

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BÖLÜMÜ

**KÜRESEL MALİ YÖNETİM: IMF YAPISAL UYUM
PROGRAMLARI VE GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELERDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM**

Ayşe Gül GÜRLER

Danışman

Yard. Doç. Hayal Ayça ŞİMŞEK

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Küresel Mali Yönetim: IMF Yapısal Uyum Programları ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Dönüşüm” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....

Ayşe Gül GÜRLER

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin
Adı ve Soyadı :
Anabilim Dalı :
Programı :
Tez Konusu :
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet O
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... □ Başarılı □ Düzeltme □ Red

..... □ Başarılı □ Düzeltme □ Red

..... □ Başarılı □ Düzeltme □ Red

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans Tezi

**Küresel Mali Yönetim: IMF Yapısal Uyum Programları Ve Gelişmekte Olan
Ülkelerde Yaşanan Dönüşüm**

Ayşe Gül GÜRLER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Maliye Programı

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küresel mali yönetimin kuramsal ve kurumsal arka planı ele alınarak önemli küresel organizasyonlara yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmamızın temel eksenini ve küreselleşmenin temel aktörü olan Uluslararası Para Fonu'nun teorik altyapısı, işleyişi ve örgütleniş biçimine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde IMF ve Gelişmekte Olan Ülkelere uygulanan istikrar önlemleri incelenerek söz konusu istikrar politikalarının özellikle Arjantin, Meksika, Şili ve Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerindeki etkilerine ve uygulanış biçimlerine yer verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise Türkiye'nin yaşadığı ekonomik problemler, Türkiye - IMF ilişkileri 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönemler olarak değerlendirilecek, ayrıca 2007 küresel krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine de yer verilecektir.

Sonuç olarak çalışmamız ülkemiz için olduğu kadar dünya ekonomisi için de çok önemli etkileri olan IMF ve Yapısal Uyum Programları'na bir bakış açısı getirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ekonomik Kriz, Ekonomik İstikrar, Yapısal Uyum Programları

ABSTRACT

Global Financial Management: IMF structural adjustment programmes and the transformation process in developing countries.

Ayşe Gül GÜRLER

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Finance**

Our study is composed of four section in the first part, important global organizations are mentioned by considering the theoretical and institutional backgrounds of the global financial management.

In the second part of our study, we are going to analyze the operation and organization style of the International Money Fund and the theoretical infra structure of it; as the basic axis of our study and the basic actor of globalization.

In the third part, the stabilization precautions that applied to the developing countries by IMF are analyzed and the effects of these stabilization policies on Latin American countries like Argentina, Mexico, Chile and Brazil are mentioned.

In the fourth and the last part, the economic problems that Turkey faced are mentioned, Turkey – IMF relations are analyzed in two sections as before and after 1980s. Also the effects of 2007 global financial crisis on Turkey's economy will take place in this part.

As a conclusion, this study tries to create a point of view about Structural Adjustment Programmes and IMF as an important actor of economy in the world and as well as in Turkey.

Key Words: Globalization, Economic Crisis, Economic Stabilization, Structural Adjustment Programme

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
I. KÜRESELLEŞME SÜRECİ ve GELİŞİMİ	3
A. Küreselleşme Kavramı	4
B. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi	8
C. Küreselleşmeyi Açıklamaya İlişkin Yaklaşımları	10
1. Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı	10
2. Kuşkuçu Küreselleşme Yaklaşımı	12
3. Dönüşümcü Yaklaşım	13
II. KÜRESELLEŞMENİN TEMEL UNSURLARI	16
A. Uluslararası Ticaret	16
B. Teknolojik İlerlemeler	18
C. Uluslararası Sermaye Hareketleri	19
III. KÜRESELLEŞMENİN AKTÖRLERİ	21
A. Küreselleşmenin Tarihi Aktörü: Ulus Devlet	21
B. Küreselleşmenin Yeni Aktörleri	22
1. Birleşmiş Milletler	22
2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)	23
3. Dünya Ticaret Örgütü	24
4. Uluslar arası Para Fonu (IMF)	26
5. Dünya Bankası	27
6. Uluslararası Çalışma Örgütü	27
I. BRETTON WOODS KONFERANSI VE IMF’NİN KURULUŞU	29
A. Bretton Woods Konferansında Tartışılan Planlar	30

1. Keynes Planı	31
2. White Planı.....	32
II. IMF’NİN AMAÇLARI VE BRETTON WOODS’DAN BUGÜNE IMF	33
A. IMF’nin Amaçları	33
B. IMF’de Yaşanan Dönüşüm.....	35
1. Sabit Döviz Kurundan Dalgalı Döviz Kuruna Geçiş	35
2. IMF’nin Görev Alanındaki Değişim.....	35
3. Keynesyen IMF’den Monetarist IMF’ye Dönüşüm.....	36
4. Washington Konsensusu ve IMF’nin Değişen Uluslararası Rolü.....	37
III. IMF’NİN ÖRGÜT YAPISI VE MALİ KAYNAKLARI	38
A. IMF’nin Örgüt Yapısı	38
1. Governörler Kurulu (Genel Kurul)	39
2. Yürütme Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu).....	41
3. IMF Başkanı (Direktör)	41
B. IMF’nin Mali Kaynakları	41
1. Kotalar.....	41
2. Borçlanma	43
IV. IMF’NİN MALİ YARDIM BİÇİMLERİ ve KREDİ KOŞULLARI	43
A. Genel İmkanlar.....	44
1. Rezerv Dilimi Pozisyonu	44
2. Kredi Dilimleri ve Stand-By Uygulaması.....	44
3. Uzatılmış Fon Kolaylığı.....	45
4. Genişletilmiş Finansman Hesabı.....	45
B. Özel İmkanlar	46
a) Özel imkanlar, IMF üyesi ülkelerin ekonomilerinde beklenmedik birtakım olumsuzlukları telafi etmeyi amaçlamaktadır. Bu imkanlar; kredi dilimi kolaylığı, Genişletilmiş kolaylık, Telafi edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı, Tampon Stok Finansman Kolaylığı, Ek Finansman Kolaylığı, Yapısal Ayarlanma Kolaylığı ve Güçlendirilmiş Yapısal Ayarlanma Kolaylığıdır.	46
C. Geçici İmkanlar	47
1. Petrol Kolaylığı.....	47

2. Sistemi Yapılandırma Kolaylığı.....	48
D. IMF'nin Kredi Koşulları	48
1. Şartlılık İlkesi:.....	48
2. Performans Kriterleri	49
3. Program Gözden Geçirme.....	50
4. Yapısal Kriterler.....	50
I. EKONOMİK İSTİKRAR KAVRAMI VE IMF' NİN BAŞVURDUĞU İSTİKRAR PROGRAMLARI.....	51
A. Ekonomik İstikrar Ve İstikrar Politikaları.....	51
B. IMF'nin İstikrar Politikaları	52
1. Yapısalcı İstikrar Politikası	52
2. Ortodoks İstikrar Politikası	53
3. Heterodoks İstikrar Politikası.....	54
C. IMF Destekli İstikrar Programları.....	54
II. IMF YAPISAL UYUM PROGRAMLARI.....	57
A. IMF'nin Şartlılık Politikası	57
B. Niyet Mektubu.....	58
C. Stand-By Düzenlemeleri	59
III. BAZI GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE UYGULANAN YAPISAL UYUM PROGRAMLARI.....	60
A. Genel Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Borç Krizi ve IMF Politikaları	60
B. Meksika	63
C. Arjantin.....	69
D. Şili	71
E. Brezilya.....	74
I. 1980 ÖNCESİNDE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR ÖNLEMLERİ....	81
A. 1960 – 1970 Döneminde Uygulanan Ekonomik İstikrar Önlemleri	82
B. 1970 – 1980 Döneminde Uygulanan Ekonomik İstikrar önlemleri	84
II. 1980 SONRASI UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR ÖNLEMLERİ	86
A. 1980 Ekonomik İstikrar Kararları (24 Ocak Kararları).....	87
B. 1994 Ekonomik İstikrar Kararları (5 Nisan Kararları)	91
C. 2000 Ekonomik İstikrar Kararları	96

D. 2001 Ekonomik İstikrar Kararları (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı)	99
E. 2003 Ekonomik İstikrar Kararları.....	103
F. Türkiye'nin Krizlere Yönelik İzlediği Politikalar ve Sonuçlarına İlişkin Değerlendirme.....	105
III. KÜRESEL KRİZ VE İSTİKRAR KARARLARI	108
A. Küresel Krizin Oluşumu ve Yayılışı	109
B. Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Ekonomik İstikrar.....	111
C. Küresel Kriz Döneminde Türkiye IMF İlişkileri.....	114
D. Küresel Kriz Karşısında Uygulanan Maliye Politikası Önlemleri ve Ekonomik İstikrar	116
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	122

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devleti
AEP	:	Acil Eylem Planı
AGÜ	:	Az Gelişmiş Ülke
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BDDK	:	Bankacılık Devlet Düzenleme Kurumu
Bkz.	:	Bakınız
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
GATT	:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GEGP	:	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GOÜ	:	Gelişmekte Olan Ülke
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	:	Uluslar Arası Para Fonu
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	:	Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim	15
Tablo 2: 1982 – 2007 Arası Sınır Ötesi Satın Almalar ve Yabancı Ortaklıklar	20
Tablo 3: IMF Kotalarının Dağılımı.....	40
Tablo 4: Latin Amerika Ülkelerinde Enflasyon Hadleri: (Aralık / Aralık) (%)	75
Tablo 5: 1960'lı Yıllarda Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand-by Anlaşmaları	83
Tablo 6: Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Notları	92
Tablo 7: 1990-1995 yılları Arasında Türkiye'nin Makroekonomik Performansı.....	93
Tablo 8: Türkiye'nin Makroekonomik Büyüklükleri (1996-2002)	98
Tablo 9: Türkiye'de Krizli Yıllar ve Bazı Sosyo Ekonomik Büyüklükler.....	106
Tablo 10: Türkiye'de Reel Ücretlerde Değişmeler: (1999-2003)	107
Tablo 11: Türkiye'de 1999-2002 Yıllarında Harcamalar Yönünden Seçilmiş Sağlık Göstergeleri.....	107
Tablo 12: Türkiye'de Seçilmiş Eğitim Göstergeleri (1999-2002).....	107
Tablo 13: Türkiye'de İşsizlik ve Büyüme Oranları (2002-2008)	111
Tablo 14: Makro Ekonomik Göstergeler (2007 – 2009).....	112
Tablo 15: Sektörel Büyüme Hızı	113
Tablo 16: Talep Unsurlarındaki Gelişmeler.....	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: IMF'nin Organizasyon Yapısı	39
Şekil 2: Enflasyon Göstergeleri(1990-2002)	93
Şekil 3: Açılan ve Kapanan İşyeri Sayısı (1998-2002).....	106

GİRİŞ

Çalışmamızın temel örgüsü, günümüzün en önemli ve tartışmalı kavramlarından birisi olan küreselleşme olgusunun dünya ekonomisinde ve özellikle de gelişmekte olan ülkelerde yarattığı ekonomik ve sosyal dönüşümler üzerine kurulmuştur. Bulduğu destek kadar tartışmalara da yol açan küreselleşme kavramı sonuç olarak bakıldığında artık önüne geçilemez bir sürece girmiş ve tüm dünya ülkelerini ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta politik anlamda tüm etkilere açık bir konuma getirmiştir. Bu da küreselleşmenin artık yalnızca bir “kavram” olmadığını göstermektedir.

Küreselleşmenin yalnızca bir kavram olmadığını en somut göstergelerinden birisi de kavramın kurumsallaşmasıdır. Çalışmamızın küreselleşmenin aktörleri bölümünde açıklandığı gibi ekonominin ve sosyal hayatın küreselleşmesinde önemli etkilere sahip Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi kurumlar her biri farklı alanlarda ancak her biri aynı amaçla hareket etmektedir. Bu amaç tüm dünya ülkelerinin küreselleşme sürecine uyum göstermelerini sağlamaktır.

1947 yılında kurulan IMF'nin temel amacı dünya ekonomisinde parasal sorunları çözmek, çok taraflı serbest ticareti geliştirmek, tek taraflı ithalat sınırlamalarına ve devalüasyonlara mani olup ekonomik işbirliğini sağlamaktır. Yani temel amaç dünya ticaretinin ve ekonomik ilişkilerinin küreselleşmesine yardımcı olmaktır. Bu amaç 1980'lerden itibaren daha da ağırlık kazanmıştır. Zira 1980'li yıllarda Türkiye'nin de IMF ile ilişkileri düşünüldüğünde özellikle 24 Ocak Kararları'ndan sonra ekonomide hızlı bir serbestleşme ve dışa açılma döneminin başladığı görülecektir.

Ancak IMF gerek kuruluş amaçları, gerekse de görev alanı itibariyle zaman içerisinde bir takım değişimler göstermiştir. Bu değişimlerin temelinde ise dayandığı politikadaki değişimler bulunmaktadır. İlk kurulduğu dönemlerde Keynesyen politikaların oluşturduğu temel 1970'lerden itibaren Monetarizme doğru evrilmiş, günümüzde ise açık bir şekilde Neo-Klasik bir anlayışa bürünmüştür. Tabii ki bu dönüşümün en büyük etkisi gelişmekte olan ülkeler üzerinde olmuştur. Özellikle Washington Konsensusu ile birlikte gelişmekte olan ülkelere açılan kredilerin geri

dönüşümünü sağlamak için alınan önlemler ve yapısal uyum programlarının öngörülmesi IMF ile ilgili en önemli eleştirinin de gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu eleştiri IMF'nin ülkelerin iç politikalarına müdahalelerde bulunmasıdır. Hatta IMF'nin gelişmekte olan birçok ülkede yaşanan askeri darbelerin perde arkası olduğu yönünde eleştiriler dahi bulunmaktadır.

IMF'de yaşanan değişikliklerden birisi de IMF ve Dünya Bankası'nın ilk kuruluş yıllarındaki görev alanları ile ilgilidir. 1947'de kurulan Dünya Bankası'nın temel amacı gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olarak dünyadaki yoksulluğun azalmasına katkıda bulunmaktır. IMF'nin amacı ise daha çok gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen ekonomik ilişkilerin bir ödemeler dengesi sorununa yol açmamasını sağlamaktır. Ancak 1970'li yıllardan bu yana IMF rotasını daha çok gelişmekte olan ülkelere doğru çevirmiştir. Zaten çalışmamızın temelini oluşturan yapısal uyum programlarının uygulama alanı da söz konusu fakir ülkelerdir. Nitekim bu durum IMF hakkındaki bir diğer eleştiri noktasıdır. Bu programların yalnızca gelişmekte olan ülkelere uygulanması, kredi şartlarının yine yalnızca gelişmekte olan ülkelere dayatılıyor olması bir çifte standart olarak değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmada IMF'nin kurulduğu dönemden bu yana geçirdiği dönüşümler, uyguladığı politikalar ve özellikle de yapısal uyum programlarının gelişmekte olan ülkelere ve Türkiye'ye etkilerine değinilecektir. Bu eksende ülkemizin de özellikle 1980'li yıllardan sonra ön plana çıkan IMF ile ilişkileri irdelenecek ve son olarak yaşanan 2007 Küresel Mali Krizine değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL MALİ YÖNETİMİN KURAMSAL ve KURUMSAL ARKA PLANI

Çalışmamızın birinci bölümünde küreselleşme kavramının çeşitli boyutlarıyla tanımlaması yapılırken kavramın tarihsel gelişimi, temel unsurları ve kavramın yaygınlaşmasını sağlayan aktörler yani organizasyonlar incelenilecektir.

I. KÜRESELLEŞME SÜRECİ ve GELİŞİMİ

1980'lerden bu yana teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan büyük dönüşümler incelenirken, bu dönüşümlerin sonuçları üzerine birbirinden farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ancak bu dönüşümlerin olumlu mu yoksa olumsuz mu etki yarattığı konusunda farklılaşan bakış açılarının uzlaştığı belki de tek nokta bu dönüşümün temel nedeninin dünya ölçeğinde yaşanan bir küreselleşme olgusunun varlığıdır. Ancak bu noktada bir araya gelen farklı görüşler küreselleşmenin nedenleri ve ortaya çıkışına ilişkin yapılan teorik çalışmalarda yine birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kimi yaklaşımlar –ki bunlar daha çok küreselleşmeyi ekonomik boyuta indirgemiş yaklaşımlardır– küreselleşmenin 21. yüzyıldan daha öncelere dayanan bir geçmişi olduğunu savunurken, kimi yaklaşımlarsa küreselleşmeyi 1980'lerle birlikte atılım yapan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Küreselleşmenin tarihsel gelişimi konusunda bir fikir birliğinin ortaya çıkamaması ve küreselleşmenin etkilerinin düşünülenden çok daha ileri boyutlara ulaşması ise, kavram olarak küreselleşmeyi bir o kadar muğlaklaştırmaktadır. Öyle ki küreselleşmeye ilişkin birçok tanım üretilmiş ve hala üzerinde ortak bir görüş birliğinin olduğu bir tanımlama yapılamamıştır. Küreselleşmeye ilişkin yapılan kavramsal çalışmalar incelendiğinde görülmektedir ki; tanımlanmaya çalışıldığı alanlar farklılaştıkça her alan için farklı küreselleşme tanımları ortaya çıkmaktadır. Eğer ekonomi üzerinden küreselleşmenin etkileri inceleniyorsa farklı bir küreselleşme tanımına ulaşılırken; sosyal, kültürel ya da teknolojik alanlarda küreselleşmenin etkileri incelenirken farklı bir küreselleşme tanımına ulaşılmaktadır.

Bu çalışmada küresel mali yönetim üzerinde durulacağından dolayı, belli bir çerçeve oluşturabilmek adına küreselleşmenin birçok boyutu olduğu gerçeği unutulmamak kaydıyla küreselleşenin ekonomik yönüne odaklanılacaktır. Küreselleşme etkisiyle daha serbest hareket edebilen üretim faktörlerinin gelişimi ve etkileri, bu durumun dünya ekonomisine etkileri, ülkeler arası gelişmişlik düzeylerinden doğan farklılıklar, dünya ölçeğinde küresel ekonominin olası sorunsalları üzerine örgütlenmiş uluslararası organizasyonlar ve bu organizasyonlardan en önemlilerinden birisi olan Uluslararası Para Fonu'nun varoluş temelleri ve özellikle de gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye ölçeğindeki etkileri incelenilecektir.

A. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramı 1980'li yıllarla birlikte artan bir hızla birbirinden farklı birçok konuda karşımıza çıkmakta ve yeni tartışma konularıyla birlikte güncelliğini devamlı korumaktadır. Taraftarları ve karşıtlarının yürüttüğü tartışmalar süredursun, küreselleşme dünya ekonomisini ve yaşantısını her geçen gün daha da saran bir hal almaya devam etmektedir. Son dönemde yaşanan 2007 Küresel Mali Krizi bunun en yakın örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan bir finans krizinin müthiş bir hızla dünyaya yayılması ve tüm dünya ekonomisini bir anda sarabilme kabiliyeti finans ekonomisinin küresel bir olgu olduğunun en önemli kanıtlarından birisidir. Dünyanın küreselleşmeyle küçük bir köye dönüşeceği tezi doğruluğunu bir kez daha kanıtlarken küreselleşmenin nasıl geri dönüşü olmayan bir süreç olduğu da herkes tarafından birkez daha anlaşılmıştır.

1980'li yılların ortalarına kadar toplum tarafından çok bilinmeyen küreselleşme olgusu, bilim insanlarının üzerinde ortak bir görüş birliği ve ortak bir tanımlamaya ulaşamamış olmalarına rağmen neredeyse bir 'ön ek' olarak kullanmaya başladığımız, olmazsa olmaz unsurlardan birisi haline gelmiştir. Barnett ve Cavanagh'a göre " Küreselleşme, çağdaş dünya ekonomisinde köklü dönüşüm anlamını taşıyan 'şemsiye' bir terim ve aynı zamanda her yerde olan gürültülü bir kelimedir" (BARNETT ve CAVANAGH, 1995: 16).

Küreselleşmeyi kavrayabilmek için ülke sınırlarının olmadığı bir dünyayı gözümüzde canlandırmak iyi bir başlangıç olacaktır (EŞKİNAT ve KUTLU,

2005:231). Özellikle 1980' li yıllarda yaşanan teknolojik atılımlar –bilgisayar ve internet teknolojisine bağlı gelişen bilgi teknolojileri alanındaki gelişmeler- öncelikle iletişim, bilginin hızlı aktarımı gibi konularda sınırları ortadan kaldırmıştır. Ve bu sınırsızlık ekonomiler içerisinde hızlı bir faktör dolaşımına neden olurken aynı zamanda ekonomilerin birbirine bağımlılıklarını artırmış, bu bağımlılık artışı ise küreselleşmenin farklı tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Küreselleşme, devletlerin ekonomik açılardan birbirlerine bağımlı hale gelmesidir (ŞENKAL, 1999:50). Yeldan'a göre; "Geniş bir ifade ile, küreselleşme dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların birbiriyle ve giderek dünya piyasalarıyla eklenmesi şeklinde algılanmaktadır. Bu tanıma göre, mal ticaretinin ve finansal sermaye akımlarının serbestleştirilmesi, küreselleşmenin en dar anlamıyla iktisadi süreçlerini sunmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşme kavramı aynı zamanda siyasi, iktisadi ve sosyal tüm alanları kapsayan bir öneriler reçetesi olarak değerlendirilmelidir"(YELDAN, 2003:428).

Ekonomik anlamda küreselleşme ise mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe, sınır ötesi rahatlıkla dolaşabildiği ve faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreç anlamını taşımaktadır (ŞENSES, 2004:13-14).

Toplumlararası bağımlılığın artışına vurgu yapan bir başka küreselleşme tanımına göre ise küreselleşme; sadece mal ve sermaye dolaşımının dünya çapında gerçekleşmesi değil, aynı zamanda dünyadaki tüm insanların karşılıklı bağımlı hale gelmesini ifade eder. Küreselleşme, salt ekonomik değil, aynı zamanda kültürel, teknolojik ve yönetsel bakımdan da bütünleşme sürecidir. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanların karşılıklı bağımlı olmaları ve dünyanın farklı noktalarında meydana gelen olaylardan etkilenmelerini ifade eden bir süreçtir (UNDP, 1999:1).

Küreselleşmenin gelişiminde en önemli aktörlerden birisi olan IMF'nin finansal terimler sözlüğüne göre; insan, mal, hizmet ve sermaye akış süreci ekonomilerin ve toplumların entegrasyonunu sağlar. Küreselleşmenin yayılmasındaki temel etkenler ticaretin liberalleşmesini ve ileri iletişim teknolojisinin artmasını sağlamıştır"(ULUSLARARASI PARA FONU [IMF], 2009).

Küreselleşme için bir başka tanım ise Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsünden verilebilir. Enstitüye göre küreselleşme; malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı biçiminde tanımlamaktadır. Bu enstitünün yaptığı bir çalışmaya göre küreselleşme sayesinde ülkelerin ekonomileri arasında daha önce örneği görülmemiş bir bütünleşme sağlanmakta, bir enformasyon devrimi yaşanmakta ve pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetim uluslararası hale gelmektedir (TAĞRAF, 2002:33).

Dünya Bankası'na göre ise küreselleşme; dünya üzerindeki toplumların ve ekonomilerin entegrasyonunun artmasıdır. Küreselleşme -dünya çapında ekonomilerin ve toplumların büyüyen bütünleşmesi- yakın geçmişte uluslararası ekonomilerde en çok tartışılan konuların biri oldu. 20 yıl önce yoksul olan Çin, Hindistan ve diğer ülkelerde izlenen hızlı büyüme ve yoksulluğun azalması, küreselleşmenin pozitif bir görünüşü oldu. Ancak küreselleşmeye karşı en önemli muhalefet, eşitsizlik ve çevre bozulması yönündeki endişelerin artması yönünde olmuştur (DÜNYA BANKASI, 2009). Bu tanımda da görüleceği gibi, küreselleşme pek çok kavramı içerisine alan bir olgudur. Tek başına ne siyasi, ne ekonomik, ne üretim ve ne de sermaye hareketleri olarak değerlendirilebilir. Küreselleşme olgusu bütün bu sayılanları içerisine alan ve tümünü kuşatan bir süreci içermektedir (TAĞRAF, 2002:33).

1 Mayıs 2000 – 4 Mart 2004 tarihleri arasında IMF Başkanlığını yürüten Horst Köhler ise 2003 yılında Berlin Humbolt Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada ekonomist bir perspektifle küreselleşmeyi şöyle açıklar: “Bir ekonomist olarak benim bakış açımdan küreselleşme; finansal akımlar, sınır ötesi şirket yatırımları, ulusal ekonomiler arasındaki mal ve hizmet ticareti entegrasyonu ile birlikte uluslararası iş bölüşümünün artışı süreci anlamına gelmektedir. Bu entegrasyon, özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle desteklenmektedir. Ancak, küreselleşme aynı zamanda, fikirlerin ve düşüncelerin de serbestçe değişimidir ve insanların artan oranda mobilitesidir (KÖHLER, 2003,15).

Farklı bir bakışa göre ise küreselleşme, soğuk savaş döneminden sonra Batı'nın zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması olarak

nitelendirilmektedir. Bu bağlamda yaşanan süreç, dağılma, sömürgeleşme ve demokratikleşme sürecinde daha geriye savrulma anlamına gelmektedir (KÖSE, 2003:5). Bu süreçte uluslararası sermayenin egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre küreselleşme, vahşi kapitalizmin makyajlanmış şekli ya da emperyalizmin yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Köse'ye göre küreselleşme, "bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisidir. Emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır" (KÖSE, 2003:5) .

Buraya kadar yapılan tanımlamalar incelendiğinde görülecektir ki, genel olarak küreselleşme sınırların olmadığı, mal ve hizmet ticaretinde engellerin kalktığı, üretim faktörlerinin serbest hareket kabiliyeti kazandığı, bununla birlikte karşılıklı bağımlılıkların arttığı bir dünya olarak anlaşılmaktadır. Bununla birlikte küreselleşmeyi ideolojik bir çıkış olarak gören, özellikle de neo liberal politikaların evrenselleştirildiği bir süreç olarak gören yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlara göre, özellikle II. Dünya Savaşı ardından kurulan uluslararası organizasyonların (Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası...vb) neo liberal ideoloji doğrultusunda politikalar üretmesi küreselleşmenin ideolojik bir kavram olduğunu ispatlar yöndedir.

Küreselleşme kavramına ilişkin tanımlamalara geçmeden önce değinildiği gibi, küreselleşme konusundaki olumlu ve olumsuz bakış açılarının tartışması devam ederken, henüz ortak bir fikir birliğinin bile oluşturulamadığı bu kavram yaşama her alanda müdahale etmeye devam etmektedir. Bu durum, söz konusu kavramın sonuçlarını tartışmayı kavramın kendisini tartışmaktan çok daha önemli kılmaktadır. Peter Marcuse'un "Globalizmin Dili" adlı makalesinde değindiği nokta bu açıdan büyük bir öneme sahiptir. Globalizmin dili, özel bir dikkat gerektirir. Globalizmi sözcük olarak ele alarak başlarsak, değişik kullanım biçimlerinde hiç bir anlamı bulunmamaktadır.1970'den itibaren bakacak olursak, globalizm sözcüğü, değişik şeylerin tek bir kategoride ifade edilmesi için kullanılmaktadır. Örneğin, iletişim teknolojisindeki gelişmeler, hava taşımacılığının yaygınlaşması, döviz spekülasyonları, sınır ötesi sermaye hareketlerinin artması, kültürün Disneyleştirilmesi, kitle tüketimi, global ısınma, genetik mühendisliği, çokuluslu

şirketlerin güçlenmesi, yeni uluslararası işbölümü, emeğin uluslararası hareketi, ulus-devletin gücünün azalması, post-modernizm ya da post-fordizm gibi. Burada sorun, sözcüğün kaygısız bir biçimde birden çok anlamda kullanılmasıdır. Zihinsel olarak, sözcüğün böylesine kullanımı, nedeni etkiden ayırmakta, kimin tarafından, kime, niçin ve hangi etkiyle ne yapıldığını tahlil etmek için her türlü çabayı belirsizleştirmektedir. Politik olarak ise, sözcüğün belirsizleştirilmesi ve hayalete dönüştürülmesi, onu, kendi başına bir yaşamı olan birşey haline getirmekte, onu bir güç haline dönüştürmekte, insanın iradesi dışında, kaçınılmaz ve önünde durulamaz bir bağımsız varlığa sahip birşeymiş gibi fetişe etmektedir. Sözcüğün kullanımındaki bu belirsizlik, analitik ve politik sonuçlarında olduğu gibi, globalizm tartışmalarındaki diğer unsurları da bozmaktadır (MARCUSE, 2000:3).

Marcuse'un belirtmiş olduğu belki de en önemli nokta politika olarak sözcüğün bir hayalete dönüştürülmesi, insan iradesi dışında bir duruma büründürülmesi yani kavramın fetişleştirilmesi durumunun ortaya çıkaracağı tehlikeli durumdur. Çünkü kavram olarak küreselleşme bu şekilde fetişleştirildiği takdirde; doğurduğu olumsuz sonuçların sorgulanması da bir o kadar gereksiz ve sonuçsuz olacaktır. Ne de olsa insan üstü bir olaydır ve insan bu sonuçlara müdahale etme yeteneğinden yoksundur. Bundan dolayıdır ki; küreselleşme kavramı olarak her ne kadar sayısının bile bilinemediği bir çoklukta tanımlamaya sahipse de, bu tanımlamalar ve konu hakkında kullanılan dilin zihinleri ve politikaları bulanıklaştıran değil onlara ön açıcı nitelikte olması gerekmektedir.

B. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşme kavramı hakkında yukarıda yapılan tanımlamalar ışığında söylenilebilir ki; kavram hakkında kesin bir hükme varmak ve mutlak çıkarımlarda bulunmak mümkün değildir. Bu durumun belki de en temel nedeni, kavramın değerlendirildiği alanın ve etkilerinde gözlenen boyutun devasa bir büyüklüğe sahip olmasıdır. Teknoloji, üretim, tüketim, tasarruf, yatırım, dünya insanların yaşayış biçimlerine etkileri, ticaret ve sosyal yapılanmalar gibi birçok yaşamsal alana etkilerinden dolayı küreselleşmeyi tek bir perspektife indirgeyebilmek neredeyse mümkün değildir. Tam da bu nedenlerden dolayı küreselleşmenin ne olduğu üzerine

yapılan tartışmaların akabinde ortaya çıkan “küreselleşme ne zaman başlamıştır?” sorusuna verilecek cevaplar da çeşitlilik göstermektedir.

Küreselleşme yalnızca mal ve hizmet dolaşımının sınırlararasılaştırılması olarak algılanırsa; bu süreci 1500’lü yıllarla başlayan Ticaret Dönemine kadar götürmek mümkün olacaktır. Hatta aynı yüzyıllarda ortaya çıkan, değerli madenlere sahip olarak toplumun zenginliğini sağlamaya çalışan, ihracatın ithalattan daha fazla olması gerekliliği üzerine vurgu yapan Merkantilist akımın küresel ekonomilerin oluşumunda önemli bir yaklaşım olduğunu kabul etmek zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Ancak küreselleşme olgusu içerisinde sermayenin de sınırlararasılaştırılmasını ekleyecek olursak bu faktör bizi XIX. yüzyıla kadar getirecektir.

Görüldüğü gibi kavramın belirlenmesine ilişkin yaşanan güçlükler küreselleşmenin başlangıcı konusunda da önemli fikir ayrılıklarını beraberinde getirmektedir. Bu konuda var olan yaklaşımları üç ana ekseninde incelemek mümkündür. Bu yaklaşımlar küreselleşmenin başlangıç aşaması konusunda birbirinden ayrılmaktadır.

Birinci yaklaşıma göre; küreselleşme, yüzyıllar öncesine dayanan ve neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak kabul edilmekte ve hatta insanların, ürünlerin ve sembollerin yeryüzünde dolaşımının ortaya çıktığı çok eski dönemlere kadar dayanmaktadır. İkinci yaklaşıma göre; küreselleşmeyi açıklayabilmek için ondokuzuncu yüzyıla kadar geri gidilmelidir. Üçüncü ve son yaklaşımda ise küreselleşme sürecinin esasen İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıktığı benimsenmektedir (TEMİZ, 2004:2).

Günümüzde küreselleşme sürecinin ortaya çıkışı konusundaki görüşler ele alındığında, ilk iki yaklaşımın göz ardı edilmediği ancak üçüncü yaklaşım etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Buna bağlı olarak, küreselleşmenin İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan hızlı ekonomik gelişme sürecine paralel olarak temelde 1970’li yılların ilk çeyreğinde ve yeni liberal ideolojinin yükseliş trendine girdiği 1970’lerin sonlarıyla 1980’li yılların başlarında yoğunlaştığı görülmektedir (TEMİZ, 2004:2).

Bu veriler altında özetlemek gerekirse küreselleşmenin başlangıcı hakkındaki tartışmalar üç olasılık üzerinde yoğunlaşmaktadır (EŞKİNAT, 2005:233).

- Küreselleşme tarihin başlangıcından beri varolan bir süreçtir. Ancak son yıllarda hızında ani bir artış gerçekleşmiştir.
- Küreselleşme modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıttır. Son yıllarda hızında artış yaşanmaktadır.
- Küreselleşme sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile ilgili olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgudur.

C. Küreselleşmeyi Açıklamaya İlişkin Yaklaşımları

Küreselleşme kavramına ilişkin farklı yaklaşımların ortaya çıkmış olmasındaki en önemli etkenler arasında, küreselleşmenin başlangıcı konusundaki ayrımlar ve sosyal bilimciler arasındaki farklı dünya görüşleri gösterilebilmektedir. Küreselleşmenin dünya toplumları üzerinde ortaya çıkardığı etkilere ilişkin kimi sosyal bilimciler, politikacılar ve ekonomistler tamamen temkinli yaklaşırken, kimi çevrelerse küreselleşmeyi dünya toplumları adına kaçınılmaz bir ilerleme ve başarı olarak değerlendirmektedirler. Bu yaklaşımlar irdelendiğinde anlaşılmaktadır ki aslında bu yaklaşımlar arasındaki temel farklılık olgunun başlangıcı, gelişimi ya da unsurlarından çok, temsil ettikleri dünya görüşleridir.

Bu farklılıklar genel olarak değerlendirildiğinde küreselleşmeye ilişkin üç farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlar; Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı, Kuşkucu Küreselleşme Yaklaşımı ve Dönüşümcü Küreselleşme Yaklaşımıdır.

1. Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı

Aşırı küreselleşme yaklaşımını savunan sosyal bilimciler; piyasa ekonomisinin politikalarından ve hükümetlerden daha iyi çalıştığını ileri sürdüklerinden ve küresel ekonomilerin pozitif etkilerine odaklandıklarından dolayı “radikaller” olarak da adlandırılmaktadırlar. Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Günümüzde politikacılarla daha az ilgileniyoruz; çünkü hayatımızdaki önemlerini ve etkilerini kaybetmişlerdir. Politikalar yerel ya da ulusal ölçekte hala etkili olsalar bile, küresel ekonominin

hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Bu anlamda dünya ülkelerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları küreselleşme sürecinin bir sonucudur (BOZKURT, 2000:1).

Aşırı küreselleşmeciler/radikallere göre artık ulus-devletler ulusal sınırlarını kontrolde zorluk çekmeye başlamışlardır. Bu bağlamda küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük rol talep ederken, devletlerin otonomisi ve egemenliği de aşmaktadır. Bunun yanında aşırı küreselleşmeciler uluslararası işbirliğinin kolaylaşmış olduğunu ve artan tele-komünikasyon altyapısı sayesinde değişik ülkelerin insanların, ortak çıkarlarının daha çok farkında olduklarını ve bunun sonucunda da küresel bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zeminin oluştuğunu iddia etmektedirler. Başka bir deyişle aşırı küreselleşmecilere göre artık ulus devlet zayıflamış ve piyasalar daha güçlü duruma gelmiştir (KAZGAN, 2005:20).

Aşırı küreselleşme yaklaşımı küreselleşmenin kaçınılmaz olduğunu iddia etmekle yetinmemekte, sonuçlarının da istisnasız her alanda ve dünyanın her yerinde hissedileceğini belirtmektedir (TEMİZ, 2004:34).

Aşırı küreselleşmeciler, bu sürecin küresel ekonomide kaybedenler kadar kazananları da yarattığına inanıyorlar. Bir taraftan geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen, “yeni bir küresel işbölümü” yükseliyor; öte yandan da Güney ve Kuzey arasındaki “artan bir anokranizmin” mevcudiyetine dikkat çekiliyor. Bu arka plana rağmen hükümetler, küreselleşmenin sosyal sonuçlarını “idare etmek” durumundadırlar. Küreselleşme, kazanan ve kaybeden arasındaki kutuplaşmayı, küresel ekonomik düzen içinde birbirine bağlayabilir. En azından neoliberal harekete göre, küresel ekonomik rekabetin “sıfır toplamlı” üretimde bulunması söz konusu değildir. Ekonomi içinde belli grupların durumu küresel rekabet sonunda kötüleşse bile, hemen hemen bütün ülkelerin belli malların üretiminde karşılaştırmalı avantajı söz konusudur. Neo-Marksistler ve radikaller içinse böyle bir “iyimser yaklaşım” doğru değildir. Onlara göre küresel kapitalizm, hem uluslar arasında hem de ulusların içinde eşitsizlik yaratmaktadır. Ancak sosyal korumada geleneksel refah devleti yolunun sürdürülmesinin zorlaştığı ve giderek eskidiği konusunda neo-liberaller ile mutabıktırlar (BOZKURT, 2000,3).

Görüldüğü gibi aşırı küreselleşme yaklaşımı savunucularına göre artık ulus devlet kavramının sınırları zorlanmakta ve ulus devletlerin yerini küresel ekonomi ve politikalar üreten kuruluşlar almaya başlamıştır. Bu ekseninde ulus devlet kavramının işlevlerini artık yavaş yavaş IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların yerine getirdikleri düşünüldüğünde, söz konusu kuruluşların küreselleşmeye aşırı küreselleşme ekseninde baktıkları ve faaliyetlerini bu yönde sürdürdükleri görülmektedir.

2. Kuşkucu Küreselleşme Yaklaşımı

Küreselleşme karşıtları “kuşkucular” olarak nitelenirken, başından sonuna kadar küreselleşme olgusunu ulus-devlet lehine eleştirmiş, adeta küreselleşme ve dinamiklerine karşı savaş açmışlardır. Onlara göre küreselleşme büyük bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Bu konuda Cangızbay’ın ileri sürdükleri ilgi çekicidir: “Globalleşmiş bir dünya, her yerin pazar, her şeyin pazar için var ve de herkesin pazarda olduğu bir dünya olacaktır. Zira kapitalistin yegane hayat kaynağı artı-değerdir ve artı-değerin varlık kazanması ancak ve ancak üretimin pazar ile olan ilişkisinde mümkün olur. Kapitalistin kapitalist olarak kalması artı-değere el koyduğu sürece/ölçüde mümkün olduğuna göre kapitalizmin varlıksal açıdan zorunlu yönelimi de pazar için üretimi mümkün olduğunca genişletmek, her şeyi pazar için üretilir ve/veya üretimin her türüsünü pazar için gerçekleştir kılmak, dolayısıyla varlığını üretimden alan, üretilerek varolan, varlığında üretilmişlik payı taşıyan her şeyi pazarlık bir mal haline getirmek olacaktır. Başka bir ifadeyle kapitalizmin maksimal hedefi toplumsal yeniden üretimin tümünü, her bir an ve noktasında artı-değer de üretilebilecek bir ‘pazar için üretim’e dönüştürmektir. Sadece sanayi tesislerini değil, aynı zamanda en temel sağlık ve eğitim hizmetlerini de kapsayan bir ‘özelleştirme/devleti küçültme’ söyleminin her zaman ve her yerde ‘globalleşmeci’ söylemle eklemlenmiş olarak ortaya çıkması da, buradaki ‘pazariçinleştirme’nin global niteliğine kanıt eden husustur (CANGIZBAY, 1998:116).

Kuşkucu yaklaşıma göre küreselleşme, aşırı küreselleşme yaklaşımçıların söylediği gibi geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen yeni bir küresel işbölümü yaratmamıştır. Aksine uluslararası liberal ekonomi, birkaç gelişmiş ülkenin oluşturduğu organizasyonların aldığı kararlarla işlemektedir.

Diğer taraftan, ekonomik faaliyetler dünya çapında gerçekleşmekten çok birbirine yakın bölgeler ve ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Dünya ticaretinin %80'ninden fazlasının Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD) üye ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler arasında gerçekleştiği ve bu nedenle az gelişmiş ülkelerin bütünleşmiş dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olmadıkları bilinmektedir. Avrupa Birliği (AB) bunun örneklerinden biridir. AB'ne üye ülkeler ticaretlerinin önemli kısmını kendi aralarında gerçekleştirmektedir. Benzer durum Asya Pasifik ülkeleri ve Kuzey Amerika ülkeleri için de geçerlidir. Bu nedenle kuşkucu küreselleşme yaklaşımında “küreselleşme” kavramı yerine “uluslararasılaşma” kavramının kullanımı tercih edilmektedir (TEMİZ, 2004:36).

Kuşkucu küreselleşme yaklaşımına göre; küreselleşmenin ortaya çıkışı esasen teknolojik yeniliklere ve ekonomik gelişmelere bağlı olmayıp, bu etkenlerden çok ideolojik temellere dayanmaktadır. Küreselleşme, devleti sınırlamak ve sosyal devlet anlayışı bağlamında yer alan refah harcamalarını kısmak amacıyla liberal felsefenin sosyal ve kültürel anlamda türdeşliği (homojenleşmeyi) sağlamamakta aksine, farklılıkları (heterojenleşme) arttırmaktadır (TEMİZ, 2004:36).

Özetle bu yaklaşıma göre küreselleşme yeni bir süreç değildir. Dünya ekonomisi daha uzun bir periyotta değerlendirildiği noktada görülecektir ki, dünya ekonomisinde esasen bir yenilik yoktur. Dolayısıyla küreselleşen bir dünya Cangızbay'ın da söylediği gibi “her yerin pazar, her şeyin pazar için var ve de herkesin pazarda olduğu bir dünya” sağlayacaktır. Çünkü küreselleşme pazar ekonomisinin ideolojik söylemlerini temel almaktadır.

3. Dönüşümcü Yaklaşım

Dönüşümcüler; aşırı küreselleşmecilerin ileri sürdükleri ulus devletin sona erdiği iddiasını reddederken, kuşkucuların dünya ekonomilerinde bir yeniliğin olmadığı konusundaki tezlerini de reddetmektedirler.

Giddens'in da dahil olduğu bu grup, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslararası ile iç işleri arasında açık bir ayrım söz konusu değildir. Ekonomik anlamda bırakın yüz yıl öncesini, 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşıyoruz. Son yıllarda

küreselleşme konusunda yapılan araştırmalar, çok farklı dönemde yaşadığımızı işaret etmektedir. Önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıla karşılaştırılmayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline geliyor. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme imkanına kavuştuğumuzdan beri, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle anında tema edebilmeye, karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır. Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul ettiği halde, aşağıdaki tabloda görüldüğü şekilde, hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucularının “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler (BOZKURT, 2000:2).

Aşağıdaki Tablo 1’de verilen küreselleşmenin kavramlaştırılması konusundaki eğilimler incelendiğinde görülecektir ki; dönüşümcülere göre küreselleşme genel olarak devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürmektedir. Yani aşırı küreselleşmecilerin iddia ettiği gibi ulus devletler yok olmamakta yalnızca küreselleşme süreci içerisinde bir dönüşüme uğramaktadırlar. Hatırlanacağı gibi aşırı küreselleşmeler piyasa ekonomisinin politikacılardan ve hükümetlerden daha iyi çalıştığını ve daha etkin olduğunu vurgulamaktadır. Oysa ki, dönüşümcülere göre küreselleşme ile birlikte değişen en önemli olgu ulus devletlerin, hükümetlerin ve politikacıların etkinsizleşmesi değil yalnızca şu ana kadar olandan çok daha yüksek düzeyde küresel bir karşılıklı bağımlılık içerisine girmiş olmalarıdır.

Aynı şekilde kuşkucular ve dönüşümcüler arasında da önemli yaklaşım farklılıkları vardır. Kuşkuculara göre küreselleşme; ulusal hükümetlerin gücünü artırmakta ve hatta güçlendirmektedir. Dönüşümcülerin bu konuda kuşkuculara cevabı aşırı küreselleşmecilere karşı geliştirilen cevapla eşdeğirdir. Yani küreselleşme ile birlikte artık eski ulus devletlerden bahsetmek mümkün değildir. Ulus devletler elbette ki aşırı küreselleşmecilerin (radikallerin) dediği gibi yok olmuş değildir. Ama kuşkucuların iddia ettikleri gibi güçlenmekte de değildir. Ulus devletler ve

hükümetler siyasal topluluğun transformasyonu ile birlikte yeniden inşaa edilmekte ve yeniden yapılanmaktadır.

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim

	Aşırı Küreselleşmeciler	Kuşkucular	Dönüşümcüler
Yeni Olan Ne?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları Geçmiş önemlerden daha zayıf jeo-yönetişim	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağıllık
Hakim Özellikler	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünya 1890'larda olduğundan daha az karşılıklı bağıllı	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal Hükümetlerin Gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor Yeniden yapılanıyor
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma Kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan bir şekilde Güney'in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hakim Motif	McDonalds, Madonna vs.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
Küreselleşmenin Kavramlaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel Yörünge	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletinin sonu	Uluslararasılaşma devletinin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletinin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Kaynak: Bozkurt, 2000:3

II. KÜRESELLEŞMENİN TEMEL UNSURLARI

Küreselleşme konusunda birden fazla yaklaşım olmasına rağmen tüm bu farklı bakış açılarının küreselleşme konusunda uzlaştıkları temel noktalar da bulunmaktadır. Küreselleşmenin dünya ekonomisi ve uluslararası ilişkiler anlamında ticaretin serbestleşmesi, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi gibi gözle görülür etkileri söz konusudur. Tüm bu serbestleşmelere yönelik gelişimin kolaylaşmasını sağlayan teknolojik ilerleme ise küreselleşmenin bir diğer önemli ayağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde küreselleşmenin en temel unsurları olarak karşımıza çıkan uluslararası ticaret, teknolojik ilerlemeler ve uluslararası sermaye hareketlerine değinilecektir.

A. Uluslararası Ticaret

Ulusal ekonomik sınırların önemini yitirmesi ve hatta ortadan kalkması küreselleşme sürecinin en belirgin özelliklerinden birisidir. Bu durum, ekonomik faaliyetlerde daha fazla açıklık, küresel pazarda ülkelerin karşılıklı bağımlılığı ve bütünleşmesiyle sonuçlanmıştır (TEMİZ, 2004:7).

Ekonomik küreselleşmenin ilk ve hala devam eden nedeni ticari faaliyetlerdir. Birbirinden uzak bölgelerdeki üreticiler ve tüketiciler ticari faaliyetler aracılığı ile ilişki kurmaktadır. Ticari ilişkiler karşılıklı bağımlılık ve benzeşme yaratmaktadır (EŞKİNAT ve KUTLU, 2005:242). Bu bağımlılık ve benzeşme ise; uluslararası ticaret ilişkileri geliştikçe daha da artacak ve hatta küresel ölçekte güçlerle donatılmış bir takım kurumların kurulup (GATT ve Dünya Ticaret Örgütü gibi), dünya ticaretinin sorunsuz ve giderek büyüyen bir şekilde işlemesi sağlanacaktır.

Öyleyse denilebilir ki ticaret ve yatırım, bu ulusal ekonomiler arasında artan bir karşılıklı bağlantı yaratır. Böyle bir süreç giderek daha fazla ulusun ve ekonomik aktörün dünya piyasasındaki ilişkilere eklenmesini gerektirir. Sonuçta ticaret ilişkileri, ulusal uzmanlaşma ve uluslararası işbölümü biçimini alır (HORST ve THOMPSON, 2000:33). Dolayısıyla küreselleşme tanımı içinde yer alan unsurların birbirleriyle fiili bağlantılarını kuran bir unsur olarak uluslararası ticaret öne çıkmaktadır.

Dünya ticaret hacmindeki artışlar küreselleşmenin en belirgin kanıtı olarak kabul edilmektedir. Tarihsel olarak, 2. Dünya Savaşı sonrasında, galip devletler Bretton

Woods anlaşmasıyla sabit kur sisteminin benimsenmesi ve sermaye hareketlerinin kısıtlanmasına paralel olarak, ekonomik kalkınmayı frenlememesi açısından, dış ticaretin gelişmesini önleyen engellerin kaldırılması için, Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamışlardır. 1947 yılından beri yapılan 8 tur devresel “Çok Taraflı Ticaret Görüşmeleri” sonucunda ithalat engelleri büyük ölçüde kalkmış ve imalat sanayii ürünlerinde ortalama gümrük vergisi yüzde 4’e düşmüştür. En sonuncusu Uruguay’da Punta del Este’de yapılan görüşmelerin sonucunda, önemli bir kurumsal değişiklik olmuş ve 132 üyeli Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. Kurallar açısından da yapılan değişiklikler çok önemli olmuştur: Birinci olarak, dünyada en çok korunan tarım ve tekstil sektörleri sürece dahil edilmiştir. İkinci olarak, malların yanısıra kurallar hizmetlere de genişletilmeye başlanmıştır. Üçüncü olarak ise, dış ticarete teknik engeller oluşturan marka, patent gibi fikri haklara eğilimi kararlaştırılmıştır (TÜKEL, 1998:10).

Küreselleşme sürecinin en önemli özelliklerinden biri ulusal politikaların ya da politika oluşturma mekanizmalarının küreselleşmesidir. Bir başka ifadeyle, ulusal politikalar uluslararası güçler ve kuruluşlar tarafından etkilenmekte ve hatta belirlenebilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü de bu kuruluşlardan biridir (TEMİZ, 2004:10).

Serbest dünya ticaretinin, dolayısıyla serbest piyasa ekonomisinin küresel ölçekte etkili olabilmesi için Dünya Ticaret Örgütü ve benzer ya da tamamlayıcı işlevlere sahip olan diğer organizasyonların (IMF, Dünya Bankası gibi) çok önemli rolleri bulunmaktadır. Uluslararası ticaretin gelişimini sağlayabilmek için gümrük tarifeleri, kota uygulamaları gibi ticari engellerin kaldırılması ve uluslararası ticari uyumsuzluklarının çözümü konularında söz konusu uluslararası organizasyonlar devreye girmektedir. Öyle ki; bu organizasyonların varlığı küreselleşme tarihinin çok daha eskilere dayandığı iddialarının bir kez daha sorgulanmasını gerektirmektedir. Çünkü özellikle 1980’lerden sonra ticaretin küreselleşmesi yalnızca mal ticaretinin değil hizmet ticaretinin de küreselleşmesini sağlamıştır. Bunun içindir ki Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) bu konuda yetersiz kalmış ve 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne dönüştürülmüştür. Bununla beraber, küreselleşme süreciyle birlikte ülkelerin bağımlılıkları da başka bir önemli noktayı oluşturmaktadır. Bahsi geçen bağımlılık ilişkileri öncelikle pazar ekonomisinin

olmazsa olmaz unsuru olan ihtisaslaşma ve uzmanlaşmanın başlatmış olduğu bir bağımlılık ilişkisidir. Mutlak Üstünlükler ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorilerinin temel aldığı uzmanlaşma ve ihtisaslaşma konusu küreselleşme ile birlikte bu kavramları daha önemli bir konuma getirerek karşılıklı bağımlılığı üst boyutlara taşımıştır. Ancak küreselleşme ile birlikte zaten var olan az gelişmiş olan ülkelerin gelişmekte olan ülkelere olan bağımlılıkları daha üst düzeylere ulaşırken, bu karşılıklı ilişkilerin evrensel yasalarını oluşturan dev otoriteler haline dönüşen bahsi geçen organizasyonlar eski dönemlerdeki ticari dolaşım ile günümüz ticari dolaşımı arasındaki en önemli farkı oluşturmaktadır. Eski dönemlerde ticari ilişkiler hükümetler arası ilişkiler üzerinden yürütülürken günümüz ticaretinin kurallarını koyan asıl özneler hükümetler değil Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi karar mekanizmalarıdır. Tam da bundan dolayıdır ki küreselleşmenin tarihsel gelişiminin 19. yüzyıla dayandığı ya da 20. yüzyıla birlikte gelişen bir süreç olduğu iddiaları değerlendirilirken bu kuruluşların varlıkları da küreselleşmenin 20. yüzyıl ile birlikte geliştiği iddialarını daha gerçekçi kılmaktadır.

B. Teknolojik İlerlemeler

Yeni küreselleşme teorilerine katkıda bulunanlardan birisi ise edebiyat ve iletişim teorisyeni MC Luhan'dır.

Mc Luhan'a göre dünya, insanların birbirleri ile yoğun iletişimi nedeniyle, herkesin birbirinden haberdar olabileceği bir köy ortamına dönüşmektedir (EŞKİNAT, 2005:239). Tıpkı kabile toplumunun üyeleri gibi küresel köyün üyeleri de birbirlerinden haberdardır ve birbirlerine bağımlıdırlar. Aradaki tek fark küresel köyün mekansal olarak tüm dünyayı kaplamasıdır. Elektrik akımı zaman ve mekandan kaynaklanan farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Diğer insanlarla ilgili bilgiler hızla dünyanın dört bir yanına akmaktadır. Küresel ölçekte bir diyalog yaşanmaktadır. Tüm bunlar ön yargılara ve dar görüşlülüğe son vererek tümenden bir değişim mesajı vermektedir. Eski vatandaşlık, devlet ve milli gruplaşmalar işlemez hale gelmektedir. Yeni teknoloji herkes için dünyanın her köşesini ulaşılabilir kılmaktadır (EŞKİNAT, 2005:240).

Yeni teknolojilerin herkes için dünyanın her yerini ulaşılabilir kılması elbette dünya insanları için muazzam kolaylaştırıcı bir faktördür ve teknolojinin geldiği bir

noktayı göstermektedir. Ancak tüm bu sürece yirminci yüzyılın son çeyreğinde neden yeni bir tanımlama getirme ihtiyacı doğmuştur? Erinç Yeldan ““Küreselleşme” Denilen Tılsımlı Sözcük” adlı yazısında bu soruyu şöyle açıklıyor:

“Teknolojinin gelişmesi ve bilginin dünya ölçeğinde sınır tanımadan dolaşması, ulusal ekonomileri ve bu arada kültürel ve sosyal değerleri de birbirine yaklaştırmaktadır. Ancak burada üzerinde durulması gereken soru şudur: teknolojik gelişme, kapitalizmin neredeyse dört yüzyıllık tarihi boyunca zaten var olan bir olgudur. Sanayi devriminden bu yana teknolojik gelişme baş döndürücü bir hızda eski üretim biçimlerinin yerine yenilerini koyarken, toplumsal yapıları da derinden etkilemektedir. Bu bilinen olguya, yirminci yüzyılın son çeyreğinde neden yeni bir tanımlama getirme ihtiyacı doğmuştur? Bu sorunun cevabı kapitalizmin yirminci yüzyılın sonlarında ulaştığı yeni aşamasının somut özelliklerinde yatmaktadır. Sermaye artık birikimini sürdürebilmek için ulus devletin “sosyal” niteliklerinden rahatsızlık duymakta ve karlılığını arttırabilmek için yeni pazarlara ve finansman araçlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan küreselleşme diye adlandırılan süreç bir yandan da siyasi, iktisadi ve sosyal tüm alanları kapsayan bir öneriler reçetesi içermektedir. Buna göre kapitalist üretim ilişkileri içindeki bir pazar ekonomisinin biricik başarı ölçütü olarak kar (veya genel olarak sermayenin getirisi) ön plana çıkartılmakta ve ulus devletin, sermayenin daha fazla kar olanaklarının önündeki her türlü toplumsal, idari, ya da yasal kısıtlaması “akıl dışı” olarak nitelendirilmekte ve kaldırılması gerektiği savunulmaktadır (YELDAN,2005:3).

Teknolojinin özellikle 1980’li yıllarla birlikte önemli ölçüde hızlanmış olması ve teknolojik yenilikler arası sürenin artık eskiye oranla daha kısa olduğu elbette büyük bir gerçektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken unsur belki de “teknoloji” kavramının kendisinin ve teknolojik birikimin küreselleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkmışçasına bir yanılgıya düşülüp düşülmediğidir.

C. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Küreselleşme, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin artması, doğrudan yabancı yatırım ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, çok uluslu işletmelerin oynadıkları rolün değişmesi, üretim ağlarının uluslararası çapta yeniden organizasyonu, teknolojik yeniliklerin, özellikle bilgi teknolojilerinin ivme

kazanması ve yaygınlaşması ve kuralsızlaştırmanın benimsenmesi ile dünya ekonomisinin bütünleşmesi süreci olarak tanımlanabilir (ERDUT, 2003:1-2).

Küreselleşme sürecinin en belirgin özelliklerinden birisi, Erdut'un da değindiği gibi yabancı yatırımların, birleşmelerin ve ortaklıkların gelişmesi ve serbestleşmesidir. Özellikle 1980'lerden sonra küreselleşme kavramından daha fazla bahsedilmesinin bir nedeni de söz konusu sermaye hareketlerinin bu yıllardan sonra kazandığı ivmedir. (Bkz. Tablo 2)

Tablo 2: 1982 – 2007 Arası Sınır Ötesi Satın Almalar ve Yabancı Ortaklıklar

	Cari Değer (milyar ABD doları)				Yıllık Büyüme Oranı (%)						
	1982	1990	2006	2007	1986 1990	1991 1995	1996 2000	2004	2005	2006	2007
Sınır Ötesi Birleşme ve Satın Almalar	-	200	1118	1637	26.6	19.5	51.5	37.6	64.2	20.3	46.4
Yabancı Ortaklıkların Satışları	2741	6126	25844	31197	19.3	8.8	8.4	15.0	1.8	22.2	20.7
Yabancı Ortaklıkların Brut Üretimleri	676	1501	5049	6029	17.0	6.7	7.3	15.9	5.9	21.2	19.4
Yabancı Ort. Toplam Varlıkları	2206	6036	55818	68716	17.7	13.7	19.3	-1.0	20.6	18.6	23.1
Yabancı Ortaklıkların İhracatı	688	1523	4950	5714	21.7	8.4	3.9	21.2	12.8	15.2	15.4
Yabancı Ort.ın İstihdamı (Bin)	21524	25103	70003	81615	5.3	5.5	11.5	3.7	4.9	21.6	16.6

Kaynak: UNCTAD, 2008:10

Tablodan da görüldüğü gibi; Sınır ötesi birleşme ve satın almalarındaki büyüme 1986 – 1990 arası yıllarda % 26.6 iken 1996 – 2000 yıllarında bu büyüme %51.5'e yükselmiştir. En son 2007 yılında ise bu büyüme oranı %46.4'tür. UNCTAD'ın söz konusu verileri, 1982 – 2007 yılları arasında uluslararası sermaye dolaşımının büyüklüğü konusunda önemli bilgiler vermektedir. Yine 1982 yılında 2206 milyar ABD Doları olan yabancı ortakların toplam varlıkları 2007 yılına gelindiğinde 68.716 milyar Dolara yükselmiştir. Tüm bu rakamlar artık sermayenin uluslararasılaştığının ve sınır ötesi satın alma ve yabancı ortaklıkların küreselleşme sonucunda artık geri dönülemez bir sürece ulaştığının en somut göstergeleridir.

III. KÜRESELLEŞMENİN AKTÖRLERİ

Küreselleşme; küresel sermaye hareketleri, küresel teknolojik ilerleme, küresel toplumsal entegrasyon, küresel ekonomi, küresel politikalar gibi bir çok alana sirayet ettikçe ulusal sermaye, ulusal kültür, ulusal ekonomi, ulusal politika gibi birçok kavram artık önemini yitirmek ve artık eski işlevlerini yeri getirememekle yüzyüze kalmıştır. Tabii ki bu değişim yalnızca kavram ve işlevlerde değil bu işlevleri yerine getiren toplumsal aktörlerde de gözlenmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde küreselleşme öncesi dönemin önemli bir aktörü olan ulus devletten ve küreselleşme sürecinin önemli aktörleri olan Birleşmiş Milletler, GATT, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlardan bahsedilecektir.

A. Küreselleşmenin Tarihi Aktörü: Ulus Devlet

Ulus – devlet ile ilgili bir tanım yapabilmek için, tarihsel sürece bakmak gerekmektedir. Bunun nedeni, devletin tarihsel süreç içerisinde değişim geçirmiş olmasıdır. Modern devletin doğuşu için biraz gerilere, 17. yüzyıla gitmemiz gerekir. Avrupa’ da Otuz Yıl ve Seksen Yıl Savaşları sonucunda imzalanan Westphalia Barış’ı, modern devletin doğuşu olarak kabul edilmektedir. Modern devlet günümüze gelinceye kadar çeşitli değişimlerden geçmiştir ve bugün bir kez daha kabuk değiştirmektedir.

Fransız Devrimi sonrasında, milliyetçilik/ ulusçuluk fikirlerinin önem kazanması, modern devletin de ulus temelli tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Artık devlet, ulusal bir kimlik üzerine yapılandırılmaktadır.

Mülkiyet haklarının güvencesi, para, ağırlık ve ölçü birimlerinin standardizasyonu, ekonominin eşgüdümü, girdilerin ekonomik sürece katılımını gözetme ve düzenleme, diğer devletlerle uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkileri sürdürme ve sosyal uzlaşmayı sağlama ulus – devletin en önemli ekonomik, siyasi ve sosyal görevlerini içermektedir (TEMİZ, 2004:59).

Küreselleşmeyle birlikte, geleneksel anlamda mutlak ulus – devlet egemenliğinin aşındığı ve yeni küresel sistemde ulus – devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının esas olduğu bir yapılanmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu

anlamda, ülkeler arası ekonomik, siyasi ve kültürel bağların hızla artması, ulus – devlet yapısı içinde hükümetlerin gücünü ve etkinliğini azaltmakta; bu yapı içinde, hükümetlerin, ekonomik faaliyetleri, teknolojik yenilikleri ve bilgi akışını kontrol etme olanakları giderek sınırlanmaktadır. Dolayısıyla, başvuru iç politika yöntemleri de etkinlik sağlayamamaktadır. Diğer taraftan, ulusal devletlerin ulusal ekonomi politikaları izleme imkanları da hızla zayıflamaktadır. Bu durum, siyasi sınırların aşılması anlamına gelmektedir. Ancak, ulusal ekonomilerin karşılıklı bağımlılığının, bir devletin kendi ekonomik geleceği üzerindeki kontrol yeteneğini aşındırdığı kesin olmakla birlikte, ulusal ekonomilerin önemini kaybettiğine yönelik çok güçlü kanıtların bulunmadığını da belirtmek gerekir. Bu yeni süreçte, ulus devletler, küresel sistemin yerel yetkilileri haline gelmektedir. Artık, kendi ulusal sınırları dahilinde bağımsız olarak ekonomik faaliyetlerin ya da istihdam düzeyini etkileme imkanları sınırlanmaktadır. Bu durum, esasen uluslararası sermaye hareketleri tarafından şekillendirilmektedir. Ulus – devletler artık uluslararası sermayenin yatırımlarını kolayca gerçekleştirebilmesi için gerekli alt yapı hizmetlerini sunma ve kamusal malları mümkün olan en düşük maliyetlerle sağlama görevini üstlenme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır.

B. Küreselleşmenin Yeni Aktörleri

Küreselleşme kavramı her ne kadar 1980’li yıllarla beraber yaygınlaşmış olsa da, küreselleşmenin temellerini oluşturan önemli aktörlerin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmaya başladığı bilinmektedir. Her biri farklı amaç ve işlevlerle oluşturulan bu kuruluşlar, küreselleşme kavramının yaygınlaşması ve içselleştirilmesi sürecinde önemli bir yer tutmaktadırlar.

1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler (BM), büyük tahribat yaratmış korkunç bir savaş sonrasında, uluslararası ilişkileri istikrara kavuşturmak ve barışı daha sağlam temeller üzerine oturtmak için 1945 yılında kuruldu. Günümüzde, söz konusu faaliyetlerine ilave olarak çocuk gelişimi ve sağlığı, çevre koruma, insan hakları, yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma, tarımsal kalkınma, eğitim, kadın hakları, doğal afet yardımı, atom enerjisinin barışçıl amaçlar için kullanılması ve iş

ve işçi hakları gibi pek çok alanda çalışmalarını sürdürmektedir (Birleşmiş Milletler:2009).

II. Dünya Savaşı sonrasında işlevlerini yitirdiği düşünülen Milletler Cemiyeti yerine oluşturulan Birleşmiş Milletler; ulus devletlerin bir açmazı olarak daha görülen küresel barışın sağlanması konusunda ön plana çıkan bir aktör durumundadır.

2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT); dünya ticaretini serbestleştirmek üzere 1947 yılında yapılan ve 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün kapsamına alınan çok yanlı bir anlaşmadır(SEYİDOĞLU, 2008:163). GATT'ın çeşitli ekonomik konularda benimsediği politika ve uygulamalar şunlardır:

- Koruma aracı olarak gümrük tarifelerinin tercih edilmesi; GATT'ın gümrük tarifelerini tercih etmesinin en önemli nedeni korumacı politikaların bir argümanı olan kotaların sınırlandırılmasına yönelik bir politikadır.
- GATT ve Haksız Rekabet uygulamaları: GATT Tokyo görüşmeleri sırasında bir Anti-Damping kodu ile sübvansiyonlar ve Telafi edici vergiler Kodu benimsemiştir.
- GATT ve Çevre koruması: Günümüzün artık en önemli problemlerinden birisi olan çevre kirliliği konusunda önlemleri alınması elbette bu önlemleri alan ülkeler için önemli bir maliyet anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu maliyetlerden kaynaklı doğabilecek haksız rekabetin önüne geçilmesi adına GATT bu konuda da politikalar üretmiştir.
- GATT ve yeni korumacılık akımı: GATT 47 sözleşmesine göre bir üye ülkenin ihracatı, ithalatçı üye ülkede ciddi bir zarara yol açıyor veya böyle bir tehlike doğuruyorsa bu durumda ithalatçı ülke hükümeti iç piyasasını korumak amacıyla kısıtlayıcı önlemler alma hakkına sahiptir. Özellikle 1973'lerdeki Dünya Enerji Buhranından sonra sanayileşmiş ülkelerde başlatılan yeni bir koruyuculuk akımı bu maddeye dayanmaktaydı (SEYİDOĞLU, 2008:166).

Az gelişmiş ülkeler özellikle geçmiş dönemlerde GATT' in dayandığı serbest ticaret ilkelerini çoğu kez kalkınma çabalarıyla çelişkili bulmuşlardı. O nedenle faaliyetinin ilk yıllarında geleneksel fonksiyonları açısından bu kuruluşu bir tür zengin kulübü olarak görmüşlerdi. Çünkü verilen ödümler genellikle, bu ülkelerin üretmedikleri ileri teknoloji ürünlerini kapsıyordu. Asıl ihracatçısı oldukları, emek yoğun,hafif sanayi malları alanında ise gelişmiş ülkeler bir ödün vermek şöyle dursun, ticari kısıtlamalarını daha da arttırmışlardı (SEYİDOĞLU, 2008:166).

GATT 1947 - 1993 yılları arasında GATT kapsamında uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla sekiz çok taraflı ticaret müzakeresi (round) yapılmıştır. GATT' in son roundu 1985'te Uruguay'da başlamış ve 1993'te uzlaşmaya varılarak sonuçlanmıştır. Bu roundlar; 1947 yılında Cenevre (İsviçre)'de, 1949 yılında Ancey (Fransa)'da, 1951 yılında Torquay (İngiltere)'de, 1956 yılında Cenevre (İsviçre)'de, 1960 - 61 yıllarında Cenevre (İsviçre)'de "Dillion Round", 1964 - 67 yıllarında Cenevre (İsviçre)'de "Kennedy Round", 1973 - 79 yıllarında Cenevre (İsviçre)'de "Tokyo Round", 1986 - 1993 yıllarında Punta del Este (Uruguay)'da "Uruguay Round" u olarak gerçekleşmiştir (WİNHAM, 2008:96) .

Temel işlevi dünya ticaretinin serbestleştirilmesi olan GATT, düzenli aralıklarla yaptığı çok taraflı görüşmeler yoluyla bu amacını hayata geçirmeye çalışmıştır. Ve bu fonksiyonuyla IMF ve Dünya Bankası ile birlikte ekonominin küreselleşmesi ve küreselleşmenin kurallarının oluşturulmasında önemli bir merkez haline gelmiştir.

3. Dünya Ticaret Örgütü

1 Ocak 1995'de faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü (WTO), dünya ticaretini geliştirmek ve engelleri ortadan kaldırmak üzere, GATT anlaşmasını değiştirip geliştirerek kendi bünyesine almıştır. Diğer bir ifade ile, WTO'nun yasal dayanağı geliştirilmiş biçimiyle yeni GATT sözleşmesidir. GATT, dünyadaki ekonomik gelişmelere bağlı olarak o dönemlerde geçici bir anlaşma olarak çıkmış ve ana ilke olarak da, sanayi malları üzerindeki dünya ticaretini serbestleştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu anlaşma, sadece sanayi mallarının ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik olduğu için, uluslararası ticarete diğer mal ve hizmetlerin dolaşımını da gözardı etmiştir. Oysa, yasal zemine oturtulmuş ve

yaptırım gücü arttırılmış olan WTO, sanayi malları ile birlikte tarım, tekstil ve hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesini amaçlayan, ayrıca fikri mülkiyet haklarını da bünyesine alan bir kuruluş niteliğindedir (SEYİDOĞLU, 2003:86).

Ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını teşvik etmek için uluslararası bir örgüte ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için Bretton Woods'un iki temel kuruluşu olan Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu'nun yanında, üçüncü bir örgüt biçiminde ortaya çıkan Dünya Ticaret Örgütü, 1 Ocak 1995'de kurulmuştur.

WTO'nun faaliyetlerini daha somut biçimde şöylece sıralayabiliriz (SEYİDOĞLU, 1997:37):

- Örgütün kapsamına giren GATT' tan devralınan anlaşmaların uygulanması yönetimi ve işleyişinin sağlanması.
- Yapılacak yeni çok yanlı ticaret görüşmeleri için bir forum oluşturma ticareti serbestleştirme çabalarına yeni alanlar katma.
- Üyeler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çabuk ve etkili biçimde çözmek üzere bir arabuluculuk mekanizması kurma. WTO da çözüm konusunda etkili karar alınmasını sağlamak için bir Anlaşmazlıkların Çözümü organı kurulmuştur.
- Üyelerin dış ticaret politikalarını gözden geçirme ve değerlendirme: Bu amaçla anlaşmada Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması ve bu mekanizma çerçevesinde çalışacak olan Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı' na yer verilmiştir
- Sürekli bir kurumsal yapı olarak IMF, Dünya Bankası ve bunlara bağlı kuruluşlarla yakın işbirliği yapma
- Uluslar arası ticaret sisteminin faydalarından yararlanmaları için geliştirmekte olan ülkelere ve dönüşüm ekonomilerine yardımcı olma.

Dünya Ticaret Örgütü ekonominin, özellikle de ticaretin küreselleşmesinde önemli rollere sahip bir aktördür. İkinci Dünya Savaşı'nın güçlendirdiği ulus devlet ve mümkün mertebe korumacılığın yerini 80'li yıllarda alacak olan küresel, dışa açık ekonomilerin oluşturulmasında en önemli görevlerin düştüğü kurumlardan birisi

Dünya Ticaret Örgütü olmuştur. Özellikle IMF ve Dünya Bankası politikalarının bir tamamlayıcısı görünümünde olan Dünya Ticaret Örgütü, ekonomik küreselleşmenin sağlanabilmesi için yukarıda açıklanan roundların her birinde biraz daha ulusal ekonomileri sınırlandırmış ve rekabete açık piyasaları güçlendirmiştir.

4. Uluslar arası Para Fonu (IMF)

Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF), Dünya Bankası ile birlikte Bretton Woods Konferansları'nda kurulmuş ve 1946 yılında faaliyete geçmiştir. IMF, sabit kurlu Bretton Woods sisteminin işleyişinden sorumlu bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır. Ama bu sistemin yıkılışından sonra da uluslararası mali düzeni sağlama görevlerini sürdürmektedir (SEYİDOĞLU, 1997:164).

IMF, 185 üye ülkeden oluşan uluslararası bir organizasyondur. IMF'nin başlıca amaçları arasında; ilerleyen uluslararası mali işbirliğinin istikrarının sağlanması, döviz kuru istikrarının sağlanması, düzenli döviz kuru ayarlamalarının yapılması, yüksek istihdam ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve ülkelerin ödemeler dengesinin sağlanmasında geçici mali yardımlar sağlamak bulunmaktadır (IMF, About The IMF).

IMF ilk kurulduğu yıllarda gelişmiş ülkelerin yaşayabileceği ödemeler dengesi güçlüklerinin çözümü için oluşturulan bir kuruluş olsa da tezimizin ikinci bölümünde açıklanacağı gibi daha sonraki yıllarda bu işlevinde bir takım değişiklikler meydana gelmiş ve daha çok gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Ekonominin küreselleşmesi konusunda IMF'in rolü belki de diğerlerinden daha ön plandadır. Ekonomik küreselleşmenin aktörü olarak ortaya çıkan IMF zaman içerisinde yaşadığı dönüşümlerle hükümetlerin ekonomi politikalarına da müdahale edebilme imkanı bulabilmiş ve uyguladığı istikrar programlarıyla tüm dünyanın ekonomi politikalarını standartlaştırabilme, neo klasik ekonomi anlayışını hakim, küresel ekonomi anlayışı haline getirebilme olanağını yakalamıştır.

5. Dünya Bankası

1944 yılında kurulan Dünya Bankası'nın merkezi Washington'dadır. Dünya çapında 100'den daha fazla ofisi olan ve 10.000'den fazla çalışanı ile Dünya Bankası, dünya ölçeğinde gelişmekte olan ülkelere mali ve teknik yardımın hayati bir kaynağıdır. Genel olarak misyonunu, profesyonellikle yoksullukla kavga etmek şeklinde açıklayan Dünya Bankası'nın amaçları; yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etmek, onlara ve içinde buldukları çevreye kaynaklar sağlamak, teknik bilgi paylaşımı, özel ve kamu sektör işletmelerinde kalıcı sonuçlar ortaya çıkaracak kapasiteler inşa etmektir (Dünya Bankası: 2009).

IMF ile aynı konferansta kurulduğundan dolayı Bretton Woods ikizleri olarak da anılan IMF ve Dünya Bankası ekonomik küreselleşme misyonları itibariyle de ikiz olma durumlarını korumaktadırlar. Öncelikle bilindiği gibi üyelik konusunda IMF'e üye olan her ülke Dünya Bankası'na da üye kabul edilmektedir.

6. Uluslararası Çalışma Örgütü

1919 yılında kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sosyal adaletin ve uluslararası insan ve çalışma haklarının iyileştirilmesi için çalışan Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşudur. Dünya savaşının yarattığı karışıklık sonucu ortaya çıkan ve üç çeyrek asır süren değişim kargaşası ile yoğurulan Uluslararası Çalışma Örgütü, evrensel ve sürekli barışın ancak sosyal adalet ile sağlanabileceğini savunan bir temel ilke üzerine kurulmuştur. İnsan haklarına saygı, yeterli yaşam standartları, insanca çalışma koşulları, istihdam olanakları, ekonomik güvence; ILO'nun her yerde çalışanlara sağlamaya çaba gösterdiği sosyal adaletin temel unsurlarıdır (ILO:2009).

Ülkeler arası barışın serbest piyasa ekonomisi açısından öneminden dolayı kurulan Birleşmiş Milletler'in yanında çalışma barışının sağlanmasını sağlamak adına kurulan ILO'nun da önemli bir işlevi vardır. Ancak tüm bu aktörler düşünüldüğü zaman ILO'nun yerine getirmekle görevli olduğu söz konusu çalışma barışı kavramının ekonomik küreselleşmenin neresinde olduğunu belirlemek önemlidir. Bilindiği gibi insanca çalışma koşulları, istihdam olanakları, ekonomik güvence gibi kriterlerin sağlanması üretim maliyetlerinde yaşanacak artışlar anlamına gelmektedir. Serbest piyasa ekonomisi içerisinde fiyatlara yansiyacak söz

konusu bu maliyetler rekabet ortamında bir haksız rekabete neden olacaktır. Dolayısıyla bir ülkenin bu kriterleri yasalarıyla koruduğu başka bir ülkenin çalışma yasalarının hiçbir müdahalede bulunmadığı bir dünya ticaretinde muazzam bir haksız rekabet oluşacaktır. Dolayısıyla ILO, üye tüm ülkelerin çalışma yasaları konusunda üye ülkeleri yönlendirerek ve süreci kontrol ederek çalışma koşullarının yani bir nevi üretim maliyetlerinin dünya çapında standardizasyonunu sağlamakla görevli bir kuruluştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN ÖNEMLİ BİR AKTÖRÜ OLARAK IMF

Çalışmamızın bu bölümünde 1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansı sonucunda kurulan ve ekonomik küreselleşmenin önemli bir dinamiği olacak olan Uluslararası Para Fonu'nun; işleyiş yapısı, kuruluşundan bu yana geçirdiği dönüşümler, kredi olanakları ve koşulları irdelenilecektir.

I. BRETTON WOODS KONFERANSI VE IMF'İN KURULUŞU

20. yüzyılın ilk yarısında dünyanın dengelerini değiştirecek ölçekte yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları ve iki savaş arasında yaşanan büyük buhran dönemi, kurulacak yeni dünya düzeninin şekillendirilmesinde önemli rol oynamıştır.

1930'lu yıllarda 1929 İktisadi Krizi'ne tepki olarak yaygınlaşan korumacı politikalar dünya ticaretinde daralmaya ve dolayısıyla üretim ve istihdam düzeylerinde düşümlere neden olmuştur. Yüksek enflasyon, döviz kuru piyasalarında spekülasyonlar ve aşırı dalgalanmaların yarattığı istikrarsızlık, ülkelerin altın rezervlerindeki azalışlar, birbiri ardına gelen rekabetçi devalüasyonlar, yaşanan kaosun göstergeleri niteliğindedir. Ülke içi çıkarların korunmasına yönelik olarak uygulanan korumacı politikalar, ülkelere tek tek çıkar sağlamaktan çok, uluslararası piyasaları istikrarsızlığa sürüklemiştir (IMF:2009). Tüm bu uygulamalar sonunda, dünya ticaret ve üretimi daha da daralmış, komşuyu fakirleştirme politikasını (beggar-thy-neighbor policy) her ülkenin kendi dışındaki ülkelere karşı yürürlüğe koyması ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemiştir (ÖZTÜRK, 2002:96).

Ağustos 1941'de Roosevelt ve Churchill arasındaki ikili görüşmeler sonunda ortaya çıkan Atlantik Şartı ile öncelikle siyasi konularda her iki ülkenin savaştaki amaçları sıralandı, iktisadi sorunlarla ilgili olarak da çok taraflı çözümlere yol gösterecek çalışmalar yapılması öngörüldü. Bu doğrultuda çalışma yapan uzmanlar yalnızca ticarete değil, savaştan sonra ortaya çıkacak finansman ve yatırım konuları ile de ilgilendiler. Yaşanan bu gelişmeler II. Dünya Savaşı bitmeden yeni bir uluslararası para sisteminin kurulması, bu sistem aracılığıyla döviz kurlarında istikrar sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, uluslararası rezerv sorununun çözüme kavuşturulması ihtiyacını gündeme getirdi. Bu ihtiyaçlara cevap verecek bir uluslararası para sistemini oluşturmak amacıyla, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş

kapitalist ülkelerin öncülük etmesiyle, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir konferans toplandı ve IMF'nin kurulması kararlaştırıldı (ÖZTÜRK, 2002:96).

ABD- İngiltere işbirliğinin bir ürünü olan ve ABD'nin liderliğinde yürütülen Bretton Woods Konferansı Batı Avrupa, Kanada ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin de iktisadi, politik ve ideolojik çıkarları doğrultusunda uzlaşmaya varmaları ile sonuçlanmıştır. Ortak çıkarların birleştiği nokta; hem iktisadi hedefleri gerçekleştirecek hem de Sovyet tehdidi karşısındaki ittifakı güçlendirecek, serbest piyasa mekanizmasına ve serbest ticarete dayalı liberal bir dünya ekonomisidir (GİLPİN, 2001:86). Nitelikli liberalizmin uzlaşması olarak adlandırılan bu tutum, hükümetlere uluslararası parasal istikrarı zedelemeyen Keynesgil büyüme politikalarını uygulayabilme imkanı sağlamaktadır. Bu uzlaşma 1930'lu yılların iktisadi milliyetçiliğinin aksine çok taraflılık ilkesine sahiptir ancak bu çok taraflılık, altın standardı ve serbest ticaret liberalizminin aksine ulusal müdahaleciliğe dayanmaktadır (GİLPİN, 2001:132).

Bu bağlamda Bretton Woods Konferansı'nda kurulması kararlaştırılan kurumlar aracılığı ile hem uluslararası liberalizmin hem de ülke içi istikrarın sağlanması amaçlanmıştır.

A. Bretton Woods Konferansında Tartışılan Planlar

1944 Bretton Woods Konferansı, dünya kapitalizminin bundan sonra karşılaşacağı 1929 benzeri bir buhranı daha kolay atlatabilmek için uluslararası işbirliğinin ve kurumsallaşmanın önemini anladığının en büyük göstergesidir. Nitekim söz konusu konferans bu kurumsallaşma çerçevesinde temelde üç kurum tasarlamıştır. IMF, Dünya Bankası ve WTO. İşte New Hampshire eyaletinin Bretton Woods Kasabasında 45 ülkenin temsilcileriyle düzenlenen konferansta bu konularda iki tasarı üzerinde duruldu. Bu tasarılarından ilki İngiltere tarafından desteklenen Keynes Planı diğeri ise ABD tarafından sunulan White Planı'dır.

Bu iki planın bir çok ortak yönü vardı. Örneğin her iki planda da iki yanlılık ve ayrımcılık reddedilmekte, parasal işbirliğiyle uluslararası sermaye hareketlerinin kontrolü savunulmaktaydı. Bununla birlikte ABD açısından Keynes Planı çok genişleticiydi ve aynı zamanda hem enflasyon hem de sürekli döviz kuru

istikrarsızlığı içeriyordu (PARASIZ, 2004:6). White Planı'nda Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulması öngörülüyordu.

Breton Woods Konferansı'ndaki tartışmalar sonucunda White Planı kabul edildi. Böylece IMF ve Dünya Bankası kurulmuş oldu. Uluslararası Ticaret Örgütü kurulması ve onun yerine GATT düzenine geçilmesi öngörüldü.

1. Keynes Planı

Keynes çok taraflı bir ödemeler sisteminin gerçekleştirilebilmesi için bir kliring birliğinin kurulmasını öngörmüştü. Ödemeler bilançosu fazla veren ülkelerin dış dengeyi sağlamak için çaba harcamaları planda kabul edilmiş, kliring birliğinde her ülkenin kendisine tahsis edilen kota ile sınırlı kalmak şartıyla çekme hakkına sahip olması ve uluslararası ödemelerin Merkez Bankaları arasında "bancor" ile gerçekleştirilmesi öngörülüyordu. Keynes, Merkez Bankalarının belli aralıklarla karşılıklı olarak alacak ve borçlarını bancor ile açıklamaları ve bu alacak ve borçların iki ve çok taraflı olarak birlik içinde denkleştirilmesini savunmaktaydı. Keynes'e göre, "bancor"un paritesi altın ile ifade edilmeli, fakat altın sadece hesap birimi olarak kalmalıydı. Ülkeler ellerindeki altınla bancor satın alabilmeli, ama bancoru altına çevirememeliydi (KARLUK, 1998:417).

Uluslararası ödeme aracı olan bancor, uluslararası rezerv gereksinimlerini karşılayacaktır. Birliğe katılan ülkelerin paraları da bancor cinsinden tanımlanacaktır. Kliring birliğine üye olan her ülke için bir kota belirlenmektedir. Dış açığı olan bir üye ülke kotasına göre birlikten bancor cinsinden kredi alabilecek ve buna karşın daha önceden belirlenmiş bir faiz uygulanacaktır. Dış fazlası olan ülkeler de fazlalarını diğerlerinin açığını kapatmaya yönelik olarak birliğe devredeceklerdir. Böylece ülkeler arası açık ve fazlalar denkleştirilmiş olacaktır. Keynes Planı'na göre böylece, IMF, bir uluslararası merkez bankası olarak kurulacak ve bir uluslararası paranın (clearing) yaratılması temeline dayandırılacaktır. Yani Keynes, her üye ülke merkez bankasının kabul edebileceği "bancor" adı verilen IMF parasının, diğer ülke paraları arasındaki değişim (konvertibilite) sorununu uzun vadede çözeceğini iddia etmektedir (EĞİLMEZ, 1997:17).

Başarısız olarak nitelendirdiği piyasaların düzenlenmesinde kamu otoritesinin temel unsur olduğunu ve IMF, Dünya Bankası ve Uluslararası Ticaret Örgütü'nün bu

amaçlar doğrultusunda devletlere destek olması gerektiğini varsayan Keynes Planı yukarıda da söylenildiği gibi aşırı genişletici bulunması dolayısıyla kabul edilmemiştir.

2. White Planı

Bretton Woods sisteminin temelini oluşturan White planı, Keynes'in planına göre daha karışık bir plandı ve ABD 'nin savaş ertesindeki büyük ekonomik gücünü kurulacak olan uluslararası para sistemine yansıtmayı amaçlamaktaydı. Bu bağlamda, plan iki kurumun kurulmasını öneriyordu: "Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu" ve "Dünya Bankası". White planı istikrarlı ve sabit döviz kuru sistemi kurmayı ve döviz kontrollerinden uzaklaşmayı amaçlamaktaydı. İstikrar Fonunun 5 milyar dolar olması, dış ödemede zorlukla karşılaşılan ülkelere bu fondan kaynak tahsisinde bulunulması öngörülmekteydi. White planı ancak dış ödemeleri yapısal olarak açık veren ülkelerin kur ayarlaması yapmalarına izin veriyordu. Planda para birimi sabit altın paritesine dayanan "unitas" olarak belirlenmişti. Bir unitas on ABD doları olarak kabul edilmişti. Keynes planının aksine dünya para sisteminin altın esasına dayandırılması isteniyordu (KARLUK, 2005:417).

Keynes ve White Planları birkaç saatlik farkla Nisan 1943'de yayınlanmıştır. Her iki plan çok sayıda İngiliz ve Amerikalı uzmanca uzun süren tartışmalar sonunda ortaya çıkmıştır. White Planı Bretton Woods sisteminin temelini oluşturmuştur. Joan Robinson'a göre White Planı bir polis bilmecesi kadar anlaşılması güçtür. Hiçbir açıklayıcı yorum yapılmaksızın bir istikrar fonunun işleyişi için bir teknik ödeme çerçevesi sunulmaktadır. White planı, resmi görüşleri sadıkane bir şekilde temsil ettiğinden, özellikle döviz istikrarının gerçekleştirilmesi, döviz üzerindeki miktar kısıtlamalarının kaldırılması uluslararası değişimi maksimum bir şekilde teşvikle ödemeler dengesine yapılacak katkılarla uğraşmaktadır (PARASIZ, 1991: 81).

Bu tartışmaların ardından Bretton Woods Konferansı 44 ülkenin katılımlarıyla White Planı çerçevesinde, IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması kararı ile sona ermiştir.

II. IMF'İN AMAÇLARI VE BRETTON WOODS'DAN BUGÜNE IMF

İkinci Dünya Savaşı' nın ardından Bretton Woods Kasabası'nda yapılan konferans sonucu kurulması amaçlanan iki organizasyondan birisi olan IMF, Dünya Bankası ile aynı tarihte kurulmuş, dolayısıyla iki kurum Bretton Woods İkizleri olarak da anılmışlardır. Ve doğaldır ki 1940'lardan bu yana dünya ekonomisinin karşısına çıkan yeni gelişmeler, problemler, krizler ve açmazlar söz konusu kurumların durumlarında da zaman içerisinde değişimlere neden olmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde IMF'nin amaçlarını ve amaçlarında yaşanan dönüşümleri irdeleyeceğiz.

A. IMF'nin Amaçları

Bretton Woods Konferansı'nda Dünya Bankası ve IMF arasında görev paylaşımları yapılmış ve IMF'nin amaçları Anasözleşmesinin birinci maddesinde yer almıştır. Söz konusu Anasözleşmedeki amaçlar aşağıdaki gibidir (IMF, Article I-Purposes):

- Uluslararası parasal sorunlar üzerinde işbirliği ve danışmaya aracılık etmek için sürekliliği olan bir kurum kanalıyla uluslararası parasal işbirliğini geliştirmek,
- Ekonomik politikanın temel amaçları olarak bütün üye ülkelerde üretken kaynakların geliştirilmesi ve yüksek istihdam ve reel gelir düzeylerinin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesi ve yaygınlaşmasına imkan sağlamak,
- Kambiyo istikrarını sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini sürdürmek ve rekabetçi kambiyo ayarlamalarını önlemek,
- Dünya ticaretinin büyümesine engel oluşturan kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldıracak ve üye ülkelerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyecek tarzda bir çokuluslu ödemeler sisteminin kurulmasına yardımcı olmak,
- Ödemeler dengelerinde ortaya çıkacak geçici bozulmaları gidermek amacıyla uluslararası ticaret ve karşılıklı refahı bozacak önlemlere

başvurmalarını önlemek üzere üye ülkelere Fon kaynaklarını kullanabilme imkanı sağlamak,

- Sayılan amaçlara paralel olarak üye ülkelerin uluslararası ödemeler dengelerinde meydana gelebilecek dengesizliklerin derecesini azaltmak ve süresini kısaltmak.

Uluslararası para ve mali sistemin işleyişinden sorumlu bir kuruluş olan IMF'nin görevleri zaman içinde artış göstermiştir. Bugün bu görevleri aşağıdaki biçimde sıralayabiliriz (SEYİDOĞLU, 2003:145) :

- Ekonomik istikrarsızlık içinde olan ülkelere dış ödeme açıkları için kısa vadeli kredi sağlamak,

- Uluslararası mali sisteme zarar vermesini önlemek üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetlemek ve denetlemek,

- Mali kriz içine giren ve dolayısıyla ulusal parası yoğun spekülasyona uğrayan ülkelere krizin atlatılması için mali kaynak sağlamak,

- Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ve ödenemeyen borçlarının ortaya çıkması durumunda, sorunun çözümü için aracılık yapmak, yeni ödeme planları ve borç erteleme hazırlamaları yapmak,

- Dünya Bankası ile işbirliği içerisinde üye ülkelerdeki makro ekonomik ve yapısal uyum politikalarına finansal destek sağlamak,

- Üye ülkelerde dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonunu özendirici çalışmalarda bulunmak, bu konularda üyelere teknik yardım ve eğitim hizmetleri sunmak.

Yukarıdaki belirtilen görevlerden uluslararası para sisteminin işleyişi ve dış ödemeler dengesiyle ilgili olanlar IMF'nin geleneksel fonksiyonlarından. Ama yapısal uyum programları gibi bir takım işleyişler zaman içerisinde ekonomik ve mali ihtiyaçların gelişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

B. IMF’de Yaşanan Dönüşüm

IMF’nin bugünkü görünümü ile kuruluşundan 70’li yıllara kadar olan görünümü arasında çok ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Dünya ekonomisinin geçirdiği değişimlerle birlikte IMF de uyguladığı politikalardan kullandığı araçlara kadar birçok konuda dönüşümler yaşamıştır. Kurulduğu dönemde Keynesçi genişleme politikalarının daha ön planda tutulduğu ve hatta ulus devlet anlayışı ile daha barışık politikalar yürütürken 70’lerden sonra IMF içerisinde liberal eğilimler ağırlık kazanmaya başlamış, 80’lerle birlikte ise bu eğilim artık IMF’nin tüm politikalarına, araçlarına ve uygulamalarına nüfuz etmiştir.

1. Sabit Döviz Kurundan Dalgalı Döviz Kuruna Geçiş

Bretton Woods Sistemi; 1930’lu yıllardaki istikrarsızlığı büyük ölçüde dalgalı döviz kuru politikalarına bağlamıştır. Bu nedenle, yıkıcı rekabetçi devalüasyonlar gibi politikalardan korunmak ve istikrarı sağlamak maksadıyla sabit döviz kuru esasına dayandırılmıştır (SÖNMEZ, 1998:308).

Bretton Woods Konferansı’nda ortaya çıkan yeni para düzeni 1944’den 1971’e kadar sürdü. Bu dönem boyunca şüphesiz bazı paralar devalüe edildi bazıları da revalüe edildi. Fakat bu işlemlerin amacı temel ödemeler bilançosu dengesizliklerini tedavi etmek ve vakit geçirmeksizin yeni pariteleri tanımlamaktır. %10’dan fazla devalüasyonlar IMF’nin önceden iznini almaksızın elde edilmiş ve kurların tekliği kuralına aykırı olarak, çoklu kur sistemi geçici olarak uygulanmıştır. Fakat bütün olarak, bu örnekler önemsizdir ve sistem kurucularının niyetlerine uygun bir şekilde çıkmıştır (PARASIZ, 1996:105).

Uzun bir süre uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen Bretton Woods Sistemi 1971 yılında önce doların konvertibilitesini askıya almış ardından da 1973 yılında sabit döviz kurunu terketmiştir.

2. IMF’nin Görev Alanındaki Değişim

1980’li yıllarla birlikte IMF’nin görev alanında da bir takım temel değişiklikler olduğu görülmektedir.

IMF kuruluşunun ilk yıllarında, 1948 – 1957 yılları arasında, Avrupa’da tedavüldeki paraların konvertibilitesinin sağlanmasına yardımcı olmuş, 1958 – 1966

yılları arasında Avrupa ekonomilerinin yeniden inşasına katkıda bulunmuş ve 1967'den sonra Özel Çekme Hakları (SDR)'nin oluşturulmasına rağmen uluslararası para piyasalarında yaşanan istikrarsızlığın önüne geçememiştir. Bretton Woods Sistemi'nin döviz kuru ayağının çöküşü ile, IMF'nin gelişmiş ülkelere verdiği mali destek de AGÜ'lere kaymaya başlamıştır. 1979'dan sonra ise IMF gelişmiş ülkelere mali destek vermemiştir (AMİN, 1999:35).

Görüldüğü gibi Bretton Woods Konferansı'nda alınan kararlara göre IMF ve Dünya Bankası'nın görev alanları belirlenmiş, buna göre, IMF'nin görev alanı gelişmiş ülkeleri, Dünya Bankası'nın görev alanı ise Az Gelişmiş Ülkeleri (AGÜ) kapsamıştır. Hatta Fon kuruluşundan itibaren daha çok gelişmiş ülkelere yönelik politikalar uygulamıştır. Ancak 80'lerle birlikte durum tersine dönmüş ve Fon artık AGÜ'lere ilişkin politikalarını yoğunlaştırmış onlara mali desteklerde bulunmaya başlamıştır.

3. Keynesyen IMF'den Monetarist IMF'ye Dönüşüm

Kapitalizmin 1970'lerde yaşadığı bunalım sürecinde, kamusal finansmana ve iç talebin desteklenmesine dayanan geleneksel Keynesyen genişleme politikalarının işsizlik sorununa çare olamaması ve enflasyonun giderek artması devlet müdahalesine dayalı iktisat politikalarına karşı gelişen tavrın güçlenmesine neden olmuştur (SÖNMEZ, 1998:221).

1960'larda ve 1970'lerde Keynesyen iktisat, monetarist iktisat taraftarlarının yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin çıkış noktası, tek bir iktisadın var olduğu ve onun kurallarının tüm dünyada, bütün toplumlara uygulanabilir olmasıdır. Keynesyen iktisat ise tam tersine, iktisat kanunlarının her toplumda aynı sonucu veremeyeceğini ve piyasa başarısızlığı durumunda devlet müdahalesinin gerekliliğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Keynesyen iktisat gelişmiş ülkelere farklı olan AGÜ'lerde devlete daha aktif bir görev yüklemektedir. Keynesyen iktisadın devlet müdahalesini savunan yaklaşımı, kalkınma iktisadına da temel oluşturmaktadır. Bu görüşe karşı olan Monetarist İktisat ise, bireylerin adaptif beklentilerini öne çıkarmakta ve AGÜ'lerde kalkınmanın gerçekleşmemesinden devlet müdahalesini sorumlu tutmaktadır. Monetarist iktisada göre, AGÜ'lerde kalkınma ancak devletin iktisadi faaliyetten elini çekmesi ile mümkündür. Piyasa

mekanizmasına dayalı ve kapılarını tüm dünyaya açmış, mali disiplini sağlamış bir AGÜ ekonomisi de pekala gelişmiş ülkeler seviyesine çıkabilecektir (GILPIN, 2001:312).

70’li yıllarda yaşanan stagflasyonun etkisiyle kapitalizmin geçirdiği ciddi sarsıntı ve dış borç krizi adeta neo liberal iktisadın bir zaferi ile sonuçlanmış, 1979’dan itibaren ABD monetarizmi yansıtan sıkı para politikası uygulamalarına başlamıştır. Hatta kısa bir süre sonra ABD’de Reagan yönetimi ve İngiltere’de Thatcher yönetimi ile neo liberal politikalar yürürlüğe girmiştir.

4. Washington Konsensusu ve IMF’nin Değişen Uluslararası Rolü

1982 Ağustos’unda Meksika’nın borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesi, gelişen dünyanın borç problemi açısından adeta yeni bir milada işaret etti. Hızlı biçimde dünyanın her tarafına yayılan bu borç problemi, 1980’lerde pek çok gelişen ülkede yıkıcı bir etki yaparken, aynı zamanda önemli yapısal politik gelişmelere de sebep oldu. Uluslararası borç krizi, bu ülkelerin iktisat politikalarında, ekonomik kalkınmada IMF ve Dünya Bankası’nın rolünde ve sanayileşmiş ülkeler ve gelişen ekonomiler arasındaki ilişkiler üzerinde derin etkiler bıraktı (ŞEN, 2005:183).

Borç krizinin çözümüne yönelik önemli ve fenomal bir yaklaşım ABD Hazine Bakanı James Baker’ın 1985 yılında “yapısal uyum doktrini”nden geldi. Bu doktrin, borçlu ülkelerin sürekli dış ticaret ve bütçe açıkları vermesinin kaynağında yapısal sebepler olduğunu saptamaktaydı. Bu yüzden sorunun kalıcı çözümü için ihracata dayalı büyüme, devletin ekonomideki rolünün küçültülmesi ve kamu sektöründe yeniden yapılanma gibi uzun vadeli yapısal reformlar ile makro ekonomik dengeyi sağlamaya yönelik kısa vadeli tedbirlerin birlikte yürütülmesi önerilmekteydi. Bu durum ise, bundan sonra IMF ve DB’dan finansal destek talep eden bir borçlu ülkenin, kendisini bazı sıkı ekonomik ve yapısal reformlar gerçekleştirme taahhüdünün altına sokmasını gerektiriyordu.

Böylece, borç krizi IMF ve DB’nın uluslararası rolünü de değiştirmiş oluyordu. 1980’lere kadar gelişmekte olan ülkeler, ödemeler bilançosu güçlüklerini aşmaya yönelik olarak, şartlılık ilkesi gereği, makro ekonomik politikaları (para – maliye politikaları, devalüasyon vb., gibi) içine alan bir istikrar programını IMF gözetiminde hazırlıyorlar ve buna karşılık olarak da kısa vadeli krediler

alabiliyorlardı. Ancak, 1982 Meksika moratoryumu gelişmekte olan ülkelerin ağırlaşmış borç krizlerine karşılık Bretton Woods kuruluşları olan IMF ve Dünya Bankası'nın onlara önerdikleri yeni çıkış yolu, sadece kısa dönemde istikrarı sağlayıcı tedbirler alınmasını değil, yanı sıra bu ülkelerin iktisadi kalkınmalarını yeni bir ekonomi politikası çerçevesinde ele alınmasını mümkün kılan “yapısal uyum programları”nı devreye sokmasını icap ettiriyordu. Bu durum özellikle IMF’yi bir anlamda AG’lerin ekonomik sorunları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bir iktisadi kalkınma kuruluşu haline getirdi (GİLPIŇ, 2001:315-316).

Yapısal uyum doktrini, daha önce DB’da yöneticilik yapmış olan John Williamson tarafından 1990 başlarında Washington Konsensüs olarak isimlendirildi. Bu terim, ana merkezleri Washington’da olan IMF, DB, ABD Hazinesi gibi kuruluşlarda çalışan iktisatçılar arasında varılan uzlaşmayı karakterize etmektedir. Konsenssun on temel prensibi; mali disiplin, kamu harcamalarında önceliklerin eğitim, sağlık ve alt yapıya verilmesi, vergi tabanını genişletmeye yönelik vergi reformu, piyasa tarafından belirlenen pozitif faiz oranları, rekabetçi döviz kuru, ticaretin liberalleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımlara açıklık, devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesi, deregülasyon veyahut rekabeti sınırlayan ve piyasaya girişi engelleyen düzenlemelerin kaldırılması ve mülkiyet haklarının yasal güvenceye kavuşturulması olarak sıralanabilir (WILLIAMSON, 2002:251).

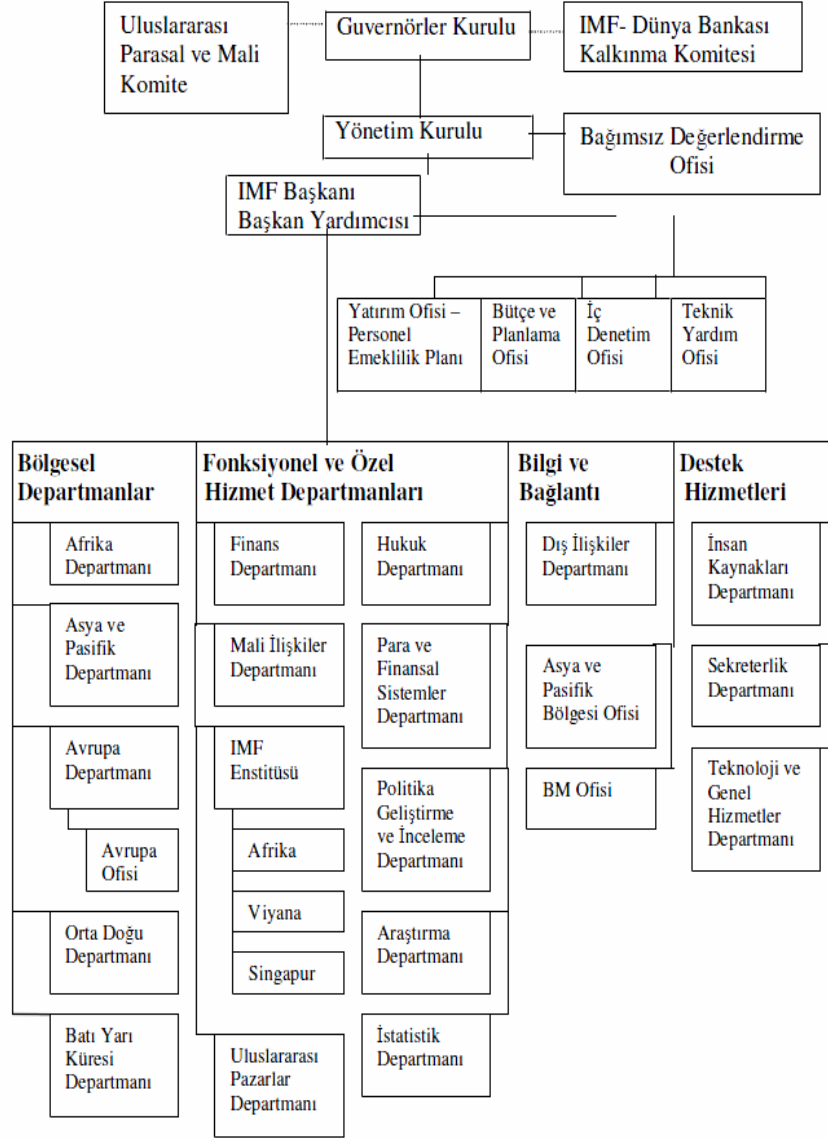
Konsensus sonucunda ortaya çıkan prensiplerin etkileri ve sonuçları izlenildiğinde prensiplerin sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi, mutlak bir ticaret serbestisinin sağlanması, özel mülkiyetin korunması ve düşük devlet harcamalarına dayandırıldığı grlmektedir.

III. IMF’NİN ÖRGÜT YAPISI VE MALİ KAYNAKLARI

A. IMF’nin rgt Yapısı

IMF başlıca üç organ tarafından yönetilmektedir. Bunlar her ülkenin maliye bakanlarından ya da merkez bankası başkanlarından oluşan Governörler Kurulu, Governörler Kurulunda belirlenen politikaların uygulanmasına izin veren kararları alan Yürütme Kurulu ve Fonu’un yönetiminden sorumlu olan IMF Başkanıdır. (Bkz. Şekil 1)

Şekil 1: IMF'nin Organizasyon Yapısı

Kaynak: www.imf.org, 23.02. 2010

Şekil 1'den de görüldüğü gibi IMF'nin üç temel ayağı; ülkelerin maliye bakanları ya da merkez bankası başkanlarından oluşan Guvernörler Kurulu, 24 üyeden oluşan Yürütme Kurulu ve IMF Başkanı'ndan oluşmaktadır.

1. Guvernörler Kurulu (Genel Kurul)

Genellikle her ülkenin maliye bakanlarından ya da merkez bankası başkanlarından oluşmaktadır. Guvernörler kurulu yılda bir kez toplanmakta ve aksiyonerler meclisi rolü oynamaktadır (PARASIZ, 1996:90).

Guvernörler Kurulu, IMF bünyesindeki en yüksek karar organıdır. Guvernörler Kurulu yetkilerinin çoğunun kullanılması için IMF Direktörler Kurulunu kendisine vekil tayin etmiş olmakla birlikte, kota artırımlarını onaylamaya, özel çekme hakları (SDR) tahsislerine, yeni üye kabulüne, mevcut üyelerin üyelikten çıkartılmasına ve Tüzüğün yönetmelikler yoluyla değiştirilmesine ilişkin yetkilerini kendi elinde tutmaktadır. Guvernörler Kurulu aynı zamanda Yönetici Direktörleri seçer ya da atar ve IMF Tüzüğüne yorumuna ilişkin konularda en üst mercidir. Guvernörler Kurulu üyeleri oylarını genelde postayla gönderir (IMF:29).

Her ülke kurulda bir üyeyle temsil edilmektedir. Temsilcinin oyunun ağırlığını ülkesinin kota payı belirlemektedir (PARASIZ, 1996:90). Kotaların dağılımı bakımından temsilcilerin oy güçleri gösterilmiştir (Bkz. Tablo:3)

Tablo 3: IMF Kotalarının Dağılımı

Ülke	Kotası (Milyon SDR)	Oy Gücü (%)
ABD	37,149.3	17,09
Japonya	13,312.8	6,12
Almanya	13,008.2	5,98
İngiltere	10,738.5	4,94
Rusya	5,945.4	2,73
İsveç	2,395.5	1,10
Suudi Arabistan	6,985.5	3,21
Türkiye	1,191.3	0,55
Yunanistan	823.0	0,38
Palau	3.1	0,001

Kaynak: IMF, 2010:2

Tablodan da görüldüğü gibi Fon içerisinde en ayrıcalıklı statü kotası en yüksek olan ABD iken, söz hakkı en az olan ülke ise Palau'dur. Bu durum IMF içerisinde alınan kararlar konusunda özellikle kota payı en yüksek olan ABD'nin belirleyici ülke konumunda olmasından dolayı sıkça tartışmalara ve eleştirilere neden olmaktadır.

2. Yürütme Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu)

Bu kurul 24 üyeden oluşmakta ve alınacak kararları, toplam oy gücünün en az yarısı ile almak zorundadır. IMF’de en yüksek kotaya sahip olan 5 ülke (ABD, Almanya, Japonya, Fransa, İngiltere) ile Suudi Arabistan, Çin ve Rusya’nın seçtikleri 3 ve diğer ülkelerin meydana getirdikleri 16 ülke grubunun seçtikleri 16 icra direktörü (seçilmiş icra direktörleri) bu üye toplamını oluşturmaktadır (EĞİLMEZ, 1996:186).

Yürütme Kurulu Governörler Kurulu’nda belirlenen politikaların uygulanmasına izin veren kararları almaktadır. Governörler Kurulu’nda olduğu gibi Yürütme Kurulu’nda da kota payları yüksek olan ülkelerin yer alıyor olması IMF için bir diğer eleştiri konusudur.

3. IMF Başkanı (Direktör)

Başkan, IMF’nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur. IMF Başkanı, İcra Direktörleri Kurulu tarafından 5 yıllık dönem için atanır ve Governör veya icra direktörü değildir. IMF İcra Direktörleri Kuruluna başkanlık eder, fakat oy hakkı yoktur. Governörler Kurulu ve komite toplantılarına katılır (KARLUK, 1996:229). Kuruluştan bu yana IMF Başkanlarının Avrupa’dan olması gelenekleşmiştir.

B. IMF’nin Mali Kaynakları

Dünya ödemeler dengesinin sağlanmasından sorumlu olan IMF’nin mali kaynaklarından en önemlisi üye ülkeler tarafından oluşturulan ve ülkelerin oy haklarını belirleyen kotalar, diğer bir kaynak ise borçlanma kanalıdır.

1. Kotalar

Kota katkıları IMF’nin mali kaynaklarının en büyük kısmını oluşturur. Her IMF üyesi ülke için dünya ekonomisindeki yerine bağlı olarak bir kota seviyesi belirlenmiştir. Üyelerin kotası IMF’ye olan maksimum finansal yükümlülüklerini, oy haklarını ve IMF’nin finansal kaynaklarına olan erişimlerini belirler. Bir ülke IMF’ye katıldığında, iktisadi büyüklük ve yapıları benzer olan mevcut üye ülkelerin kotalarıyla aynı derecede olmak üzere bir kota atanır. IMF, üye ülkenin göreceli konumunu tespit etmek için bir kota formülü kullanır. Kotalar IMF hesap ünitesinin Özel Çekme Hakları (SDR) tarafından belirlenir. IMF’nin en büyük üyesi, 37,1

milyar SDR (yaklaşık 58,2 milyar ABD Doları) ile Amerika Birleşik Devletleri; ve en küçük üyesi de, 3,1 milyar SDR (yaklaşık 4,9 milyar ABD Doları) ile Palu'dur (imf.org, IMF Kotaları).

Üyelerin kotaları, IMF ile olan kurumsal ve finansal ilişkilerinin bir yansımasını oluşturur. Bir üye ülkenin kota anlaşması, o ülkenin IMF'ye sağlamak zorunda olduğu finansal kaynakların maksimum ne kadar olacağını belirler. Üye ülke bu ödemelerin tamamını üyeliğinin hemen ertesinde IMF'ye ödemek zorundadır: Bunun yaklaşık yüzde 25'i SDR ya da geniş oranda kabul gören (Amerikan doları, Avro, Yen veya İngiliz Sterlini) para birimleri üzerinden yapılmalıdır, geri kalan kısmı ise üye ülkenin kendi para birimi ile ödenebilir. Üyelerin kotaları, IMF ile olan kurumsal ve finansal ilişkilerinin bir yansımasını oluşturur ve üyelik, oy kullanma hakkı, finansal kaynaklara erişim gibi konularda en temel belirleyicidir. Bir üye ülkenin kota anlaşması, o ülkenin IMF'ye sağlamak zorunda olduğu finansal kaynakların maksimum ne kadar olacağını belirler. Üye ülke bu ödemelerin tamamını üyeliğinin hemen ertesinde IMF'ye ödemek zorundadır: Bunun yaklaşık yüzde 25'i SDR ya da geniş oranda kabul gören (Amerikan doları, Avro, Yen veya İngiliz Sterlini) para birimleri üzerinden yapılmalıdır, geri kalan kısmı ise üye ülkenin kendi para birimi ile ödenebilir (IMF:2009).

Üye ülkenin IMF'den sağlayabileceği kredi oranı yani IMF'nin finansal kaynaklarının kullanımı da o ülkenin kotasına bağlıdır. Şu an itibariyle, Geçici (Stand-By) ve Genişletilmiş Uygulamalar kapsamında, bir üye ülke bir yılda kotasının yüzde 100'ü kadar, toplamda ise yüzde 300'ü oranında kredi kullanabilir. Ancak, istisnai durumlarda daha fazla kullanım hakkı tanınabilir.

Kota aynı zamanda üye ülkelerin IMF kararlarındaki oy kullanma hakkını da belirler. Her IMF üyesi 250 temel oy ve buna ek her 100.000 SDR için artı bir fazla oy hakkına sahiptir. Buna göre, Tablo 4'de de görüldüğü gibi Amerika Birleşik Devletleri toplam 371.743 oya (toplamın yüzde 16,77'si) sahipken, Palu'nun 281 oyu (yüzde 0,01) bulunmaktadır. Tablo 4'de de görüldüğü gibi Örneğin , üye ülkelerin IMF kararlarındaki oy kullanma hakkını belirler.

2. Borçlanma

IMF'nin mevcut kaynak yapısının, kendisine yönelik destek taleplerini karşılamakta yetersiz kalması durumu Fon'un bu talebi kotalarla karşılayamayacağı anlamına gelmektedir ki bu durumda borçlanmak zorundadır. Borçlanma işlemi, diğer işlemlerde olduğu gibi SDR üzerinden yapılmakta ve beş yıl gibi ortalama bir vadeyi kapsamaktadır.

Borçlanma yoluyla elde edilen kaynaklar geçici nitelikte olan IMF kotalarının %50 – 60'ını geçemeyen kaynaklardır. IMF başlıca iki kaynaktan borçlanır. Bunlar Ödünç Alma Genel Anlaşması ve diğer borçlanmalardır (KARLUK,2002:571).

Ödünç alma genel anlaşması; 1960'lı yılların başlarında spekülâtif hareketleri önlemede yetersiz kalan fon kaynakları sorunu karşısında IMF'nin Onlar Grubu ile imzaladığı anlaşmadır. Genel ödünç anlaşmaları 1962'de dört yıl için yürürlüğe girmiş ve daha sonra beşer yıllık dönemler için iki kez yenilenmiştir. Son yenilenme 24 Aralık 1975'le 24 Aralık 1980 dönemi için 23 Aralık 1974 yılında imzalanmıştır (PARASIZ, 1991:102).

IMF'nin borçlandığı kuruluşlar arasında üye ülkelerin merkez bankaları ve bazı uluslararası mali kurumlar bulunmaktadır. Uluslararası Denkleştirme Bankası (Bank for International Settlements) ve Suudi Arabistan Para Ajansı IMF'nin geçiminde borçlandığı kuruluşlardan bazılarıdır.

IV. IMF'NİN MALİ YARDIM BİÇİMLERİ ve KREDİ KOŞULLARI

IMF kaynaklarını kullanmak isteyen üye ülkenin ekonomik krize girmiş yada girmek üzere olması, ulusal rezervlerinin erimesi ve ekonomik faaliyetlerinde bir düşüşün olması ve iflasların artması ile birlikte ödemeler dengesinde ciddi açıkların olması buna karşılık üye ülkenin sürdürülebilir ekonomik büyümeye ve ekonomide yeniden yapılandırmalara ihtiyacı olması gerekmektedir. Aslında temel olarak üye ülkenin ödemeler dengesi açığı içinde olması ve bu açığı kendi imkanları ile kapatamaz durumda olması yeterli görülebilmektedir.

IMF'nin üye ülkelere yönelik olarak izlediği finansal olanaklar; Genel imkanlar, Özel imkanlar ve Geçici İmkanlar başlıkları altında toplanabilir.

A. Genel İmkanlar

IMF'nin en temel mali imkanları "Genel İmkanlar" başlığı altında belirtilen; Rezerv Dilimi Pozisyonu, Kredi dilimleri ve Stand-by Uygulaması, Uzatılmış Fon Kolaylığı ve Genişletilmiş Finansman Hesabıdır.

1. Rezerv Dilimi Pozisyonu

1944'de açıkça belirlendiği üzere Fon'a katılmak isteyen bütün ülkeler kotalarının %25'ini altın olarak ödemek zorundadır. Bir ülkenin arzuladığı çekmeler, altın olarak ödenmiş kota payına eşit veya daha az bir meblağı elde etme amacı taşıyorsa, bu çekme altın dilimi içinde yer alacaktır. Fon, altın dilimi içinde yer alan çekmeleri otomatik olarak kabul etmektedir. Ocak 1975'de üye ülkelerin kota paylarının %25'inin altın olarak ödenmesi koşulu ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte kota payının %25'ine ilişkin çekmelerin otomatik olarak yerine getirileceği kuralı korunmuştur. Böylece altın dilimi yerine rezerv dilimi ifadesi kullanılmaya başlamıştır. Son olarak bir ülke Genel Ödünç Anlaşmaları çerçevesinde Fon'a kendi ulusal parasıyla ödünç vermişse, aynı ülkenin ileride ödemeler sorunlarıyla karşılaşması durumunda daha önce verdiği fonlar için koşulsuz çekme yapacağı kabul edilmiştir (PARASIZ, 1991:96).

Bu dilimin kullanımı herhangi bir şarta bağlı değildir ve Fon'un iznini gerektirmez. Çünkü zaten üye ülke başlangıçta bu tutarı IMF'ye ödemiştir. Ayrıca rezerv diliminden çekilen paralar için faiz ödenmez.

2. Kredi Dilimleri ve Stand-By Uygulaması

Kredi dilimi her ülkenin kota paylarının üzerindeki çekmeleri içermektedir. Kredi dilimlerinin herbiri kota paylarının $\frac{1}{4}$ 'üne eşit olmak üzere dört tanedir. Prensip olarak, Fon tarafından bir devlete bir yıl içinde verilecek çekme izni ülkenin kotasını yalnızca %25 aşabilecektir. Çekmeler sonucu bir ülkenin Fon'da birikecek ulusal parası kotasının %200'ünü aşamaz (PARASIZ, 1991:97).

Bir kredi diliminden çekme dolaysız olarak yapılabildiği gibi Fon'un onaylamış olduğu bir stand-by düzenlemesi uyarınca da yürütülebilir. Fon "Stand-by" Anlaşmaları denilen süreci 1952'de uygulamaya başlamıştır.

Stand-by Anlaşmaları'na göre, kredi isteyen ülkeler IMF'ye bir iyi niyet mektubu vermek zorundadır. Niyet mektubunda ilgili devletçe ödünç süresi boyunca izlenecek ekonomi politikaları ve alınacak istikrar önlemleri açıklanmaktadır. Ülke niyetleri Fon tarafından uygun görüldüğünde ilgili ülkeye verilecek kaynaklar takvime dökülmektedir. Kaynakların sırayla serbest bırakılması, adı geçen ülkenin istikrar programını titizlikle ve kesiksiz uygulamasına bağlıdır. İstikrar programlarının genellikle dış ticaret ve ödemelerde her türlü kısıtlamaların arttırılmasından kaçınılmasını, bunun için de ek borçlanma olanaklarının yaratılmasını içermektedir. İstikrar programlarında kredi politikası, maliye politikası, döviz kuru politikası, fiyat ve ücretlerin kontrolü, her türlü dış ticari kısıtlamaların kaldırılması ve dış borçların yer aldığı gizlenmektedir (PARASIZ, 1991:97).

3. Uzatılmış Fon Kolaylığı

Orta vadeli programlara finansman sağlayan Uzatılmış Fon Kolaylığı'nın temel amacı; yapısal veya makro ekonomik sorunlardan kaynaklanan dış ödeme güçlüklerinin giderilmesine katkıda bulunmaktır. İlk programda üç yıllık dönemin genel amaç ve politikaları belirtilir, daha sonraki uygulamalar her yıl yapılacak görüşmelerde kararlaştırılır (SEYİDOĞLU, 2003:569-570).

4. Genişletilmiş Finansman Hesabı

Destekleme ve Uzatılmış Fon Kolaylığı'ndan finanse edilen ve Fon'un büyük desteğini gerektiren programlara ek kaynak sağlamak amacıyla kullanılır. Bu olanaktan yararlanabilmek için üye ülkenin büyük dış ödeme açıkları ile karşılaşması ve denkleşmeye yönelik ciddi çabalar içinde olması gerekir (SEYİDOĞLU, 2003:569).

Bu imkandan yararlanmak isteyen ülkenin IMF ile Süresi Uzatılmış Stand – By Anlaşması imzalaması gerekmektedir.

B. Özel İmkanlar

a) Özel imkanlar, IMF üyesi ülkelerin ekonomilerinde beklenmedik birtakım olumsuzlukları telafi etmeyi amaçlamaktadır. Bu imkanlar; kredi dilimi kolaylığı, Genişletilmiş kolaylık, Telafi edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı, Tampon Stok Finansman Kolaylığı, Ek Finansman Kolaylığı, Yapısal Ayarlanma Kolaylığı ve Güçlendirilmiş Yapısal Ayarlanma Kolaylığıdır.

Kredi Dilimi Kolaylığı; kısa vadeli ödemeler bilançosu güçlüklerini finanse etmek için kullanılmaktadır. Geri ödeme dönemi üç ile beş yıldır. Üye ülke çekişleri için %5 servis artı %6.25 yıllık faiz öder. Ödeme güçlüklerini yenmek için kabul edilmiş politikaları vizeyle doğrulanmak zorundadır. Çekişler, IMF tarafından konulan performans kriterinin tatminine bağlı olarak taksit koşulları şeklinde yapılmaktadır(PARASIZ, 1991:99).

Genişletilmiş kolaylık; yapısal ödemeler bilançosu güçlüklerini yenmek için kullanılmaktadır. Geri ödeme süresi dört ile on yıldır. 1 Mayıs 1981'de başlayan mali yıl süresince yapılan çekişler için %5 servis artı %6.25 faiz söz konusudur. IMF birinci ve sonraki 12 aylık çekme için üyesinin politika önlemlerinin detaylı bir durumunu ister. Çekme, IMF tarafından konulan tatminkar performans kriterine göre taksit koşullarında yapılır (PARASIZ, 1991:99).

Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı; üyesinin kontrolünün ötesinde geçici ihracat düşüşlerinin finansmanı için kullanılmaktadır. Geri ödeme dönemi üç ile beş yıldır. Üye ülkenin ödemeler dengesizliğiyle ilgili olarak politikaların belirlenmesinde IMF ile işbirliğine gireceği beklenmektedir (PARASIZ, 1991:99).

Tampon Stok Finansman kolaylığı bazı ana madde ihraç eden ülkelerin ihracat gelirlerini fiyat dalgalandırmalarından arındırmak ve uluslararası mal anlaşmaları çerçevesinde oluşturulan tampon stoklarının finansmanına bu ülkelerin katılımlarını sağlamak amacıyla finansal destek vermektir. Üyeler bu kolaylıktan yalnızca kısa vadede ve geçici olarak faydalanabilmektedir. IMF kalay, kakao, şeker ve doğal kauçuk ürünleri için üye ülkelere bu olanaktan yararlanma imkanı tanımaktadır (KARLUK, 1998, s.494).

Ek finansman kolaylığı ciddi ödemeler bilançosu güçlüklerine ek finansman sağlamak için kullanılan bir kolaylıktır. Bu kolaylık normal ve genişletilmiş kolaylıklar altında ödünç alımlarla ilgili olarak kullanılmaktadır. Geri ödeme süresi 3.5 yıldan 7 yıla kadardır. IMF %5'lik bir servis ücreti ve ödünç maliyetine bir faiz oranı bağlanmıştır. 3.5 yıla kadarki ödünç alımlar için faiz yükü IMF tarafından ödenen oran artı %2'dir. 3.5 yıldan daha uzun çekmeler için IMF ödünç alma maliyetine %3.25 eklenmektedir (PARASIZ, 1991:100).

Yapısal Uyum Kolaylığı özel tahsisler hesabı içinde mart 1986'da oluşturulmuştur. Amacı düşük gelirli AGÜ'lere dünya bankasının işbirliği ile ödemeler dengesi problemlerini gidermek için düşük faizli kredi vermektir. Bu kolaylıktan yararlanacak ülkeler IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği içinde hazırladıkları ota vadeli (3 yıl) bir yapısal uyum programını IMF'e kabul ettirmek zorundadırlar. Yine üye ülke IMF ile Stand Bye düzenlemesine benzeyen bir Yapısal Uyum Kolaylığı düzenlemesi yapmak durumundadır. Hindistan ve Çin bu kolaylıktan kotalarının büyük olması nedeniyle kendi istekleri ile ayrılmışlardır (KARLUK, 1998:496).

Güçlendirilmiş Yapısal Ayarlama kolaylığının yararlanma koşulları ve özellikleri yapısal ayarlanma kolaylığıyla aynıdır. Ancak ayarlanma önlemleri özellikle güçlü, ödemeler dengesini hissedilir biçimde takviye edici ve ekonomik büyümeye ivme kazandırıcı olmalıdır (PARASIZ, 1991:100).

C. Geçici İmkanlar

IMF geçici ekonomik problemler nedeniyle ortaya çıkan ödemeler dengesi sorununu çözmek için geçici bir takım imkanlar getirmiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir

1. Petrol Kolaylığı

Geçici imkanlardan birisidir. İlk kez 1974 yılında yaşanan petrol şoku ve daha sonra 1990 yılında ortaya çıkan Körfez Krizi'nin neden olduğu petrol fiyatları artışı karşısında yürürlüğe konulmuş ve fiyatların normal düzeyine dönüşü ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kullanım şekli ve koşulları, telafi edici ve olağanüstü finansman kolaylığı içinde düzenlenmektedir (EĞİLMEZ, 1997:49).

2. Sistemi Yapılandırma Kolaylığı

Geçici bir imkandır. Bu imkan Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Doğu Avrupa ülkelerinin içinde buldukları sistem değişikliği sürecini mümkün olduğunca sorunsuz geçmelerine yardımcı olmak üzere oluşturulmuştur. Sistem değişikliği kolaylığından yararlanmanın temel koşulu; üye ülkenin, Fon ile bir stand by veya uzatılmış düzenleme ya da genişletilmiş fon kolaylığı düzenlemesi yapmış bulunmasıdır. Bu imkanın miktarı üye ülke kotasının %50'sidir ve geri ödeme süresi 4 ½ ile 10 yıl arasındadır. Bunun yanı sıra IMF doğal afetlerle karşılaştığı için ödemeler dengesi bunalımına düşen üye ülkelere de “acil yardım” sağlar. Yardımlar, performans kriteri veya taksitlendirme gibi koşullara bağlanmaksızın kullanılır, 5 yıl içinde ödenmesi gerekir (EĞİLMEZ, 1997:49).

D. IMF'nin Kredi Koşulları

IMF'nin görev alanındaki değişimler bölümünde de açıklandığı gibi, Bretton Woods Konferansı sonucu olarak IMF gelişmiş ülkeleri Dünya Bankası ise geliştirmekte olan ülkeleri desteklemek amacıyla oluşturulmuştu. Ancak dünya ekonomisinde özellikle 70'li yıllarda ortaya çıkan olumsuzluklar nedeniyle IMF geliştirmekte olan ülkeleri desteklemeye başlamıştır. Ayrıca IMF daha çok kısa vadeli desteklemeler yaparken zaman içerisinde bu yardımların vadelerinde de değişiklikler yaşanmış ve IMF artık geliştirmekte olan ülkelere uzun vadeli yardımlarda bulunan bir kuruluş haline dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte verilen uzun vadeli kredileri ödenmelerinin sağlanması problemi de gündeme gelmiş ve bu problemin önüne geçebilmek için verilen krediler birtakım koşullara bağlanmıştır. bu koşullar şartlılık ilkesi, performans kriterleri, program gözden geçirmeleri ve yapısal kriterler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir.

1. Şartlılık İlkesi:

IMF imkanlarının kullanımı, kreditorlerden kredi kullanımına göre farklı bazı koşullara tabidir. IMF'den imkan kullanmanın koşulları arasında şunlar sayılabilir (EĞİLMEZ, 1997:39).

-Üye ülkenin uygulayacağı ekonomik programa ilişkin olarak IMF'ye bir niyet mektubu vermesi,

- Stand by düzenlemesi veya süresi uzatılmış düzenleme,
- IMF’ce üye ülkenin uymak zorunda olacağı performans kriterlerinin belirlenmesi,
- Kullanılacak imkanın taksitlendirilmesi,
- Üye ülkenin kullanacağı miktar kadar kendi parası cinsinden bir “taahhüt senedi”ni Fon’a vermesi,
- Üye ülkenin uygulamasının gözden geçirilmesi

Uluslararası ödemeler dengesizliklerini çözüme kavuşturmayı amaçlayan IMF bu misyonunu yerine getirirken, fon arzında bulunduğu ülkelerin bu yükümlülüklerini belirli kriterlerle güvence altına almaya çalışmıştır. Üye ülkenin IMF’ye vereceği niyet mektubu bu kriterlerin bir başlangıcı niteliğindedir. Ülke ile stand-by anlaşması düzenlenebilmesi için öncelikle niyet mektubunun verilmesi gerekmektedir. Ardından Fon yukarıda belirtildiği gibi süreci devamlı gözetleyeceği şartını da getirmektedir.

2. Performans Kriterleri

IMF, üye ülkeye her bir taksidi kullandırırken stand by veya süresi uzatılmış düzenlemede öngörülen performans kriterlerinin, nitelik ve nicelik olarak karşılanıp karşılanmadığını gözden geçirir. Başarısızlık varsa, o takdirde kullanım zamanı gelmiş olan taksidin kullandırılmaması söz konusudur (EĞİLMEZ, 1997:41-42).

Ancak IMF kredileri için yapısal performans kriterleri uygulamasına 1 Mayıs 2009’dan itibaren son verildi. Buna, düşük gelirli ülkeler için uygulanan programlar da dahildir. Yapısal reformlar, sadece bir ülkenin ekonomisinin düzelmesi açısından önemli görüldüğü durumlarda IMF destekli programlar kapsamında devam edecek. Bu politikaları izleme çalışmaları, borçlu olmaktan duyulan utanç duygusunu azaltacak şekilde yürütülecek. Bu çerçevede, ülkeler üzerinde anlaşmaya varılan bir önlemi belirli bir tarihe kadar hayata geçiremediğinde resmi bir açıklama yapmak zorunda kalmayacak (IMF, 2009:2).

IMF’nin 2009 yılına kadar önemli bir koşul olarak uyguladığı performans kriteri; kredi yardımında bulunduğu ülkelerin iç politikalarına karışıldığı ve söz

konusu ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını zedelediği yönünde bir çok eleştiriye maruz kalmıştır. Özellikle borçlu ülke Merkez Bankalarının limitlerinin IMF tarafından belirlenmesi ve kendi ülkelerinde politik bağımsızlıklarını sağlayan ülke Merkez Bankalarının IMF'ye bağlı konuma gelmesi şeklinde bir görünümün oluşmasıyla bu eleştiriler ve tartışmalar daha da yoğunlaşmıştır.

3. Program Gözden Geçirme

IMF yetkilileri kredi ilişkisinde bulunduğu ülkeyi ziyaret ederek incelemelerde bulunur. Böylelikle, performans kriteri sağlanmış olsa bile, eğer program amaçlara ulaşmada başarısız kalıyor veya bununla ilgili başka sorunlar varsa IMF program gözden geçirilmesinin tamamlanmamasına karar verebilir. Dolayısıyla, gözden geçirme tamamlanmadan önce hükümetin iyileştirici politikaları aldığını, IMF ile uyum içinde olduğunu göstermesi beklenmektedir. Ki bu durum birçok borçlu ülke hükümetini IMF karşısında zor duruma düşüren koşullardan birisidir. Çünkü niyet mektuplarında ve stand – by anlaşmalarında açıkça kabul edilen bir takım reformların gerçekleştirilmesi ülkelerin sosyo - politik ve ekonomik koşulları itibariyle her zaman kolay olamamaktadır. IMF'ye verilen sözlerin yerine getirilip getirilmemesi ise gelecek olan kredi için önemli bir kriterdir ve bu kriterin sağlanıp sağlanamayacağı da IMF yetkililerince yerinde yapılan Program Gözden Geçirme'ler ile yapılmaktadır.

4. Yapısal Kriterler

Program işlerken yapılması gereken koşullardır. Bu kriterler, bireysel olarak performans kriterlerine es değer olmamakla birlikte programın genel başarısı için kullanılan, yapılması gereken işlerdir. Bir yapısal kriterin sağlanamaması, programın devamı için IMF İcra Kurulu'nun onayını gerektirmez. Diğer taraftan, önemli bir yapısal kriter sağlanamazsa, IMF bu sağlanana kadar gözden geçirmeyi tamamlamamaya ve böylelikle kullanımları durdurmaya karar verebilir (SEYHUN, 1996:26).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IMF YAPISAL UYUM PROGRAMLARI VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR ÖNLEMLERİ

Bu bölüme kadar incelediğimiz küreselleşme olgusu, oluşumlarına neden olduğu kurumlar ve konumuzun temelini oluşturan IMF'nin kuruluşu, yapısı ve işleyişi değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise artık çalışmamızın temel konusu olan yapısal uyum programlarını ve IMF'nin gelişmekte olan ülkelerde uyguladığı istikrar önlemlerine değineceğiz.

I. EKONOMİK İSTİKRAR KAVRAMI VE IMF' NİN BAŞVURDUĞU İSTİKRAR PROGRAMLARI

Bu bölümde öncelikle ekonomik istikrar kavramı ile birlikte, dünya ekonomisinde ekonomik istikrarın sağlanması açısından önemli bir aktör olan IMF'nin istikrar politikaları, araçları ve gelişmekte olan ülkelerdeki istikrarı sağlamak için uyguladığı yapısal uyum programları incelenilecektir. Ardından söz konusu istikrar programlarına ilişkin ülke örnekleri verilecektir.

A. Ekonomik İstikrar Ve İstikrar Politikaları

Bilindiği gibi ekonomik istikrar; fiyat istikrarı ve tam istihdamın birlikte sağlanmış olduğu duruma verilen iktisadi bir kavramdır. Yani ekonomik faaliyetlerde daralma ya da aşırı genişleme gibi unsurların görülmemesi durumu olarak ifade edilebilir. İç ve dış istikrar olarak ikiye ayırabileceğimiz ekonomik istikrar kavramı içerisinde, fiyatların sabit kalması, üretim ve istihdamın düzenli bir biçimde genişlemesi durumuna iç istikrar adı verilir. Bu durumda ekonomide görülecek enflasyon ve işsizlik olguları bir iç istikrarsızlığın belirtileridir. Ödemeler dengesindeki problem ise bir dış istikrarsızlığın göstergesidir.

Ekonomik istikrarı sağlamak için yapılan politikalara ise istikrar politikası adı verilir. İstikrar politikasının temel amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (ERKAN, 1990:121).

- Tam istihdama ulaşmak
- Fiyat istikrarını korumak

- Ödemeler dengesinin sağlanması
- Büyüme hızının yeterli oranda artırılması
- Gelir dağılımında adaletin sağlanması

Tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi başlıca ekonomik istikrarsızlık biçimleri enflasyon, işsizlik ve ödemeler bilançosu açık ve fazlalıkları olduğuna göre, istikrar politikalarının amacı da ekonominin içinde bulunduğu duruma göre enflasyonla mücadele, işsizliği önleme ve dış ödeme açık ve fazlalıkları giderme biçiminde özetlenebilir.

B. IMF'nin İstikrar Politikaları

Her ülke ekonomisi için önemli bir yeri olan “ekonomik istikrar” ülke ekonomilerinin yapısına göre farklı politikalar ve farklı politika araç bileşenleri uygulanarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Amacı ekonomik istikrarın sağlanması olan bu politikalara “anti-konjonktürel politikalar” ya da “istikrar politikaları” denilmektedir. IMF'nin Türkiye uygulamalarında da başvurduğu başlıca istikrar programları genel olarak ödemeler dengesinde kalıcı bir iyileşme ve yurt-içi enflasyon hızında düşüş ya da her ikisinin bileşimi gibi genel makro iktisadi hedeflere ulaşmak amacıyla hazırlanmış iktisadi önlemleri kapsamaktadır (TÜREL, 1984:18). IMF'nin uygulamalarında başvurduğu istikrar programları ise Yapısalcı, Ortodoks, Heterodoks istikrar programları şeklinde sınıflandırılabilir.

1. Yapısalcı İstikrar Politikası

Yapısalcı istikrar politikası yaklaşımı, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik istikrarsızlığın temel kaynağı olarak yapısal bozuklukları ve darboğazları görmektedir. Buna göre istikrarsızlık kaynakların hareketsizliği, piyasaların parçalı olması ve sektörel bazda arz talep arasında ortaya çıkan dengesizliklerden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak büyüme ile birlikte talepte meydana gelen değişmelere arz tam olarak karşılık verememekte, böylece ekonomide darboğazlar ortaya çıkmaktadır (EKER, vd., 1994:64-65).

Yapısalcı temele dayalı politikalar, ekonomik faaliyetin geniş bir alanına devlet müdahalesini ve ithal ikameci sanayileşme stratejisini gerekli görmektedir. Yapısalcı

istikrar politikalarında kullanılması öngörülen başlıca iktisat politikası araçları şunlardır (PARASIZ, 1995:19):

- Üretimi teşvik politikaları
- Parasal araçlar; selektif kredi politikası, sübvansiyonlar
- İhracatı teşvik politikaları; vergi teşvikleri, kredi teşvikleri ve gerçekçi döviz kuru politikası
- Kurumsal araçlar, vergi reformu, toprak reformu

Ancak 1970'lerden itibaren görev alanı gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru yönelen IMF' nin gelişmekte olan ülkelere ilişkin politikaları incelendiğinde yapısalcı istikrar politikalarının önemli bir uygulama alanı olmadığı görülecektir. Çünkü söz konusu devletlere verilen ekonomik reçetelerin ithal ikamecilik ve devlet müdahalesini önermek bir yana, mevcutta olan bu uygulamaların tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler olduğu görülmektedir.

2. Ortodoks İstikrar Politikası

IMF'nin en çok başvurduğu Ortodoks istikrar programı, Monetarist ve Neoklasik sentezden meydana gelen bir ekonomik modele dayanır. Bu tür istikrar politikalarında genel olarak para arzının kontrolü ve kamu harcamalarında yapılacak kısıntılar yer almaktadır.

Ödemeler dengesini düzeltmek ve enflasyonu aşağıya çekmek gibi iki ana amacı olan Ortodoks istikrar programında genellikle birkaç politika aracının kullanımı öngörülmektedir. Bunlar (PARASIZ, 1998:29):

- Para arzının kontrolü
- Kamu araçlarının azaltılması
- Döviz kurunun devalüasyonu
- Fiyatların serbest bırakılması
- Sübvansiyonların kaldırılması

Gerçekten de 1970'lerin ortalarından itibaren gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin dış borç krizine girmeleri sonucunda ciddi kamu açıkları ortaya çıkmıştır. Kamu açıklarının finansmanı adına söz konusu ülkelerin sık sık Merkez Bankalarına başvurmaları sonucunda hemen hepsinde 1980'lerden itibaren hızla yükselen fiyat istikrarsızlıkları yaşanmış ve ekonomik istikrar bozulmuştur. Bu ekonomik ortam içerisinde IMF'nin en sık başvurduğu reçete ise Ortodoks İstikrar Politikaları doğrultusunda hazırlanmıştır.

3. Heterodoks İstikrar Politikası

Daha çok ücret, fiyat ve döviz kurlarının dondurulması anlamına gelen gelirler politikasının temel alındığı istikrar politikası Heteredoks İstikrar Politikası olarak adlandırılmaktadır.

Kronik yüksek enflasyon, hiperenflasyona doğru hızlanmaya başladığında, şok politikalar kaçınılmaz olmaktadır. Yüksek kronik enflasyonun yaşandığı ülkelerde tercih edilen heteredoks istikrar programlarının amacı enflasyonu hızlı ve kalıcı bir şekilde indirmektir. Bu uygulama sonucunda başarılı sonuçlar alındığı takdirde halkın programa olan güveninin artması ve hedeflenen sonuçlara daha kolay ulaşılması beklenilmektedir. Ancak, unutulmamalıdır ki heteredoks yaklaşım tek kerelik şanstır. Eğer doğru ve ısrarla uygulanıp halkın güveni sağlanırsa başarılı olunur. Kontrollerin hatalı yapılması ve halkın güveninin sağlanamaması durumunda enflasyon daha da artacaktır. Bu nedenle, bu tür programların çok sınırlı durumlarda uygulanması tavsiye edilmektedir (GÜNEŞ, 2008:27).

C. IMF Destekli İstikrar Programları

Yukarıda da açıklandığı gibi daha çok Ortodoks ve Heteredoks İstikrar programlarını benimseyen IMF'nin bu programlarda kullandığı politika araçları; sıkı para politikası, devalüasyon, kamu sektörü harcamalarının azaltılması, kamu sektörü gelirlerinin artırılması, piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi, ücretlerin kontrolü, ticaretin liberalleşmesi ve fiyat kontrollerinin kaldırılması şeklinde gerçekleşmektedir.

Sıkı para politikası uygulamasının amacı, yurtiçi enflasyonun kontrolü ve toplam talebin azaltılmasıdır. Özellikle IMF destekli istikrar programları ekonomide toplam banka kredi arzını azaltmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, özel sektöre

yönelik kredilerin kamu sektörüne yönelik kredilerden daha az düşürülmesini de öngörmektedir (PARASIZ, 2001:148).

IMF'nin istikrar programlarında devalüasyonlara yer verilmesinin sebebi, dış ticarete miktar kısıtlamaları gibi müdahaleleri önlemektir. Ayrıca IMF gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı dış dengesizliklerin sürekli olduğunu vurguladığı için devalüasyon, reçeteler içerisinde sıklıkla karşılaşılan bir uygulama halini almıştır. Çünkü sürekli dış dengesizlikler yalnızca kur ayarlamaları ile karşılanabilecek bir problemdir. Devalüasyonla değer yitiren ülke parasının sağlayabileceği en büyük avantaj bilindiği gibi ihracat oranının artması ve ihracat – ithalat arasındaki farktan doğan dış dengesizliğin, ihracatın ucuzlaması sonucu artış sağlaması ve ithalatın da pahalılaşması sonucu yaşayacağı azalma ile yeniden dengeye gelmesidir. Bundan dolayı IMF dış açıklarının süreklilik taşıdığını düşündüğü gelişmekte olan ülkelere uyguladığı istikrar programlarında devalüasyon seçeneğini her zaman uygulamaktadır.

Kamu sektörü harcamalarının azaltılması önlemi ise, kamu harcamalarının kısılmasının talep emici yönünün söz konusu olmasıdır. Yani zaten enflasyonist baskılar altında olan söz konusu ülkelerin temel problemi aşırı talep durumudur ve talep yaratıcı her türlü önlemden kaçınılması gerekirken belki de en çok talep yaratıcı etkisi olan kamu harcamalarının kesinlikle kısılması gerekmektedir. Üstelik artan kamu harcamaları için sürekli merkez bankalarına başvuran söz konusu ülkeler bu durumda sıkı para politikası önlemini gözardı ederek enflasyonun daha da canlanmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı da kamu harcamalarının kısılması zorunluluğu doğmaktadır. Ayrıca teorik zemin olarak IMF'nin Keynesyen politikalardan Monetarist politikalara geçtiğine tezimizin ikinci bölümünde değinmiştik. Bilindiği gibi devletin ekonomiye müdahalesi Keynesyen iktisat tarafından kabul görmeye birlikte Monetarist ve Neo Klasik sentez bunun tam tersini ifade etmiş ve savunmuştur. Bundan dolayıdır ki IMF'nin kamu sektörü harcamalarının azaltılması konusundaki önerileri aslında hiç de ilginç değildir.

IMF tipi programlar vergileri arttırarak, sübvansiyonları keserek ve kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırarak kamu sektörü gelirlerinde artış sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde, IMF tipi programlar toplam talebi düşürüp kamunun

borçlanma gereğini azaltmayı hedef almaktadır. IMF, genellikle, fiyat sisteminde sapmalara neden olduğu için vergi yapısının dolaylı vergilerden doğrudan vergilere doğru (gelir vergileri) değiştirilmesini savunmasına rağmen, IMF programları hızlı sonuç almak istediği için vergi gelir yapısını dolaylı vergiler yönünde değiştirmektedir (PARASIZ, 2001:148).

Piyasa faiz oranlarının yükseltilmesinin amacı ise atıl fonların bankalara çekilerek yatırım alanlarına aktarılmak istenmesidir. Ayrıca bu şekilde tasarruflar teşvik edilerek bir yandan toplam talep azaltılacak bir yandan da sermayenin dışa kaçması önlenecektir.

IMF'nin toplam talebi azaltıcı bir diğer önlemi ise ücretlerin düşürülmesidir. Birçok iktisatçının özel sektörde ücretlerin belirlenmesinde serbest müzakerelerin daha etkin olduğunu ileri sürmesine rağmen IMF destekli istikrar programlarında buna izin verilmemektedir. Bu programlar, mevcut ücret belirleme sisteminde ücretlerin sınırlandırılmasına yönelik önlemleri içermektedirler. Ücretlerin düşürülmesi yalnızca talebi kısmakla kalmayacak yatırımları artırıcı bir etki de gösterecektir. Üstelik bir diğer önlem olan devalüasyonla düşük ücretler birleşince ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerin dış pazarda daha rekabetçi olabileceği ve söz konusu sürekli dış açık yaşayan gelişmekte olan ülkelerin bu açıklarını da kapatmalarına yardımcı olacak bir formüldür. Ancak ücretlerin talep düşürücü etkisinin ülke içinde yaratacağı sorunlar göz ardı edilmekle beraber verimliliğin düşmesi ve beyin göçlerinin kronik bir hal alması da bu önlemlerde göz ardı edilen diğer unsurlardır.

Ticaretin liberalleşmesi tarifelerin, ihracat sübvansiyonlarının ve miktar kısıtlamalarının azaltılmasını içermektedir. Böyle bir yaklaşım ilk bakışta çelişkili görülebilir. Çünkü tarifelerin indirilmesi kamu gelirlerinin azalmasına neden olacaktır. Bununla birlikte buradaki temel amaç, ulusal üreticileri dış rekabete sokarak etkinliği arttırmak ve yerli üreticilerin yabancı girdileri daha düşük maliyetle kullanmalarını sağlamaktır (PARASIZ, 2001:150). Fiyat kontrollerinin kaldırılması da ticaretin liberalleşmesine katkı sağlayan ve destekleyen bir araç olarak istikrar önlemlerinde yerini almaktadır.

Görüldüğü gibi istikrar programlarının ilk önceliği genellikle kambiyo ve ithalat kısıtlamalarının kaldırılmasını yani ticaretin liberalizasyonunu içermektedir.

Ulusal paraların devalüe edilmesi istikrar programlarının mutlak şartlarından birisidir. Bir sonraki adım ise enflasyonun önlenmesine yöneliktir. Öncelikle banka kredilerinin kontrol altına alınabilmesi için faiz oranları ve karşılık oranları yükseltilmektedir. Ardından kamu açıklarının kapatılması için kamu harcamalarının azaltılması, vergilerin artırılması, kamu işletmelerinde fiyatların artırılması ve tüketici sübvansiyonlarının kaldırılması zorunlu kılınmaktadır. Enflasyona yönelik bir başka tedbir ise, ücretlerin kontrol altına alınmasıdır. İstikrar programları ayrıca yabancı yatırımları da teşvik etmektedir.

II. IMF YAPISAL UYUM PROGRAMLARI

Yapısal uyum; ekonomik büyüme üzerindeki negatif şokların (enflasyon, bütçe açıkları, dış ödemeler açığı, borç düzeylerindeki dedngesizlikler) etkilerini hafifletmek veya elimine etmek için ulusal ekonominin değiştirilmesi süreci ve/veya yeni ekonomik fırsatlardan avantajlar elde etme süreci olarak ifade edilebilir. Yapısal uyum konusunda öne sürülen temel önerme; “politikalarda sağlanacak uygun ve doğru değişimler fakirliği hafifletici ve gelişmeyi arttırıcı ekonomik büyümeye yol açabilir” şeklinde ifade edilmektedir (YILDIRIM, 2000:11) .

Yapısal uyum (structral adjustment) kavramı daha ziyade IMF ve Dünya Bankası'nın 1970'li yıllarla beraber gelişmekte olan ülkeler için önerdikleri programlar için ortaya çıkan bir kavramdır. Yapısal uyum sürecine giren hükümetler için stand-by anlaşmaları, stand-by anlaşması ile kullanılabilir hale gelmeye başlayan krediler için gerekli şartları yerine getirme ve hükümetin bu şartları yerine getireceklerini güvence altına alacak olan niyet mektupları devreye girecektir.

A. IMF'nin Şartlılık Politikası

IMF, tezimizin ikinci bölümünde de açıklandığı gibi ilk kurulduğu yıllarda uluslararası parasal istikrarın sağlanması amacıyla üyelerine kısa vadeli finansal kaynağı yeterli miktarda sağlayarak, ödemeler dengesini dengelemeyi amaçlamaktaydı. Ancak zamanla bu görevinde bir takım değişiklikler yaşayan IMF artık özellikle gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli krediler veren bir kuruluş haline dönüşmüştür. Bu durum verilen desteklerin geri ödemelerinin garanti altına alınması sorununu gündeme getirmiş ve sonuç olarak 1952 yılından itibaren üye ülkelerin

kredi alma koşullarını içeren bir “şartlılık” prensibi ortaya çıkmış ve söz konusu prensip 1968’de Fon yönetmeliğinde yerini almıştır.

Şartlılık prensibinin uygulanmaya başlaması, stand-by düzenlemeleri ve niyet mektuplarını da beraberinde getirmiştir. Stand-by anlaşmalarıyla fon talep eden hükümet dış açığı gidermek için bu kaynakları kullanırken bir istikrar programı izleyeceğini taahhüt eder. Eğer bu taahhüdünü yerine getirmezse IMF söz konusu hükümeti izlediği politikaları gözden geçirmesi için uyarır ve kendi uzmanları vasıtasıyla belirli aralıklarla denetler. Eğer stand-by anlaşması hükümlerinin ihlal edildiği anlaşılırsa Fon kredileri durdurma hakkına sahiptir.

B. Niyet Mektubu

IMF Niyet Mektubu üye ülkelerin IMF Anasözleşmesi’nin 5’nci maddesinin 3’ncü fıkrasına göre, ödemeler dengesi sorunlarının giderilmesine yardımcı olmak üzere Fon’un kaynaklarından geçici olarak yararlanabilmek amacıyla “diğer Fon üyesi ülkelerin paralarını aynı miktardaki kendi parası karşılığında Fon’dan satın almak” için IMF’ye verdikleri güvence metnidir. Bu metin “üye ülkenin Fon’un genel kaynaklarını kullanmasının IMF Anlaşma hükümleri ve bu hükümler uyarınca oluşturulan politikalar çerçevesinde” yürütüleceğine ilişkin verilen bir “yüklenim” belgesidir (KİGEM, 2005:23).

1958’den itibaren IMF Niyet Mektupları ve Standby Düzenlemeleri temel politika olarak ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin giderilmesini sağlayacak ekonomi politikaların sürdürülmesi “koşuluyla” IMF kaynaklarının kullanılmasına dayanmaktadır. Ancak özellikle 1990’lı yıllarla birlikte ekonomik alanda yapılan değişimlerin yerleşmesi, kalıcılaşması için ekonomik alandan siyasal ve yönetsel alanı hedef alan düzenleme “şartları” ile kredi kullandırılmaya başlanmıştır. 2000’li yıllar itibarıyla IMF’den kullanılan kaynakların miktar olarak artmasıyla, bu “koşullar” hem sayı olarak artmakta hem de içerik olarak değişip, yalnız “ekonomi” alanını değil, “siyaset ve yönetim” alanlarını yeniden düzenlemeye başlamaktadır. Bu düzenleme alanları ise yürütme organının yetki alanlarını aşır açıkça “yasama” alanına müdahale eder nitelikler taşımaya başlamıştır (KİGEM:2005:9) .

IMF’nin stand-by anlaşmasını imzalaması için, üye ülkenin niyet mektubuyla bir takım önlemlerin yer aldığı bir taahhünameyi vermesi gerekmektedir. Bunun için

IMF heyetinin kredi talebinde bulunan ÷lkeye yapacağı ziyaretlerle görüşmeler yapılır ve program hazırlanır. Daha sonra Merkez Bankası Başkanı ve Maliye Bakanının da imzasının bulunduğu niyet mektubu, IMF yönetimine gönderilir. IMF Yönetim Kurulu niyet mektubunu onaylarsa ÷lkeye kredi verilir. Aslında uygulamada bu mektup IMF yönetimi tarafından kaleme alınarak ÷lke hükümetine onaylatılır ve söz konusu niyet mektupları hemen hemen standart bir içerik taşır. IMF'ye niyet mektubu veren hükümetler, bütün mali ve ekonomik politikalarını bu kurulun denetimine açmayı kabul etmekte, mektupta belirtilen hedeflerin dışına çıkılmayacağı konusunda güvence vermekte ve IMF teknik heyetlerinin belli aralıklarla ekonomiyi denetlemelerine imkan verilmektedir.

C. Stand-By Düzenlemeleri

Standby Düzenlemesi ise “fon satın alma talebinin IMF Anlaşmasının hükümleri ve bu çerçevede oluşturulmuş politikalar ile tutarlı olup olmadığının belirlenmesinin incelenmesi”nden sonra IMF yetkili kurullarınca “onaylama belgesi”dir. IMF Anasözleşmesi gereği Niyet Mektupları ve Standby Düzenlemeleri özel hukuk açısından değerlendirildiğinde, ÷lkeler tarafından düzenlenip IMF'ye sunulan “Niyet Mektubu” “icap”, niyet mektubunun IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından onaylanması ile varlık kazanan “Stand-by (destekleme) Düzenlemesi” ise “kabul” niteliğinde olup iki tarafın karşılıklı yazılı irade uyuşması ise “uluslar arası sözleşme”yi oluşturmaktadır (KİGEM, 2005:24).

Genellikle 1 – 3 yıllık bir süreyi kapsayan Stand-by düzenlemeleri Fon'un en sık kullandığı mekanizmalardan birisidir. Bu düzenlemelerde IMF kaynaklarının kullanımı için belirlenen bir takım şartlar bulunmaktadır. Özetle stand-by düzenlemeleri fon satın almayı talep eden ÷lkenin bu talebinin IMF yetkili kurulları tarafından onaylanma belgesidir.

Söz konusu düzenlemeler yalnızca gelişmekte olan ÷lkeler için değil gelişmiş ÷lkeler için de geçerlidir. Ancak uygulama içerisinde gelişmiş ÷lkelerin “şartlılık kriteri” adı altında sunulan koşullar konusunda gelişmekte olan ÷lkelere göre daha rahat oldukları, hatta çoğu zaman gelişmiş ÷lkelerden bu şekilde koşulların aranmadığı bilinmektedir.

III. BAZI GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE UYGULANAN YAPISAL UYUM PROGRAMLARI

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yapısal uyum programlarının en önemli nedenlerinden birisi özellikle 70' li yıllarda yaşadıkları borç krizleridir. Büyük miktarlardaki sürdürülemez borç dinamikleri kredi veren tarafları da bir takım önlemler almaya itmiş, akabinde yapısal uyum programları uygulanmaya başlamıştır.

A. Genel Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Borç Krizi ve IMF Politikaları

1982 yılında Meksika'nın borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesiyle patlak veren krizle birlikte 'dış borç' sorunu hem gelişmekte olan ülkeleri hem de IMF politikalarının kökten değişimler yaşamasına neden olmuştur. Elbette 1982'de Meksika'nın borçlarını askıya alma kararını anlamak için kısaca 1960 ve 1970'li yıllara değinmek gerekmektedir.

Daha 20. yüzyılda yeni bağımsızlıklarını kazanan bir takım 'gelişmekte olan' statüsündeki ülke, gelişmelerini tamamlayabilmek için birçok alanda Avrupa'ya ve ABD'ye örnek almıştır. Ve bunun sonucunda gelişmekte olan ülkeler "Gelişmek için kalkınmak önemlidir" şeklinde özetlenebilecek bir çözüm yöntemiyle hareket etmeye başlamışlardır.

Nitekim, bu ülkelerin seçkinleri, kalkınmanın, sanayileşmiş ülkeleri yakalamanın, onların zenginliğine ortak olmanın mümkün olduğundan kuşku duymuyorlardı (BAŞKAYA, 1994:35). Ve böylelikle üçüncü dünyada sanayileşmiş ülkeleri yakalama çabaları başlamış oldu. Ancak yeterli sermaye birikiminden, teknolojiyen ve yatırım mallarından mahrum olan bu ülkeler bir çok yatırım malını batılı ülkelere ithal ederek ve devlet tarafından desteklenen üretim sürecine girdiler. Dış kaynaklı kalkınmanın mümkün olamadığı böylesi bir durumda, ithal ikameci sanayileşme stratejisi gibi bağımlı bir kalkınma stratejisi ortaya çıkmıştır.

Bu arada bir diğer önemli olgu ise gelişmekte olan ülkelerin ithal ikameci kalkınma politikaları için talepte buldukları fonların ve yardımların arzıyla ilgilidir. 1960'lardan sonra dış yardımların çok önemli bir kısmının IMF' de en çok söz hakkına sahip ABD'ye ait görülmektedir.

ABD'nin ihracat pazarlarının, kendisini toparlamaya başlayan Avrupa ve Japonya'nın ihraç ürünleri tarafından tehdit edilmeye başlaması sonucunda yeni bir dış yardım stratejisi geliştirilmiştir. Bu strateji ile dış yardımların verilmesi, yardım yapan ülkeden ithalat yapılması şartına bağlanmıştır. Bu sayede 1960'da ABD yardımlarının sadece %41'i yardım alan ülke tarafından ABD'den yapılacak ithalata harcanırken, bu oran 1963'te %79'a, 1965'te %94'e ulaşmıştır (ALBAYRAK, 2002:44) .

Böylelikle ithal ikameci sanayileşme stratejisi ile az gelişmiş ülkelerin tamamen ithal girdiye ve dövizle bağımlı hale gelerek dış borçlanma gerekliliklerinin katlanarak arttığı görülmektedir. Az gelişmiş ülkeler; 1970'li yıllarda ortaya çıkan enflasyon ve işsizlik olgularının bir arada görüldüğü stagflasyon ortamını, dışa bağımlı kalkınma planları, artan bütçe açıkları ve dış borçlarla karşılamak zorunda kalmışlardır.

1970'lerin sonunda ağırlaşan bunalım süreci ile birlikte, aynı dönemde iktidarda bulunan ABD ve İngiltere yönetimleri bir süredir güçlenmekte olan arz yanlı iktisat politikalarını uygulama fırsatı yakalamışlardır. Kapitalizmin geçirdiği ciddi sarsıntı ve dış borç krizi neo liberal iktisadın zaferini ilan etmesinde adeta bir araç vazifesi görmüştür. Neo liberal iktisat yanlıları, devletin kamu aracılığı ile yatırım, katma değer ve istihdamda giderek artan bir paya sahip olmasını eleştirmiş, devlet işletmelerinin etkin çalışmadıklarını ve kamu maliyesi üzerine ağır bir yük getirdiklerini ileri sürmüşlerdir. Neo – liberal iktisat, özel sermaye ve özel girişimcilikten yana olmuş ve özel girişimin önünü açmak için gerekli herşeyin yapılmasını öngörmüştür. Bu amaca yönelik ilk adımlar ekonominin deregülasyonu ve devlet işletmelerinin özelleştirilmesi olmuş ve en katı örnekleri 1970'li yılların sonlarında iktidara gelen ABD ve İngiltere yönetimlerinde gerçekleştirilmiştir (SÖNMEZ, 1998:222).

Neo-liberal iktisat politikaları çerçevesinde ABD ve İngiltere başta olmak üzere sanayileşmiş ülkeler genişleme politikalarını terk edip, katı mali disipline yönelmişlerdir. 1979'dan itibaren ABD'de monetarist iktisadın görüşlerini yansıtan sıkı para politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Aynı süreçte AGÜ'lerin borç servislerini yerine getirememeleri nedeniyle uluslararası mali dengeleri altüst

etmiştir. Özellikle ABD para politikalarının bir sonucu olarak yüksek faiz oranlarının krizdeki payı oldukça büyüktür (SÖNMEZ, 1998: 220).

Borç krizinin çözümüne yönelik önemli bir yaklaşım ABD Hazine Bakanı James Baker'den geldi. Bu doktrin, borçlu ülkelerin sürekli dış ticaret ve bütçe açıkları vermesinin kaynağında yapısal sebepler olduğun saptamaktaydı. Bu yüzden sorunun kalıcı çözümü için ihracata dayalı büyümeyi devletin ekonomideki rolünün küçültülmesi ve kamu sektöründe yeniden yapılanma gibi uzun vadeli yapısal reformlar ile makro ekonomik dengeyi sağlamaya yönelik kısa vadeli tedbirlerin birlikte yürütülmesi önerilmekteydi. Bu durum ise bundan sonra IMF ve Dünya Bankası'ndan finansal destek talep eden bir borçlu ülkenin, kendisini bazı sıkı ekonomik ve yapısal reformlar gerçekleştirme taahhüdünün altına sokmasını gerektiriyordu. Bu durum özellikle IMF'yi bir anlamda AGÜ'lerin ekonomik sorunları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bir iktisadi kalkında kuruluşu haline getirdi (GİLPİN, 2001:316).

IMF'nin artan rolü özellikle söz konusu ülkelere uygulanan yapısal uyum programları ile ortaya çıkmaktadır. 80'li yıllarla birlikte IMF istikrar önlemleri uygulayan tüm ülkeler hemen hemen ortak reçetelerle karşı karşıya gelmişlerdir. Aslında tüm bu ülkelerin ortak noktaları 60 ve 70'li yıllar içerisinde bir kalkınma süreci programı ve ithal ikameci modeller uygulamaları, bunun sonucunda da dışa bağımlı sanayileşmenin yarattığı sürekli artan dış borçlar problemi yaşamaları olmuştur. 80'li yıllara kadar artan dış borç stoklarını devamlı merkez bankaları ile çözümlenmeye çalışan söz konusu ülkeler bir süre sonra hem borçların ödenmesi konusunda tıkanmaya başlamış hem de yüksek enflasyon rakamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Tam da bu nedenle IMF bu ülkeler üzerinde daima anti enflasyonist politikalar yürütebilmenin koşulunu yakalayabilmiştir. Ancak yine görülen ortak bir sonuç vardır ki uygulanan istikrar önlemlerinin birincil amacı enflasyonu önlemek değil daha çok neo liberal ekonomi anlayışını küreselleştirmek ve söz konusu ülkelerin serbest piyasa mekanizmasına adaptasyonunu sağlamak üzerinde odaklaşmasıdır.

B. Meksika

1955-1970 döneminde istikrarlı bir gelişme izleyip ülkede iç pazara dönük ithal ikameci bir sanayi yapısını ortaya çıkaran Meksika, 1970 – 1980 döneminde “Karma ekonomi” adı altında kamu ile özel kesimin payını eşit oranlarda güçlendirmiştir (MORTAN, 2001:117). Ancak 1970’li yıllarda, Peso’nun sabit döviz kurları nedeniyle aşırı değer kazanmış olması Meksika’nın ihracatını olumsuz etkilemiş ve zaten yatırımların büyük ölçüde dış kaynaklarla sağlanmasından ötürü oluşan bütçe açıklarının yanında ödemeler bilançosunda da ciddi açıklarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

1976 yılında yapılan devalüasyondan sonra, Meksika IMF ile istikrar programı uygulamasına geçmiştir. Bu program çerçevesinde, Meksika’ nın dış borçları gözden geçirilmiş, uluslararası rezervi geliştirilmiştir. Geçici bir denge sağlansa da, 1978’den sonra denge yeniden bozulmuş, IMF destekli borç erteleme programı ile ekonomide kısmen üretim artışı sağlanmıştır. Ancak kamu mallarında yapılması gereken fiyat artışı yapılmadığı için, borç ihtiyacı artmış ve bunun sonucu kamu kesimi dış borçları 1981 yılı sonunda 53 milyar dolara ulaşmıştır (ÜÇGÖZ, 2005:78). 1982’ nin Ağustos ayına gelindiğinde Meksika borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmiş ve aynı yılın Aralık ayında IMF tarafından da onaylanan bir istikrar programı uygulamasına geçmiştir.

1982 Aralık’ı, başkan de la Madrid’in göreve başladığı tarih olduğu kadar, neo-liberal projenin başlangıcı, sosyal kontratın fesih tarihi olarak da kabul edilebilir. Bu dönem (1982-1987) en ortodoks IMF programlarının uygulandığı, asgari ücretin % 42, ortalama sanayi ücretlerinin % 29 düştüğü bir dönem oldu. İşsizlik % 8’den, % 24’e fırladı. Geçmiş dönemin popülizmi suçlanırken, sosyal programlar bütçe dengesini sağlama çabalarına kurban edildi, özellikle eğitim büyük darbe yedi. Neredeyse, ülkenin tüm potansiyeli dış borç servislerini zamanında yapabilmeye hasredildi. Yurt dışına büyük kaynak aktarımı, emekçi sınıfların sefaleti pahasına gerçekleştirildi (KOZANOĞLU, 2005-64).

Meksika’nın 1982 yılında girdiği dış borç krizi ekonomi için çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Krizin nedenleri iç ve dış etkenler olarak ikiye ayrılabilir : Dış nedenler, dış dünyadaki daralma ve dış borç olanaklarının hızla tükenmesidir. Yurtiçi

nedenler ise, genişleyici mali politikalar ve negatif reel faizler sonucu özel sektör tüketim harcamalarının artması, yurt dışına sermaye kaçıışı, reel kurun değerlenmesi ve dış ticaret dengesinin bozulmasıdır. Ayrıca, 1982 yılının seçim yılı olması mali genişlemenin bir nedeni sayılmaktadır (BAHÇECİ, 1997:45).

1982 yılında yaşanan söz konusu borç krizinin ardından hükümet dış ticaret ve döviz sıkı kontroller getirmiş ve bankacılık sisteminde devletleştirmeye gitmiştir. Portillo'nun, krizden sorumlu tuttuğu bankacılık sistemini kamulaştırması halk arasında heyecan yaratsa da şimdi geriye bakılınca, hükümetçe bu adımının, uluslararası bankaların alacaklarını üstlenip, dış aleme güven vermek için atıldığı yorumu yapılmaktadır.

1982 yılının sonunda yeni finansman olanakları sağlayan ve dış borcunu yeniden yapılandıran Meksika, 1983 yılında IMF destekli bir programı uygulamaya geçirmiştir. Bu program finansal politikaların güçlendirilmesini, döviz ve dış ticaret kontrollerinin liberalizasyonunu ve başlangıç için ciddi bir devalüasyonun ardından enflasyon tahminleri doğrultusunda sık sık yapılacak döviz kuru ayarlamalarını içermekteydi. Programın ilk yıllarda iç ve dış dengesizliklerin giderilmesi, enflasyonist baskıların azaltılması ve ekonomik faaliyetlerin canlandırılması gibi dikkate değer kazanımları olmuştur (HACIHASANOĞLU, 2005:21). Ancak 1985'de 90 bin insanın ölümüne yol açan Mexico City depreminin yarattığı altyapı ihtiyacı, yanı sıra düşen petrol geliri, ülkede kaosu daha da yoğunlaştırmış olması, enflasyon spiralini çalıştırmış ve fiyat artışlarının %160'a yükselmesine neden olmuştur (MORTAN, 2001:117).

1985 yılına kadar geleneksel sıkı para politikaları ve devlet kontrolleri ile istikrar sağlanmaya çalışılmış, bankalar devletleştirilmiş, ithalat kısıtlamaları artırılmış ve bütçe açığı azaltılmaya çalışılmıştır. Buna karşın, mali disiplini sağlama gayreti yetersiz kalmış ve finansal piyasalara güven verilememiştir. Yüksek kamu sektörü borcu, artan enflasyon ve yükselen faiz oranlarının oluşturduğu bir ortamda faiz ödemelerinin GSYİH'ya oranı ve kamu açığı da yüksek olmaya devam etmiştir (HACIHASANOĞLU, 2005:21).

1986 yılında Meksika bozulan ekonomik durumunu iyileştirmek için bu kez IMF ile yaptığı stand-by anlaşması çerçevesinde yeni bir ekonomik program

uygulamaya başlamıştır. Dış borçlar yeniden yapılandırılmış, para ve maliye politikalarında sıkılaştırmaya gidilmiş, döviz kuru reel olarak devalüe edilmiş, ticareti serbestleştirme ve kamu kuruluşlarını özelleştirme konusunda girişimlerde bulunulmuştur.

Bu çabalar petrol fiyatlarındaki yükselişin de etkisiyle sonuçsuz kalmamış ve bu sayede Meksika ılımlı bir büyümeyi yakalayabilmiştir. Ancak enflasyondaki artış bu olumlu tabloya gölge düşürmüştür. 1985 yılının Aralık ayında yüzde 65 civarında olan enflasyon Aralık 1987’de yüzde 159’a ulaşmıştır. Yüksek seyreden nominal faiz oranları kamunun borç yükünü ağırlaştırmış, sıklaşan ücret ve resmi fiyat ayarlamaları enflasyon sarmalını büyütüştür. Bu olumsuz faktörler Ekim ayında borsada yaşanan düşüşün de etkisiyle sermaye çıkışlarına sebep olmuştur. Bu aşamada, Bank of Mexico’nun pezoya destek vermemesi para biriminin ciddi biçimde değer kaybetmesiyle sonuçlanmıştır (HACIHASANOĞLU, 2005:22).

1987 yılında temel amacı enflasyonu düşürmek olan “Ekonomik Dayanışma Paketi” olarak adlandırılan bir reform programı uygulamaya konulmuştur.

Ödemeler dengesinin 1987 yılında fazla vermesine ve rezervlerin oldukça artmasına rağmen enflasyonun yükselmesi, ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ve ortodoks politikalarla beklentilerin kolayca ortadan kaldırılamadığını göstermiştir (BAHÇECİ,1997:47). Dolayısıyla Ekonomik Dayanışma Paketi, ortodoks tedbirlerin uygulanması ile bütçe dengesinin tutturulmasına rağmen enflasyonun kontrol edilememesi sonucu gündeme gelmiş bir antienflasyonist programdır.

1983-87 döneminin başbakanı Miguel de la Madrid, seçimlere bir yıl kalmasına rağmen, Aralık 1987 tarihinde Ekonomik Dayanışma Paketi’ni uygulamaya koymuş, Temmuz 1988 seçimlerinde hükümet değişmesine rağmen yeni başbakan Salinas, kararlılıkla programın uygulamasını sürdürmüş ve 1988 yılında önceki programın devamı sayılabilecek bir istikrar programı ile yeni bir ekonomik ve sosyal yapılanma sürecini başlatmıştır.

Bu reform programı 4 ana unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar; ülke ekonomisinin uluslararası rekabete açılması, ciddi bir özelleştirme ve liberalizasyon, önceden belirlenmiş bir nominal döviz kuru çapasına dayalı ve sıkı para ve maliye politikalarıyla desteklenen bir istikrar programı, hükümet, özel sektör ve sendikalar

arasında yapılan ve fiyat, döviz kuru ve ücret artışlarını belirlemeye yönelik kapsamlı bir sosyal ve ekonomik sözleşmedir. (HACIHASANOĞLU, 2005:23)

"Pacto" anlaşması olarak da bilinen "gelir politikası" uygulamalarını içeren söz konusu program önce 3-6 ay için yapılan, sonra giderek 12 aya uzatılan pactolar" sonucu emek gelirlerini Salinas döneminde millî gelirin % 24.7'sine kadar geriletmiştir (KOZANOĞLU, 2005:67). Bu denli kısıntıya uğrayan ücretler sonucunda daraltılan iç taleple birlikte enflasyon 1989 yılında %16' ya düşmüş, GSMH %3.8 oranında artmıştır.

Enflasyonla mücadele konusunda başarılı görünen program sonucu rezervlerin düşmesi ve dış finansman gereğinin gündeme gelmesiyle ekonomik aktivitenin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiş, böylece 1988 yılı Aralık ayında Başbakan Salinas tarafından istikrar sürecinin ikinci ayağı sayılabilecek bir program daha uygulamaya konmuştur. Fiyatlar (ücret, kur ve KİT mal fiyatları) yeniden ayarlanmıştır. Bu kez hedef, enflasyon yerine sürdürülebilir büyümenin sağlanması olarak belirlenmiştir. Uzun resesyon yılları sonucu büyümenin olmaması ve yaşam standartlarının kötüleşmesi bu hedefi gündeme getirmiştir. Bu program Salinas yönetiminin 1989-94 dönemini kapsayan "Milli Kalkınmada Dayanışma" programıdır (BAHÇECİ, 1997:52).

Bu programla birlikte para politikası açısından yeni bir dönem başlamış, faizlerin serbest bırakılması ile açık piyasa işlemleri gündeme gelmiştir. Fakat dış borçların ve dışarıya kaynak transferinin devam etmesi iç borçlanma piyasasının gelişimi için olumsuz bir faktör olmuştur. Dış borçların yeniden bir ödeme programına bağlanması ekonomide yeni bir güven ortamı yaratmıştır. Yapısal reformlara ciddiyetle devam edilmiş ve özelleştirmeye önem verilmiştir. Oluşan güven ortamı sonucunda sermaye girişleri artmaya, özel sektörün dış borçlarını ödeyip fazla vermesi sonucu özel yatırımlar da hızlanmaya başlamıştır (BAHÇECİ, 1997:51). Ancak zaman içerisinde faizlerde izlenen düşüşle beraber özel sektör kredi talepleri eskisine göre daha büyük bir artış göstermeye başlamıştır ki bu durum 94 finansal krizini hazırlayan unsurlardan birisi olmuştur.

Kriz öncesi Meksika için önemli bir gelişme ise Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) idi. Salinas Hükümetinin üzerinde büyük bir ısrarla

çalıştığı Amerika ile Meksika arasındaki NAFTA 1993'te onaylanıp yürürlüğe girdi. Bu anlaşma ile ekonomiye ciddi ölçülerde yabancı sermaye girişi sağlanmıştı.

1989-1994 yılları arasında yaklaşık 100 milyar dolar sermaye girişi, gelişmekte olan ülkelere giden toplam sermayenin %20'si kadardı. 1988'den 1994'e Meksika borsa endeksi 10 katından fazla arttı. Bu olumlu gelişmeler bir seçim yılı olan 1994'de bir krize dönüştü. Seçimlere kadar daha da olumsuzlaşan tabloya rağmen görüşlerinde ısrar eden hükümet seçimlerden sonra Zedillo başkanlığında yeniden kurulunca yaptığı ilk iş 22 Aralık'ta peso'yu dalgalanmaya bırakmak oldu. Bu pesonun aniden değer kaybetmesine ve dolara endeksli bonolar çıkarmış olan Meksika hükümetinin dolar bazında aşırı değerlenmiş borçlarla karşı karşıya gelmesine yol açtı. Zaten yaz aylarında çıkışa başlamış olan yabancı sermaye tamamen kaçışa döndü. Bunu Amerika'nın da önemli katkılarının bulunduğu, IMF kuralları çerçevesinde bir paket programın yürürlüğe konulduğunun açıklanması izlendi. Peso Aralık 1994'den Aralık 1995'e kadar değerinin %55'ini kaybetti. Enflasyon 1995'te %52'ye yükseldi. Faizler %16'dan %80'lere kadar çıktı. GSMH %6.9 azaldı. İşsizlik oranı Aralık ayındaki %3.2 lik değerinin iki katından fazlası olan %7.6'ya çıktı. Ortalama bir Meksikalının satın alma gücü %20 azaldı (KÜBALI, 2000:12).

70'li yıllarda birçok gelişmekte olan ülke borç krizine girmiştir. Ancak Meksika krizinin tüm finansal piyasaları etkilemesinin, dünya ekonomi ve finans medyasının bir numaralı konusu haline gelmesinin nedenleri aşağıdaki gibidir (KOZANOĞLU, 2005:68):

- Meksika'nın 1982'de dış borç servislerini askıya alması, diğer GOÜ'lere de sıçrayacak Dünya Borç Krizi'nin başlangıcı olmuştu. Bu sefer de, Meksika'da başlayan krizin yayılmasından korkulmuş, nitekim "tekila etkisi" adı verilen karamsarlık ve panik psikolojisi önce Latin Amerika piyasalarını, sonra Asya piyasalarını etkilemişti.

- Meksika, neo-liberal tüm "yapısal reformları" uygulamış; dış ticaret, para ve sermaye piyasaları liberalleştirilmiş; büyük çapta özelleştirme uygulanmış; yabancı sermayeye ülkenin kapıları açılmıştı. Meksika ekonomisi 1982'de de krize girmişti ama, suçlu gönül rahatlığıyla aşırı müdahalecilik, bütçe açıkları, ulusal

kalkınmacılığın iflası olarak ilân edilmişti. Meksika krizi, hem "Bu kriz liberalizmin krizi mi?" sorusunu sordurduğu, hem de "globalleşmenin erdemleri" üzerine şüphe yaratma tehlikesini taşıdığı için belli çevreleri rahatsız etti.

- Meksika, NAFTA Antlaşması imzalanmadan önce de ABD'nin en büyük ticari partnerlerinden biriydi. 1993'te ABD'nin Meksika'ya ihracatı 41.6 milyar doları, ithalatı ise 42.3 milyar doları bulmuştu. 1994'de ise Meksika'daki tüketim patlamasıyla araba, hazır giyim ve bilgisayar ithalatındaki sıçrama ABD'ye 50 milyar doların üzerinde döviz kazandırmıştı. Aynı zamanda Meksika çok-uluslu şirketlerin en fazla yatırım yaptığı ülkelerden olup, 1988-92 arasındaki 18.4 milyarlık doğrudan sermaye yatırımı Meksika'yı Çin ve Singapur'dan sonra bu sıralamada üçüncü sıraya yükseltmişti. Meksika, global dünyanın yeni efendileri denebilecek yatırım fonları için de çok önemli bir ülke. Meksika borsası Bolsa'nın piyasa değeri 1993 sonunda 200 milyar doları geçmişti. Meksika'nın "tesobonos" denilen dolar bazındaki tahvillerinin 1995'te ödenmesi gereken kısmı 29 milyar dolardı (bu borçların yabancı yatırımcılar tarafından elde bulunduran kısmı 18 milyar dolar ki, neredeyse Türkiye'nin tüm iç borçlarına eşit).

Görüldüğü gibi daha öncesinde dünya dış borç krizinin patlak noktası olan Meksika; hem yeniden büyük çaplı bir krize neden olabileceği korkusundan dolayı, hem neo liberal politikaların sorgulanması kaygısı, hem de çok büyük ticari ortaklıkların görebileceği muhtemel zararlardan ötürü dünya ekonomisinin ve finans piyasalarının özenle izlediği bir ülke ekonomisi durumundadır.

Tüm bunlar olurken kayıtlı işsizlik %10'un üzerine çıktı. Artan işsizlik ve açlığın etkisiyle büyük şehirlerde suç oranları ve intihar vakaları dalga dalga artmaya başladı. Ekonomik krizi engellemek için uygulanan istikrar programları, gelir politikaları, sosyal harcamaların kısılması toplumun büyük bir kesiminin yoksullaşmasına neden oldu. Ortodoks politika reçeteleri olarak sunulan ücretlerin düşürülmesi, devalüasyon, kamu kesiminin daraltılması şeklindeki çarelerin 70'li yıllardan bu yana Meksika ekonomisinde krizlere bir çözüm olmak bir kenara toplumun daha da derinlemesine bir sosyal krize doğru sürüklenmesine neden olmaktadır.

C. Arjantin

1982 yılında Meksika'nın yaşadığı dış borç krizi tüm Latin Amerika ülkeleri gibi Arjantin'i de etkilemiş ve ekonomideki istikrarsızlık kronik bir hal almıştır. Büyük bütçe açıklarını kapatmak adına sürekli para basma yoluna gidilmesi de başka bir yandan hiperenflasyon sürecinin yaşanmasına neden olmuş, 1980'lerin sonunda enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmıştır.

Ancak yine de Arjantin' i krize sürükleyen nedenlerin başında diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi dış borçlar sorunu gelmektedir. Federatif yapıya sahip olan Arjantin eyaletlerinin de kendi başlarına borçlanabilir yapıları sonucunda hükümet sosyal kamu kuruluşlarının borçlarını da üstlenmek zorunda kalmıştır.

Arjantin'i belki de diğer gelişmekte olan ülkelere ayıran en önemli özellik IMF'nin karşı çıkışına rağmen enflasyonla mücadele etmek için 1991 Nisan'ında Para Kurulu'nu oluşturmasıdır. Fakat IMF'ye rağmen oluşturulan bu kurulun bedeli Arjantin için IMF'den gelecek desteğin dondurulması şeklinde gerçekleşmiştir ki bu durum, Arjantin ekonomik krizinin en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

Para kurulu uygulaması Avrupa'nın sömürgelerine uygulattığı unutulmuş bir sistemdir. Bu sistemde sömürgeler kendi paralarını basabilmekte ancak para katı bir biçimde sömürgeci ülkenin parasının değerine bağlı kılmakta ve bunun denetimini dövizlerden oluşan rezervlere dayandıran yasa ile garanti altına alınmaktaydı. Merkez bankasının yerel banknotların tümünü değiştirebilecek kadar sömürgeci ülke banknotu bulundurması gerektirmekteydi. Para kurulu enflasyonu düşürmekte başarılı olsa da, krizde çok önemli bir yer tutmaktadır. Para kurulunun krizdeki rolü şöyledir (EVİRGEN, 2004:13):

- IMF 2001 yılının ikinci yarısından sonra Arjantin'den dalgalı döviz kuruna geçmesini istemiş; ancak Cavallo IMF'nin bu istediğini reddetmiştir. Para kurulunun kaldırılmaması nedeniyle IMF, Arjantin'e vermesi gereken kredi dilimini vermemiştir.

- Para kurulu ile birlikte dolara sabitlenen peso aşırı değerlenmiş; buna ek olarak Brezilya ve Şili'nin daha zayıf olan para birimleri ile birlikte Arjantin dış ticarete rekabet gücünü kaybetmiştir.
- Piyasanın dolarize olması, yüksek reel faiz oranları ve petrol fiyatlarından kaynaklanan ticaret hadlerindeki sapmalar, ülkeyi resesyona sürüklemiştir.

Fakat Para Kurulu konusunda IMF ile düşülen ayırım Arjantin'in her zaman IMF'den bağımsız ekonomik kararlar alabildiği anlamına gelmemelidir. Arjantin ekonomi tarihinde önemli yer tutan 1985 Austral Planı ve 1991 Konvertibilite Planı IMF istikrar önlemleri doğrultusunda düzenlenmiş iki ekonomik istikrar programıdır. Ayrıca Arjantin'de 1976 yılındaki askeri darbe sonucu ekonomik yapıyı değiştirme çabaları başlamış ve IMF destekli istikrar ve liberalleşme politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

1985 yılında uygulamaya konulan "Austral Plan"ında heteredoks politikalarla ortodoks politikalar birarada görülmektedir. Planın temel hedefi ise enflasyonu hızla düşürmektir.

Austral Planı ilk 7-8 aylık uygulama döneminde oldukça başarılı olmuştur. Aylık enflasyon oranı Haziran 1985'te % 30.5 iken, Temmuz ayında % 6.2'ye, Ekim ayında da % 1.9'a düşmüştür. Vergi gelirlerindeki hızlı artış nedeniyle bütçe açığı önemli ölçüde azaltılmıştır. Fakat, bütçe harcamaları programdan çok fazla etkilenmemiştir. Ayrıca KİT mal fiyatları ve ticaret vergileri artırılmış, zorunlu tasarruf uygulaması başlatılmıştır. Fakat bu önlemlerin içinde sadece ticaret vergileri kalıcı önlem özelliği taşıdığı için, bir süre sonra mali iyileşmenin geçici olduğu ve uzun dönemde devam ettirilemeyeceği anlaşılmıştır (BAHÇECİ, 1997:59). Dolayısıyla 1991 yılında Konvertibilite Planı uygulamaya konulmuştur.

Paraya dayalı istikrar olarak bilinen bu planla birlikte Para Kurulu uygulamasına geçilerek, yerli para kanunu ile % 100 döviz ve altına dayalı hale getirilmiş, rezerv artışı ile desteklenmeyen parasal genişleme sınırlandırılmıştır. Böylece para arzının kontrolü kurumsallaştırılmıştır. 1 peso 1\$'a eşitlenmiş ve "konvertible" sabit kur paritesi çıpası ile fiyat istikrarı sağlanmaya çalışılmıştır. Ücretlerde endeksleme yasaklanmış, ücretlerin üretkenlik artışına paralel olarak artırılmasına karar verilmiştir. Özelleştirmeye birlikte, kamu işletmelerinde çalışan

sayısı yaklaşık 40000 kişi civarında azaltılmıştır. Vergi kaçakçılığı büyük ölçüde önlenerek vergi gelirleri artırılmıştır (BAHÇECİ, 1997:62).

1991-1993 döneminde uygulanan Konvertibilite Programı ile bütçe açığını kapatmak için yeni bir vergi sistemi hazırlanmış, kamu harcamalarına ciddi kısıtlamalar getirilmiş, özelleştirmenin kapsamı genişletilmiş ve faiz dışı bütçe fazlası verilmiştir. Özellikle özelleştirmelerde ve kamu kesiminin yeniden yapılandırılması gibi liberal politikalar ekseninde ilerleyen Arjantin'in bu çabaları IMF ile imzalanan stand-by anlaşması sonucu sağlanan 780 milyon SDR yardımı ile desteklenmiştir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi yalnızca kamu kesimi özelleştirmeleri sonucu ortaya çıkan 40000 kayıtlı işsiz rakamı Arjantin gelir dağılımının derinlemesine bir probleme doğru gittiğinin en açık göstergelerinden birisidir.

Arjantin'de 2001 yılının sonlarına doğru bankaların durumunun istikrarsızlaşması ve işsizliğin büyük boyutlara ulaşması sonucunda halk ayaklanması yaşanmıştır. Hükümetin istifası ile IMF' de Arjantin'e vereceği 1.3 milyar dolarlık son kredi dilimini serbest bırakmaması sonucu, Dünya Bankası 1.1.milyar dolarlık krediyi dondurmuş, zaten 132 milyar dolar dış borcu olan ülkeyi çok büyük bir krize sokmuştur (APAK, 2002:41).

IMF ile ilgili eleştirel görüşlerin odak noktası oluşturduğu konulardan birisi IMF'nin borç verdiği ülkelerin bağımsızlığını zedelediği ve o ülkelerin politikalarına müdahale ettiği yönündedir. Bu konuda Arjantin en tipik örneklerden birisini oluşturmaktadır. Yukarıda açıklandığı üzere 2001 yılında Arjantin'e verilmesi planlanan kredinin Arjantin hükümetinin Para Kurulu'nu kaldırmaması nedeniyle iptal edilmesi bu durumun en canlı örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Nitekim birçok ekonomistin görüşü IMF'nin bu kararının 2001 Arjantin krizinin temel nedeni olduğu yönündedir.

D. Şili

Şili, ekonomisi birkaç maden ihracatına bağlı olan küçük bir ülkedir. Bakır ve nitrat madenleri ekonomide önemli bir yer tutmakta, bunların ihracatından elde edilen gelir döviz ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Bu nedenle, dünya bakır fiyatlarındaki değişimler ekonomide büyük dalgalanmalara neden

olmaktadır. Uzun yıllar ithal ikameci büyüme stratejisiyle bu etkilerden korunmaya çalışılmıştır (CONNARS, 1989:492).

1970 yılındaki seçimlerin Allende başkanlığında sol ve orta sol koalisyonu ile sonuçlanmasıyla sosyalist bir yönetime geçilmiştir. Politik hedef, ekonomik gücü baskın kapitalist gruptan alıp işçi ve köylülere transfer etmek olarak belirlenmiş ve bu hedef doğrultusunda ekonomik varlıklar (bakır madenleri, sanayi kuruluşları, bankalar, vs.) devletleştirilmiştir. Yeniden bir dağıtım yapmak amacıyla önce nominal ücretler artırılmış, daha sonra kamu harcamaları artırılmış, kamu işletmelerine pekçok işçi alınarak işsizlik azaltılmış, fiyatlar kontrol edilmiş ve sabit kur rejimi uygulanmıştır. Reel ücretlerin artmasıyla talebin ve dolayısıyla üretimin artması hedeflenmiştir (BAHÇECİ, 1997:39).

1973 yılında Pinochet askeri hükümetinin yönetime el koyup Allende hükümetini devirmesiyle birlikte işsizliğin azaltılmasına yönelik sosyal politikalar ve devletin korumacı müdahaleleri tamamen askıya alınmış ve çok sıkı ortodoks istikrar programı ve yapısal reformlar uygulanmaya başlanmıştır. 1980'in sonuna gelindiğinde ise Şili ekonomisi artık dönüşüme uğratılmış durumdaydı.

Şili ekonomisinde görülen birtakım dönüşümler aşağıdaki gibidir (BELLO, 1998:79):

- 600 kadar devlet işletmesi satıldı. Yalnızca 25 tanesi özelleştirilemedi.
- Şili ekonomisi Latin Amerika'nın en çok korunan ekonomisiyken, en az korunan ekonomisi durumuna getirildi. Dış ticaret üzerindeki tüm miktar kısıtlamaları kaldırıldı ve tüm mallar için %10'luk standart bir gümrük vergisi uygulaması benimsendi.
- Yabancı yatırımcılar çelik, telekomünikasyon, hava yolları gibi stratejik sektörlerde hisse sahibi olarak ekonomide büyük bir ağırlığa sahip oldular.
- Yerli finansal pazarlarda radikal bir deregülasyon gerçekleştirildi.
- Ekonomi, uluslararası ekonomiyle iyice bütünleştirildi. Toplam ticaret hacmi 1970'de GSMH'nin %35'inden, 1990'da %57.4'e yükseltildi.

Görüldüğü gibi 1970'lerin ikinci yarısında Şili uluslararası ticaretin liberalize olduğu, sermaye girişlerinin serbestleştiği, serbest piyasa mekanizmasının işlemeye başladığı, yalnızca 25 kamu işletmesinin özelleştirilemediği ama 600 kadar devlet işletmesinin çok hızlı bir şekilde özelleştirildiği bir ekonomi konumuna getirilmiştir. Söz konusu yapısal uyum programlarına katkıda bulunan IMF ve Dünya Bankası ise Şili ekonomisinin yaşadığı bu dönüşüm için sık sık eleştirilmiştir. Çünkü enflasyonu kontrol altına alma çabalarına rağmen uygulanan politikalar ekonomik daralmanın ciddi boyutlarda daralmasına, işsizliğin artmasına ve özellikle 1982 yılında büyük boyutlu bir krize neden olmuştur.

1981-1982 yıllarında dış ticaret dengesinin bozulması ve enflasyonun düşürülemez olması, yaşanan petrol kriziyle birlikte, dünya ekonomisinin durgunluğa girmesi ihracatı olumsuz etkilemiş ve cari işlem açığı % 12,2 düzeyine çıkmıştır. 1982-1983 yılları Şili için krizin derinleştiği dönemler olmuş, ihracatın azalması, cari işlem açığının artması, yurtiçi piyasaların durgunluğu sonucunda 1984 yılında yeni bir istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır (CONNARS, 1989:494)

1982-83 döneminde ekonomide derin bir daralma yaşanmıştır. Yatırımlar düşmüş, işsizlik artmış, dış borçlar yükselmiş ve rezervler azalmıştır. Dornbusch ve Fischer (1993)'e göre toplam işgücünün yaklaşık % 30'u işsiz kalmıştır. 1982 yılında hükümet, ücretlerin geçmiş dönem enflasyonuna endekslenmesini yasaklamıştır. Bu nedenle reel ücretler çok düşmüştür. Bu dönemde devalüasyona rağmen enflasyon artmamış, 1981-1988 döneminde % 15-25'ler seviyesinde kalmıştır. Enflasyonun artmamasının ardındaki en önemli etken, işsizliğin artması ve reel ücretlerin azalması sonucu işgücü piyasalarının esnek hale getirilmesi olmuştur (BAHÇECİ, 1997:41).

1970'li yılların sonlarında, Pinochet Dönemi ile birlikte başlatılan yapısal reformlar ve liberalleşme çabaları 1982 krizi sonrasında da devam etmiştir. Fakat bu süreçte sosyal politikalara ve gelir dağılımına ilişkin reformlara öncelik verilmemiş, özellikle de özelleştirmeler sonucu daralan kamu kesimi harcamaları ise toplumun en yoksul kesiminin bir çok hizmetten dışlanmasına neden olmuş, dolayısıyla söz konusu reformların ciddi boyutlarda sosyal maliyeti ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllara kadar toplumun yine büyük bir kesiminin reel ücretleri devamlı azalmış ayrıca işsizlikle mücadele konusunda önlemler ve çözümler geliştirilmemiştir. Uzunca bir

dönem süren yapısal reformların tepkisiz bir şekilde ya da en az tepkiyle gerçekleştirilebilmesindeki tek etken olan askeri darbe yönetimi, gelir dağılımındaki bozulmanın sonucu ortaya çıkan toplumsal kargaşanın da yükselmeye başlamasıyla 1988 yılında artık yönetim sahnesinden çekilmeye başlamıştır. Demokrasiye geçişle birlikte ise artık yeni hedefler işsizliği azaltmak, toplumun yüklendiği sosyal maliyeti hafifletmek, düşen reel ücretlerin yeniden yükselmesini sağlamak, kamunun sosyal hizmetlerini ve yatırımlarını artırmak olarak belirlenmiştir.

E. Brezilya

Brezilya, zengin doğal kaynakları, geniş yüzölçümü, nüfusu ve gelişen büyük iç pazarı ile dünyanın önde gelen ülkelerinden birisidir. Ancak tüm bunların yanı sıra birçok gelişmekte olan ülkenin yaşadığı dış borç krizi ve enflasyon hızındaki artış Brezilya'nın da ekonomik anlamdaki temel sıkıntılarının başında gelmektedir.

Brezilya'da enflasyona yol açan gelişmeler, 1950'lerin ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Başkan Kubitscek'in uygulamış olduğu 5 yıllık kalkınma planı ile 50 yıllık gelişmeyi içeren tutkulu endüstrileşme programını başlatması ve yeni başkent Brazil'in inşası için ağır kamu yatırımlarına girişmesiyle başlamaktadır. Brezilya'da böyle bir kalkınma programının finansmanı için gelişmiş bir sermaye yapısı yoktu, vergi sistemi yetersizdi, uluslararası finansal piyasalarla yeterli ilişki kurulamamıştı. Böylece geriye enflasyonla finansman kalıyordu (PARASIZ, 1995:108).

1960'lı yıllarda Brezilya'da yaşanan ekonomik krizin temelinde ise enflasyon artışı yatmaktadır. Enflasyondaki şiddetli artışın nedeni talepteki hızlı artıştır. Böyle bir ortamda yapılan devalüasyonun ve petrol ve buğday ithalatı üzerindeki sübvansiyonların kaldırılmasının etkileri geçici olmuş, istikrarsızlık artarak devam etmiştir (ŞİMŞEK, 2003:142). Yaşanan istikrarsızlık sonucunda 1964'te bir rejim değişikliği yaşanmış ve askeri yönetim başa geçmiştir.

1980'li yıllara gelindiğinde özellikle Arjantin ve Brezilya enflasyon konusunda diğer Latin Amerika ülkelerinden daha yüksek enflasyon rakamlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Tablo 6'da incelenen dört Latin Amerika ülkesi'nin 1980 ve 89 yılları arasındaki enflasyon hadleri görülmektedir.

Tablo 4: Latin Amerika Ülkelerinde Enflasyon Hadleri: (Aralık / Aralık) (%)

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika
1980	87.6	86.3	31.2	29.8
1981	131.3	100.6	9.5	28.7
1982	204.7	101.8	20.7	98.8
1983	433.7	179.9	23.1	80.8
1984	688.0	208.7	23.0	59.2
1985	385.4	248.5	26.4	63.7
1986	81.9	63.5	17.4	105.7
1987	174.8	432.3	21.5	15.2
1988	387.7	1006.4	12.7	51.7
1989	3731.0	1476.1	21.1	18.2
1991 – 1993	32.5	1089.7	14.5	13.1
1994	3.6	950.0	8.9	6.9

Kaynak: UNCTAD, 1994:62

Tablodan da görüleceği gibi tüm Latin Amerika ülkelerinde enflasyon artışları sürekli bir olgu haline gelmiştir. Ancak özellikle Arjantin ve Brezilya'nın enflasyon hadlerinin sürekli artış göstermenin yanısıra söz konusu bu iki ülkede enflasyon dört haneli rakamlara ulaşmıştır.

Brezilya 1985'ten sonra dört istikrar programı ortaya koyarak enflasyonla mücadele etmiştir. Bunlar 1986 Cruzo Planı, 1987 Bresser Planı, 1989 Summer Planı ve 1990 Collor Planı'dır (ŞİMŞEK, 2003:143).

1981 – 84 yılları arasında enflasyonla mücadele için IMF ile anlaşılmış ve Ortodoks istikrar önlemleri uygulanmıştır. Ancak önlemler başarılı olamamakla beraber enflasyon %200'lere kadar çıkmıştır. Ardından 1986'da yüksek enflasyonu önleme ve durgunluğu giderme amacıyla Cruzado Planı yürürlüğe getirilmiştir. Plan şu hedefleri kapsamaktadır (ESEN, 1989:49):

- Tüm fiyatlar ve döviz kuru dondurulmuştur.

- Temel ulusal para birimi olarak Cruzado oluşturuldu. Eski para birimi Cruzeirodan üç sıfır atılarak (1 Cruzado=1 000 Cruzeiro) yeni para birim Cruzado dolaşıma sokuldu.
- Ücret endeksleme sistemi kaldırılmış, ücretler son altı ayın ortalama satın alma gücüne göre Cruzado'ya dönüştürülmüştür.
- 1985'te yapılan vergi reformu ile bütçe açıkları önemli ölçüde kapatılmaya çalışılmıştır.

Dondurulan ücretler ve fiyat üzerinde yeterli kontrol ve bunlar arasındaki denge sağlanamadığı, bu konuda gerekli mali düzenlemeler yapılamadığı ve toplumun desteği sağlanamadığı için Cruzado Planı beklenileni veremedi. 1987'den itibaren tekrar kemer sıkma politikalarına dönüldü ve ekonomiyi kontrol altında tutmak için parasal düzenlemeler yapıldı.

Cruzado Planı'nın aksine 1987 Bresser Planı'nın temel amacı enflasyonu azaltmak değil, ülkenin ekonomik yapısını düzenlemek ve ülkeyi enflasyon ile mücadele edebilir konuma getirmek olmuştur. Buna karşılık Bresser Planı da Cruzado Planı gibi enflasyon sorununu çözmek için heteredoks istikrar programlarını kabul etmiş, ama programların uygulanması için üç aylık bir süre belirlemiştir. Bresser Planı da fiyat kontrollerine uygun olmayan politikalar benimsemiştir. Ayrıca Bresser Planı ile kamu kesimi ücretleri önemli ölçüde artmış, bu da enflasyonun hızla iki haneli rakamlara yükselmesine, dolayısıyla planın başarısız olmasına yol açmıştır (ŞİMŞEK, 2003:145).

1989 yılında ise hükümet Summer Planı olarak bilinen yeni bir programı yürürlüğe koymuştur. Summer Planı'nın getirdiği önlemleri beş ana başlık altında özetlemek mümkündür (GÜNALP, 2001:2).

- Akaryakıt ürünlerine ve taşıma ücretlerine önemli oranlarda zam yapılmış ve fiyatlar kırkbeş günden kısa olmamak üzere dondurulmuştur.
- Ücretler dondurulmuş ve bu kez sendikaların, satınalma gücündeki kayıpların telafisi için dava açmalarını önleyen düzenlemelere de yer verilmiştir.
- Faiz oranlarının pek çoğu için endeksleme uygulamasına son verilmiştir.

-Beş bakanlık ve kırkiki kamu kuruluşu kapatılarak buralarda çalışan 60 bin görevlinin işine son verilmiş, çeşitli kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi için bir program başlatılmıştır.

-Novo cruzado isminde yeni bir para birimi yaratılmış, bu yeni para birimi 1 novo cruzado 1000 cruzado'ya eşit olacak şekilde cruzado'nun yerini almıştır. Ayrıca novo cruzado yüzde 18 oranında devalüe edilmiştir.

Program bu şekilde tasarlanmış olmakla birlikte, Kongre, özelleştirme konusunda Başkana çok geniş yetkiler tanıdığı gerekçesiyle bu konudaki maddeyi reddetmiş, ayrıca anayasada belirtildiği gibi otuz günlük süre içerisinde oylanmadığı için beş bakanlığın kapatılması kararı da hayata geçirilememiştir. Bunlara ilave olarak hükümet kamu işçilerinin satın alma güçlerinin telafi edilmesi konusunda sonradan taviz vermek zorunda kalmıştır(GÜNALP, 2001:4).

1990 Collor Planının temel hedefi ise heteredoks politikalar uygulayarak enflasyon artışını frenlemeyi sağlamaktır. Söz konusu plan diğer heteredoks planların içerdiği önlemlerin yanısıra parasal bir reformu da beraberinde getirmiştir.

1990 yılında başlatılan Collor Planı IMF tarzı özelleştirmeyi ve ticaretin serbestleşmesini içeren müdahaleci bir para politikasıyla, istikrarsız döviz kurlarının bileşiminden oluşan olağandışı bir kokteyldi. 31 milyar dolarlık bir bütçe açığından kurtulunmalıydı, 360.000 federal kamu çalışanı işten atılmalıydı, altı bakanlık kaldırılmalıydı. 360.000 çalışanın işten atılması hedefine ulaşamadı, çünkü hükümetin işten çıkartma kararlarını meclis onaylamadı. Yalnızca 14.000 işçi, işten çıkarma tazminatı ödenerek işten atıldı. Bunların bir çoğu Itamar Franco'nun başkanlığı sırasında yeniden işe alındı (CHOSSUDOVSKY, 1999:212). Sonuç olarak 1990 yılında yerel paraya dayalı ve enflasyonu düşürmeye yönelik Collor Planı da enflasyonun düşürülmesi hedefini gerçekleştirilemedi. Bazı ekonomistlere göre bu planın başarısızlığındaki en büyük etken, planın son derece karmaşık yapısıdır.

Bunun ardından 1994 yılında, daha sonra devlet başkanı olacak olan dönemin Maliye Bakanı Fernando Enrique Cardoso tarafından Real Planı uygulandı. 1999'a kadar uygulanan döviz kuruna dayalı Real Planı enflasyonu hızlı bir şekilde düşürmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Bu planın uygulamaya konulması ile fiyatlar ve ücretler üzerindeki devlet kontrolü kaldırılmış, uluslararası sermayenin ülkeye girişinin önündeki tarifeler ve engeller alçaltılmış ve her sektördeki devlet kuruluşları yoğun bir şekilde özel sektöre satılmıştır. Bu program enflasyonun düşürülmesinde başarılı olmuş, ülkeye büyük miktarda yabancı sermaye girişi olmuş ve uygulamaya konulduktan kısa bir süre sonra enflasyon düşmeye başlamıştır. 1994 yılında %2000'ler seviyesinde olan enflasyon oranı kademeli olarak azalmış ve dört yıl sonra yani 1998 yılında tek haneli %3,2 seviyesine düşmüştür. Enflasyonun tek haneli seviyesi daha sonraki yıllarda da korunabildi. Buna rağmen Real Planı'nın tam bir başarı sağlayıp sağlamadığı çok tartışıldı. Zira enflasyonun başarılı bir şekilde düşürülmüş olması, ekonomik yapıyı kırılganlıktan kurtaramadığı gibi gelir dağılımını çalışanların aleyhine bozdu. 1994 – 1998 yılları arasında uygulanan Collor Planı ile sağlanan ticaret fazlası, uygulanan döviz kuruna dayalı politikanın da etkisi ile, sonraki yıllarda ticaret açığına dönüştü. Bu yıllarda enflasyonun düşüşüne karşın makro ekonominin yapısı bozuldu, borçlar arttı ve çalışan kesim yoksullaştı (TMMOB, 2007:26).

2000 yılından itibaren Brezilya'daki istikrarlı ekonomik ortamın bozulduğu görülmektedir. İç ve dış borçlanma rakamları yükselirken mali dengeler üzerindeki baskı da artmıştır. Geleceğe yönelik siyasi ve ekonomik beklentilerdeki belirsizlik ise milli paranın dolar karşısında değer kaybetmesine yol açmıştır (ŞİMŞEK, 2003:145).

Günümüzde Brezilya, elektronik eşya, dayanıklı tüketim maddeleri, çimento, gıda imalatı gibi alanlara yatırım yapmakta ve gelişmenin alt yapısını hazırlamaya çalışmaktadır. Bu arada yönetim ihracatı arttırmak ve ülkenin en temel problemlerinden birisi olan gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesine yönelik yeni stratejiler geliştirme yolunda ilerlemektedir. Gerçekten, Brezilya Güney Afrika'dan sonra gelir dağılımındaki eşitsizliğin en yüksek olduğu ikinci ülkedir (TMMOB, 2007:27).

Görüldüğü gibi Brezilya; IMF destekli istikrar proramlarının en yoğun uygulandığı ülkelerden birisidir. 1960'lı yıllardan devralınan yüksek enflasyon rakamlarının ve ekonomik yapısının Real Planı'na kadar düzeltilememiş olması Brezilya'nın içinde bulunduğu durumun en açık göstergesidir. Ancak burada dikkat

edilmesi gereken durum uygulanan programların hangi açılardan değerlendirildiğidir. Eğer söz konusu programlar yalnızca anti enflasyonist içerikleri ile değerlendirilecekse zaman içerisinde kademeli bir şekilde de olsa Real Planı ile birlikte tüm bu programların bir şekilde olumlu bir sonuca ulaştığı değerlendirilebilir. Ancak programları yarattıkları sosyal durumlarla birlikte değerlendirecek olursak Brezilya halkı diğer tüm anti enflasyonist istikrar programı uygulayan ülkelerdeki gibi artan bir yoksullaşma sürecine girmiştir.

Uygulanan anti enflasyonist politikalar sürekli kamu kesiminin daraltılmasına yönelmiş ve birçok kamu çalışanı işsizlikle yüz yüze kalmıştır. Çalışan kesim içinse reel ücretler talep daraltıcı politikalar gereği sürekli azaltılmış ve enflasyonla mücadelenin tüm yıkıcı etkileri düşük gelirliler ve çalışan kesim üzerine yoğunlaşmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IMF VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR ÖNLEMLERİ

17 Şubat – 3 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresi ile ekonomik ve politik yönünün Batı olduğunu ve uygulayacağı iktisadi sistemin “liberal kapitalizm” olacağını göstermeyi amaçlayan Türkiye, İkinci Dünya Savaşından sonra da Batı ile ilişkilerine bu eksende devam etmiş ve uluslararası düzeyde siyasal ve ekonomik ilişkilerine önem vermiştir. Bu bağlamda yeni kurulan uluslararası örgütlere üye olmak istemiş ve IMF'ye üye olmuştur. Bir çok ülkede uygulanan istikrar programları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan IMF ile Türkiye'nin ilişkisi 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı yasa ile gerçekleşen üyelik ile başlamıştır. 1947 yılından bu yana da bu ilişkiler artarak devam etmiştir.

Türkiye'yi IMF ile olan ilişkilerinde IMF ana sözleşmesinin V/1 ve XIII/2 maddeleri uyarınca Hazine, mali ajan olarak temsil etmekte, muhafaza kurumu görevi ise TCMB tarafından yürütülmektedir (EĞİLMEZ, 1996:55).

Türkiye ilk istikrar programının tarihi olan 1946'dan günümüze farklı dönemlerde döviz kıtlığı ve ödemeler dengesi krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli istikrar programlarının yürürlüğe konulması bu dönemlerde ortaya çıkan istikrarsızlığın çözümünde başvurulan temel yöntem olmuştur. Türkiye ödemeler bilançosu dengesinin sağlanamadığı ve dolayısıyla döviz darboğazı ile karşılaştığı dönemlerde ya IMF'nin onayını alarak ya da doğrudan bu kuruluşla yapılan anlaşmalarla istikrar programlarını yürürlüğe koymuştur (VURAL, 2000:199). IMF ile yapılan Stand-by anlaşmaları ile gerçekleştirilen önlemler dışında diğer istikrar önlemlerinde de IMF ile görüşmeler yapılmış ve birçok ekonomik tedbir bu kuruluşun onayı ile uygulamaya konulmuştur.

I. 1980 ÖNCESİNDE UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR ÖNLEMLERİ

Türkiye tarihinde IMF’li yıllar 1950’li yıllarda başlar. 1950’de başlatılan kalkınma atılımı, 1954’e gelindiğinde olumlu koşulların ortadan kalkması nedeniyle tıkanıklık belirtileri göstermeye başladı. IMF’nin sahneye çıkması da aynı döneme rastlar. 1954-1958 döneminde dış ödemelerdeki bozulmalar da devam etti. Döviz rezervleri birkaç haftalık ithalatı karşılayabilecek düzeye inmişti. 1958 yılında IMF ile görüşülerek İstikrar Tedbirleri uygulanmaya başlandı. Merkez Bankası kaynaklarının kullanımına sınırlamalar getirerek para arzını kontrol altında tutulması, kamu harcamalarına getirilen sınırlamalar ile bütçe açıkları kontrol edilmesi, fiyat kontrollerini kaldırması, ithalatın liberalizasyonu ve yüksek oranlı devalüasyon IMF’nin öngördüğü reçeteydi. Devalüasyon ithal malların fiyatlarında artışa neden olmuş beklenen fiyat istikrarı bu programla yakalanamamıştır. Genel hatlarıyla 1958 yılındaki süreç aynen yaşanmıştır. Bozulan dengeyi sağlamak için dış kaynak arayışına gidilmiş; IMF’nin önerdiği reçete uygulanmış taze paranın verdiği rahatlama sonra tekrar başlanılan noktaya dönülmüştür.

1960’lı yıllara kadar harcamaların büyük kısmını ulaştırma, enerji ve sulama tesislerinin kurulması, limanların inşası, bataklıkların kurutulması, yeni hastaneler ve okulların inşası gibi alt yapı hizmetleri oluşturmuştur. Dönem boyunca tarım desteklenmiş, Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin (KİT) sayısı ve faaliyet alanı genişletilmiştir. Ancak bir yandan artan makine ve teçhizat ithalatını dış borçlar ve yardımlar karşılayamaz hale gelmiştir. Bu borç ve yardımların oluşturdukları karşılık paralar da, kamu harcamalarının vergi gelirleri yetersizliğinden doğan finansman açığını kapamaya yetmemiştir. Bu yüzden emisyon ile beslenen dalgalı borçlarda ve hazine avanslarında artış görülmüştür (YAŞA, 1980:647). Borçlarda yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda da 1958 tarihinde bazı ekonomik tedbirler alınmıştır. IMF ile Ağustos 1958 yılında yapılan istikrar programı kapsamında; 1dolar 2.80 liradan 9 liraya yükseltilmiştir. Karşılığı Merkez Bankası’nda bloke edilen ve alacaklılara transfer edilemediği için biriken özel sektör borçları Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECC) ve ABD ile imzalanan anlaşma sonrası devlete devredilmiştir. Borcun 1958’den sonra doğan döviz kuru farkı bütçeden ödenmiştir

(ÖNER, 2001:476). IMF ile yapılan istikrar programı neticesinde bütçe harcamalarında kısıtlamalara gidilmesine karar verilmiştir.

Türkiye’de 1950 sonrası ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulamıştır. İthal ikameci sanayileşmeye geçiş, yukarıda değinilen 1954 döneminde karşılaşılan ödemeler dengesi sorununun dayatması ile başlamıştır. Ama aynı zamanda bu yönelim uluslararası sermayenin de yeni yönelimlerine denk düşmüştür. Özellikle ABD içinde bulunduğu dolar fazlası durumunu değerlendirmek için bu süreci teşvik etmiş ve tüm dünyada bir “kalkınma” ideolojisinin oluşmasına ön ayak olmuştur.

A. 1960 – 1970 Döneminde Uygulanan Ekonomik İstikrar Önlemleri

Bu dönem birçok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye’nin de ithal ikameci politikalarla kalkınmayı sağlamaya çalıştığı bir dönemdir. Beş Yıllık Kalkınma Planları ile sanayileşme konusunda önemli adımlar atılmış ancak dışa bağımlılıktan kurtulunamadığı gibi dış borç konusunda da problemler çözülememiştir.

1960’lı yıllarda uygulanan içe dönük istikrar politikaları dış istikrarı olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde ödemeler bilançosu önemli açıklar vermiştir. Bunun en önemli nedeni yüksek üretim maliyetlerine bağlı olarak ihracatın düşük düzeyde kalması buna karşılık döviz talebinin yüksek, verimliliğin düşük olmasına bağlı olarak ithalatın yüksek düzeyde seyretmesidir. Örneğin; 1963 yılında hedeflenen ihracat 2 milyar dolar iken gerçekleşen ihracat 2,256 milyon dolar’da kalmış buna karşılık hedeflenen ithalat 3,203 milyon dolar iken ithalatın gerçekleşme oranı 3.2 milyar dolara yükselmiştir (ŞİMŞEK, 2003:218).

Bu yıllarda yine IMF ile Türkiye arasında ihtiyaç duyulan kredinin sağlanabilmesi amacıyla Niyet Mektupları yazıldı. 1965 sonrası ekonomideki bunalımın daha da artması sonucu 1966 yılında IMF yeniden devalüasyon isteği ile geldi (DOĞAN, 1982:110) . İthal ikameci sanayileşmenin giderek hız kazandığı bu dönemde kamu kesimi birçok malı maliyetinin altında fiyatlarla satışa sunarak özel sektörün ihtiyaç duyduğu temel ürünleri ucuza sağlıyordu. Ancak ithal ikamesinin dışarıdan gelen makine ve teçhizat ile besleniyor olması da bir süre sonra Türkiye’nin dışa olan bağımlılığını arttırmıştı.

1960’lı yılların ekonomik istikrar politikaları fiyat istikrarı ve istihdam artışı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemin başlarında mali alanda kamu harcamaları ve

vergiler arttırılmış, fiyatlar genel seviyesinde önemli artışlar yaşanmamıştır. Buna karşılık Almanya başta olmak üzere AT (bugünkü AB) ülkelerine olan işgücü göçü nedeniyle istihdamda azalışlar yaşanmış, işsizlik oranı %12 civarında gerçekleşmiştir. Fiyatlar genel seviyesinde ciddi bir bozulma yaşanmamasının nedeni ise II. Dünya Savaşı sırasında yükselen enflasyonun frenlenmesi için uygulanan parasal önlemlerdir (ŞİMŞEK, 2003:218).

1960 Ödemeler bilançosu dengesizliği, döviz rezervlerindeki azalma ve ülkenin dışa bağımlılığının artması sonucunda kalkınma planları ile Türkiye ekonomisi tekrar istikrar arayışı içerisine girmiştir. Bu arayışlar sonucunda 1960'lı yıllar boyunca her yıl bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. (Bkz. Tablo 5)

Tablo 5: 1960'lı Yıllarda Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand-by Anlaşmaları

Anlaşma Tarihi	Anlaşmanın Süresi (Ay)	Anlaşmanın Türü	Tutar (Mil.SDR)	Kullanım (Mil. SDR)
01.01.1961	12	Stand-by	37,50	16,00
30.03.1962	9	Stand-by	31,00	15,00
15.02.1963	11	Stand-by	21,50	21,50
15.02.1964	11	Stand-by	21,50	19,00
01.02.1965	12	Stand-by	21,50	-
01.02.1966	12	Stand-by	21,50	21,50
15.02.1967	11	Stand-by	27,00	27,00
01.04.1968	9	Stand-by	27,00	27,00
01.07.1969	12	Stand-by	27,00	10,00

Kaynak: IMF, Mart 2010

Tablo 5'teki durum da göstermektedir ki; Türkiye IMF ile ilk Stand-by anlaşmasını 1961 yılında imzalamış ve anlaşmalar genellikle bir yıl dolmadan sona ermiştir. 1961, 1962 ve 1965 yıllarında yapılan anlaşmalar sırasında, beklentilerin üzerinde gerçekleşen sermaye girişi, azalan ithalat talebi ve ödemeler dengesinin iyileşmesi nedeniyle, tahsis edilen kaynakların tamamının kullanılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Düzenlemeler normal sürelerinde sona ermiş ve tahsis edilen toplam 90 milyon SDR'nin 31 milyon SDR'lik kısmı kullanılmış, geri kalan 59 milyon SDR

için IMF'ye kullanım talebinde bulunulmamıştır. 1964 yılında yapılan Stand-by düzenlemesi iki defa revize edildikten sonra, tahsis edilen kaynakların tamamı kullanılmadan anlaşma iptal edilmiştir. IMF ile 1969 yılı Temmuz ayında uygulamaya koyulan Stand-by düzenlemesi ise, Ekim 1969 seçimleriyle işbaşına gelen Hükümetin kurumsal reformların ve politik uyumun sağlanması için daha geniş perspektifli bir program hazırlanmasına karar vermesi nedeniyle kredinin tamamı kullanılmadan iptal edilmiştir.

B. 1970 – 1980 Döneminde Uygulanan Ekonomik İstikrar önlemleri

Bu dönem Türkiye'de ithal ikameci sanayileşmenin ve planlı kalkınmanın devam ettiği bir dönemdir. 1963 – 1968 yılları arasında sürdürülen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planlaması ile tarım ve sanayi arasında dengeli bir büyüme stratejisi uygulanmış fakat tarımda modernleşme istenilen anlamda sağlanamamakla birlikte sanayileşme konusunda önemli adımlar atılmıştır. Fakat dışa bağımlılık istenilen düzeyde azaltılamamıştır. İkinci Beş Yıllık Planda kredi hacminin ekonomik istikrarı bozmadan artırılması öngörülmüş ve sanayi sektörü ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca kredi politikalarında seçici olmaya dikkat edilmiş, kredilerin öncelikli sektörlerle verilmesi esas alınmıştır.

Sanayinin ihracat içindeki payı % 18'den % 21.5 seviyelerine yükselmiştir. Ancak, bu da yeterli olmamış kalkınma politikalarında dış borçlanmadan vazgeçilmemiştir. IMF ile 10 Ağustos 1970 tarihinde yeni bir istikrar programı oluşturulmuştur. Yapılan yüksek oranlı devalüasyon ile 1 dolar Türk lirası karşısında 9 TL'den 14.85 TL'ye yükselmiştir. 1974 Dünya Petrol krizi Türkiye'nin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yapmıştır, buna rağmen şokun ilk etkileri dönemin yüksek işçi döviz girişi sayesinde hafif olmuştur. Ancak bu şekilde elde edilen döviz rezervlerin çabuk tükenmesini önleyememiştir. Bu durum uluslararası borçlanmayı daha da arttırmıştır. Giderek artan borç yükü karşısında uluslararası mali kuruluşların yardımlarını kesmeleri, Türkiye'yi uluslararası özel sermaye piyasalarına yönelmek zorunda bırakmış, alınan borçların kısa vadeli olması zamanında geri ödemeleri zorlaştırmış, sonuçta ülke 1977 yılı ortalarında Cumhuriyet tarihinin en önemli dış ödeme kriziyle karşı karşıya kalmıştır (KARABIÇAK, 2000:54).

Ekonomide yaşanan bu olumsuzlukların sonucunda Nisan 1978 ve Mart 1979 tarihlerinde birbirine benzer iki istikrar paketi uygulamaya konulmuştur. Ancak söz konusu istikrar önlemleri için önemli ölçüde dış destek gerekmekteydi. Bu ihtiyaç sonucunda IMF ile stand-by anlaşması zorunlu bir hale geldi ve 78-79 istikrar paketlerinin finansmanı bu şekilde sağlandı. 1970'li yıllarda artan dış borç talebi karşısında 17.08.1970, 24.04.1978 ve 19.07.1979 yıllarında IMF ile üç stand-by anlaşması gerçekleştirilmiştir.

1970'li yıllar Türkiye açısından tam anlamıyla IMF'li yıllar olmuş, 1970 devalüasyonundan sonra 1977'ye kadar IMF'nin istekleriyle tam 13 mini devalüasyon yapılmıştır. 1970 devalüasyonunun başarısı, ihracat ve işçi dövizlerinden oluşan döviz gelirlerinde artış yaratması olmuştur.

1970 kararlarında; ihracatta katlı kur uygulamasına devam edilmiş, ithal teminat oranları azaltılmış, faizler ve vergiler yükseltilmiş, KİT ürünleri %50 zamlanmış, kararların dış finansmanı için IMF'den 950 milyon dolarlık kredi kullanımı sağlanmıştır (KARLUK, 1999:400).

Kararların uygulanmasıyla; ihracat ve işçi gelirleri artmış, 1973 yılında ilk defa ödemeler dengesi fazlalık vermiştir. Dövizle çevrilebilir mevduat uygulamasıyla hızla dışardan kısa vadeli borçlanılmıştır. Ödemeler bilançosu açığı önce işçi dövizleriyle, sonra da dış borçlanmayla karşılanmıştır. Ancak bu yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşanan üç önemli sorun finansal istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Bunlar petrol krizi, kamu kesimi açığı ve Kıbrıs ambargosu olarak sayılabilir.

1973 petrol şoku sonucu hızla artan ithalat harcamaları, ödemeler bilançosu açıklarını artırmış, 1974 Kıbrıs Harekatı bütçeye büyük yük getirmiştir. İşçi dövizlerinin azalmasıyla birlikte MB rezervleri daha da azalmıştır. 1978'de ödenmesi gereken borç miktarı 4.84 milyar dolara, enflasyon %25 dolaylarına ulaşmıştır. 1975'te 1.8 milyar dolar olan cari işlemler açığı, 1977'de 3.4 milyar dolar olmuştur. Aynı yıl, taze borç olanakları da kesilmiş ve ekonomik gelişmede hızlı bir geri dönüş başlamıştır. Hatalı borçlanma politikası, Türkiye'nin "borç verilebilir ülke" niteliğini ortadan kaldırmış, kredi kapıları kapanmıştır (EREN, 2000:180).

1979 yılında petrol fiyatlarının %100 artırılmasıyla yeni bir petrol şoku yaşandı. Türkiye özellikle birinci petrol şoku sonucu meydana gelebilecek sonuçları

önlemeye yönelik bir ayarlama yerine, istikrar önlemleriyle atlatmayı denemiştir. Nisan 1978 ve Mart 1979 istikrar paketleri de siyasal istikrarsızlığa bağlı olarak başarısız olmuştur (PARASIZ, 2002:330). Sonuçta içinde bulunulan durumdan kurtulmak için yine IMF önerilerine bağlı kalınarak yeni bir program hazırlanmıştır. Böylelikle ekonomide birçok alanda dönüşüm yaratacak olan, ithal ikameci politikalardan ihracata dayalı dışa açık politikaların daha ağır basacağı ve liberal ekonominin daha hakim olacağı bir istikrar programının “24 Ocak 1980 İstikrar Programı’nın” adımları örülmüş oldu.

II. 1980 SONRASI UYGULANAN EKONOMİK İSTİKRAR ÖNLEMLERİ

1980’li yıllar gerek Türkiye gerekse dünya ekonomisi açısından küreselleşme kaynaklı önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Küreselleşmenin ivme kazandığı bu süreçte sermayenin serbest dolaşımından ticaretin liberalizasyonuna bir çok alanda eskiye oranla daha köklü politikalar uygulanmaya başlamıştır.

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde küreselleşmenin de etikisiyle 1980’li yıllara gelindiğinde IMF politikalarında da bir takım değişimler yaşandığına değinilmişti. Bu değişim özellikle talep yönlü Keynesyen politikaların artık bırakılıp Arz Yönlü politikaların ön plana çıkması yönünde gerçekleşmiştir. Ayrıca görev alanının da genişlemesiyle birlikte artık IMF 1980’li yıllarda gelişmekte olan ülkelere daha fazla müdahale etmeye başlamış, özellikle Washington Konsensüsü ile ortaya çıkan “yapısal uyum” politikalarını 1970’li yılların borç krizlerinin ardından daha rahat bir şekilde uygulamaya başlamıştır.

1980’li yıllar bir çok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye için de geçmiş yılların ithal ikameci, dışa bağımlı kalkınma stratejilerinin sonucunda büyük bir borç yekünüyle başlamıştır. Artan dış borçlar, ödemeler dengesi problemleri, yüksek oranlarda işsizlik ve devam eden siyasal istikrarsızlık ortamı içerisinde Türkiye yeni bir istikrar politikası arayışı içine girmiştir.

Tüm bu olumsuz gelişmelerin yoğunlaştığı 70’li yılları takiben , 24 Ocak 1980 tarihinde “24 Ocak Kararları” olarak Türk ekonomisinin tarihine geçen ve

liberalleşme ekseninde birtakım yapısal dönüşümler içeren bir program uygulamaya konulmuştur.

A. 1980 Ekonomik İstikrar Kararları (24 Ocak Kararları)

24 Ocak kararlarına kadar Türkiye ekonomisi birçok kriz yaşamış ancak bu krizlerin aşılmasında itici güç genellikle devlet müdahaleleri olmuştur. Ancak bu kararlarla birlikte IMF tarafından onaylanan kısa vadeli istikrar önlemleriyle orta vadeli ayarlama ve liberalleşme politikaları uygulamaya başlanmıştır. 24 Ocak kararları 1984 yılına kadar askeri rejim altında, 1984 sonrasında ise 24 Ocak kararlarının mimarlarının iktidarda olduğu hükümet tarafından uygulanmıştır.

24 Ocak 1980 istikrar politikaları 1978 ve 1979 istikrar paketlerinden amaç, nitelik ve içerik açısından pek fark arz etmemektedir. Önceki istikrar politikalarında olduğu gibi başlıca uygulama araçları; döviz kuru, ücretler, kamu harcamaları ve para arzıdır. Ancak diğer istikrar politikalarından farklı olarak 24 Ocak kararlarını, ekonomiyi serbest piyasa kuralları altında yeniden örgütlenmiş ve ekonomide devletin etkinliğini sınırlamak amacına yönelik olması açısından ayırabiliriz. Buna göre 24 Ocak kararları ekonominin dışa dönük biçimde yeniden örgütlenmesini de gündeminde bulundurmıştır (BERKSOY, 1982:169) .

24 Ocak İstikrar Programının temel felsefesi ekonomide devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırması idi. Devletin yerini özel kesimin alması, ekonomide makro ve mikro dengelerin belirlenmesinde idari kararların yerine, fiyat mekanizmasının geçerli olması amaçlanmıştır. Bu temel amacın gerçekleşmesi için mal ve faktör piyasa fiyatlarına müdahalelerin kaldırılması gerekiyordu. 24 Ocak 1980 Programı ve devamında alınan kararlarla bu yönde mesafe alındığı söylenebilir.

24 Ocak kararları ile; serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanması, ihracata ağırlık verilerek dışa açık bir ekonomik model oluşturulması, kamunun faaliyet alanının sınırlandırılması, döviz kuru politikasının yeniden belirlenmesi, sıkı para politikası uygulanması, ithalatın liberalizasyonu, yabancı sermaye girişinin arttırılması ve enflasyonun talep kısıcı politikalar ile önlenmeye çalışılması amaçlanmaktaydı.

1980 yılından sonra uygulanan yeni istikrar politikası küreselleşmenin de etkisiyle kamu kesiminin ekonomi içindeki payını küçültmeye eğilimli bir anlayış benimsemiştir. Ancak, bu anlayışın ülkede kurumsal, hukuksal ve ekonomik temeli olmadığından 24 Ocak Programı ülkede önemli toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Yeniden yapılanma amacının öngörüldüğü program Dünya Bankası kredileriyle desteklenmesine rağmen, uygulamadaki sonuçlar, bütün siyaset yaşamına bulaşan yozlaşma, zenginlik için her türlü kural dışılığın olağan sayıldığı yeni bir aşamayı başlatmıştır (KAZGAN, 1995:184).

Program kısa vadede, acil dış ödeme güçlüklerini çözümlenmeyi, enflasyon hızını düşürmeyi, atıl kapasiteleri harekete geçirerek büyüme hızını artırmayı amaç edinmiştir. Özellikle 1980 – 1983 yılları arasında yürürlüğe konan ve IMF ile imzalanan “stand-by” anlaşması çerçevesinde yer alan politikalar şu şekilde sıralanabilir (ARDIÇ, 2005:36):

- Dış ticaretin geliştirilmesi ve serbestleştirilmesi,
- Döviz piyasasının ve sermaye girişlerinin serbestleştirilmesi,
- İç fiyatların piyasa denge fiyatını yansıtması,
- Sermaye üzerindeki vergilerin hafifletilmesi,
- Faiz hadlerinin serbestleştirilmesi ve reel faiz düzeyinin yükseltilmesi,
- Devlet kesiminin küçültülmesi, KİT’lerin özelleştirilmesi,
- Ücret ve maaşların düşürülmesi, tarım fiyatlarının baskı altında tutulması.

Görüldüğü gibi 24 Ocak kararları köklü değişiklikler amaçlamıştır. Bu kararların uygulanmasıyla birlikte ülkemiz belli bir dönüşüm sürecine girmiştir. İthal ikameci ve içe dönük yapısından, dışa dönük ve ihracata yönelik bir sanayileşme modeline geçilmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş kararı alınmış, döviz kurları serbest bırakılarak TL’nin aşırı değerlenmesi ve ihracatın önünün tıkanması önlenilmeye çalışılmış ve yabancı sermayenin ülkeye girişi konusundaki yasal engeller kaldırılmıştır. KİT’lerin bütçe içerisindeki yükünün hafifletilmesi için özelleştirme de dahil bir dizi reform nitelikli çalışmaların başlatılması benimsenmiş, bu kararlarla Türkiye ekonomisini dışa açmak ve dünya ekonomisi ile bütünleştirmek

ve bunları sağlamak üzere kamunun ekonomideki payını giderek azaltmak amaçlanmıştır.

24 Ocak kararlarının talep yönetimi politikaları dahilinde ele aldığı en önemli konulardan bir tanesi, kamu sektörü açıklarıdır. Kamu sektörünün finansal problemlerinin temelinde ise KİT'lerin fiyatlandırma politikalarından kaynaklanan zararlar gösterilmiş ve 1980 sonrasında kamu açıklarının kapatılmasında KİT'lerin ürün fiyatlarının maliyetlerinin üstünde belirlenmesi en yaygın yöntem olmuştur. Kamu açıklarının kapatılmasına yönelik diğer tedbirler ise reel ücretlerin düşürülmesi ve özelleştirme (ARICANLI, 1990:1345). Ancak özelleştirme bu planın ilk yıllarında sınırlı kalmıştır. IMF İkinci Dünya Savaşından bu yana KİT'lerin tasfiyesini istemiştir ancak hem hükümetlerin popülist kaygıları hem de KİT'lerin ucuz mal sağladığı özel kesimin çıkarları nedeniyle KİT'lerin tasfiyesi gerçekleşmemiştir.

Dış ticaretin geliştirilmesi ülkenin içinde bulunduğu ticaret açıklarının zorunlu bir sonucu iken, ticaretin serbestleştirilmesi ise IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi önemli organizasyonların küreselleşme ile birlikte aldıkları yeni yönelimin zorunlu bir sonucudur. Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde de değinildiği gibi 70'li yıllarda uygulanan ithal ikameci politikalar yalnızca gelişmekte olan ülkelerin kalkınma projelerinin bir gereği değil, aynı zamanda başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin birçoğunun temenni ettiği politikalarıdır. Ancak artık yeni eğilimler, özellikle de Dünya Ticaret Örgütü'nün Uruguay Turu sonucu dünya ticaretinin en mümkün olan haliyle liberalleşmesi yönündedir.

24 Ocak kararlarının uygulanabilirliği dış kaynaklarla mümkün görüldüğünden bu dönemde yabancı sermaye özendirilerek yurt içine çekilmeye çalışılmıştır. 6224 Sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Yasası ve çerçeve kararnamesi doğrultusunda çıkarılan tebliğlerle özellikle bankacılık alanında yabancı sermaye girişine izin verilmiştir (KEPENEK ve YENTÜRK, 2000:199) . Döviz piyasasının ve sermayenin serbestleştirilmesi önlemlerinin dayandığı nedenler, mal ve hizmet piyasalarındaki serbestleşme ile aynı nedenlere dayanmaktadır. Temeli Neo Klasik sentezin küreselleşmesi olan küresel ekonominin gerçekleşebilmesi için, mal ve

hizmet ticaretindeki serbestleşmenin yanında finans kapitalin serbestleşmesi de bir zorunluluktur.

24 Ocak kararları ekonomi üzerinde şok etkisi yapacak bir çok yapısal önlemleri içermektedir. Karar sonrası yüksek bir devalüasyonla işe başlanmış ve 1 Dolar 47 TL'den 70 TL'ye yükseltilmiştir. Böylece Türk lirası yaklaşık %48'lik bir değer kaybına uğramıştır. Bunu yüksek oranlı KİT zamları ve faiz oranlarının hızla yükselmesi takip etmiştir (KARLUK, 1996:402).

Devalüasyon uygulamasının asıl amacı, Türk Lirasının diğer ülke paraları karşısında değerinin düşürülmesi sonucunda ihracatın ucuzlamasını sağlayarak dünya pazarlarında bir rekabet üstünlüğü yakalamaya çalışmaktır. İhracatın ucuzlaması ile elde edilmeye çalışılan rekabet üstünlüğünü destekleyen bir diğer önlem ise reel ücretlerin düşürülmesidir. Hatta reel ücretler düşürülürken amaçlanan tek şey ihracatın artırılması değil aynı zamanda üretim maliyetlerini düşürerek yatırımların da desteklenmeye çalışılmasıdır. Üstelik düşük ücret politikalarının talep emici özelliğinin de aynı zamanda aşırı talebi kısararak enflasyonu düşüreceği düşünülmüştür.

24 Ocak kararları'nın ilk yıllarında ihracatta büyük oranlarda artışlar yaşanmıştır. İhracat artışlarının temel nedenleri teşvikler, TL'nin devalüasyonu, yine TL'nin değer kaybetmesine yol açan esnek kur rejimi ve ücret maliyetlerinin düşürülmesidir. Ancak bir başarı olarak kabul edilebilecek bu durumun maliyetleri faydasını aşmıştır. İhracatın artış nedeni ihraç ürünlerinin fiyatlarının yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı yarı yarıya azalmış olmasıdır. Azalan dış ticaret oranları aynı oranda ithalat için daha fazla ihracat yapılmasını gerektirerek, ekonominin dışarıya kaynak aktarmasına neden olmuş bu da ülkeyi yoksullaştırmıştır (KEPENEK, 1987:108).

Faiz hadlerinin yükseltilmesi ise, yabancı sermaye girişlerinin artması ve yurt içi atıl fonların banka ve mali kuruluşlarda toplanarak verimli yatırımlara aktarılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak bu dönemde yüksek faiz yöntemiyle bankalara çekilen tasarruflar spekülatif alanlarda kullanılıp reel ekonomiye yani verimli yatırımlara aktarılmadığından dolayı bu önlem de amacına ulaşamamıştır. Hatta bu politika sayesinde artık Türkiye'de mali sektör ve reel sektör arasındaki bağ

kopmuş, paradan para kazanma yani “kumarhane kapitalizmi” denilen sürecin önu açılmış olmuştur.

B. 1994 Ekonomik İstikrar Kararları (5 Nisan Kararları)

Ülkemizde uygulanan bir diğer istikrar önlemi ise 5 Nisan Kararları olarak bilinen ekonomik istikrar önlemleridir. Söz konusu önlemlerin uygulanmasındaki en büyük nedenlerden birisi ise 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan ilk ciddi kriz niteliği taşıyan 1994 ekonomik krizinin yaşanmasıdır. 1994 Krizinin nedenleri incelendiği zaman başlıca nedenler olarak ekonomide uygulanan yanlış para politikaları, yurt içi tasarruf oranlarının düşüklüğü, aşırı değerlenmiş TL politikası uygulaması, iç borçların artması ve tabii ki globalleşmenin bir sonucu olarak uluslararası piyasaların etkileri görölmektedir.

Ayrıca özellikle 1992 ve 1993 yıllarında kamu maliyesinde görölen hızlı çöküntü, diğer makro dengelerin de bozulmasına neden olmuştur. Kamu kesimi açıklarının finansmanında karşılaşılan zorluklar, 1993 yılının son aylarından itibaren iktisadi faaliyeti olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Kamu kesimi açıkları 1994 yılı Mart ayında büyümeye devam etmiş ve açığın finansmanı önemli ölçüde kısa vadeli avanslara dayandırıldığından, piyasalardaki istikrarsızlığı krize taşıyan unsurlardan biri olmuştur (TÜSİAD, 1995:15).

1993 yılına gelindiğinde, 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren hızla artan kamu açıkları faizler üzerinde baskı yaratan en önemli etken olmuştur. 1988 yılında Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)’ nin GSMH’ya oranı % 4.8 iken, bu oranın 1993 yılında % 12’lere yükseldiği görölmektedir. Ocak 1994’te Merkez Bankası döviz kurlarıyla piyasadaki fark %20’lere ulaşmıştır. Ocak 1994’te döviz kuru 19000 TL/\$, MB rezervleri 7 milyar dolarken, Nisan 1994’te döviz kuru 38000 TL/\$, MB rezervleride 3 milyar dolara düşmüştür. Borsa endeksi düşmüş ve TL önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Bankalar ve aracı kuruluşlar iflas etmiş mali sistem tümünden çökmüştür. Hazine dövizde olan akını kesmek ve kısa vadeli kamu borçlarını ödeyebilmek için Mayıs 1994’te %400 faizli borçlanma kağıtlarını piyasaya sürmek zorunda kalmıştır (KEPENEK ve YENTÜRK, 2000:485).

1994 Ocak ayında Moody’s ve hemen ardından Standart and Poors’un Türkiye’yi kabul edilebilir risk düzeyinin altında değerlendirmeleri ile birlikte, bir

anda piyasalarda dalgalanma başlamıştır. Türkiye'nin bu dönemde derecelendirme kuruluşlarından aldığı dereceler Tablo 6'da verilmiştir.

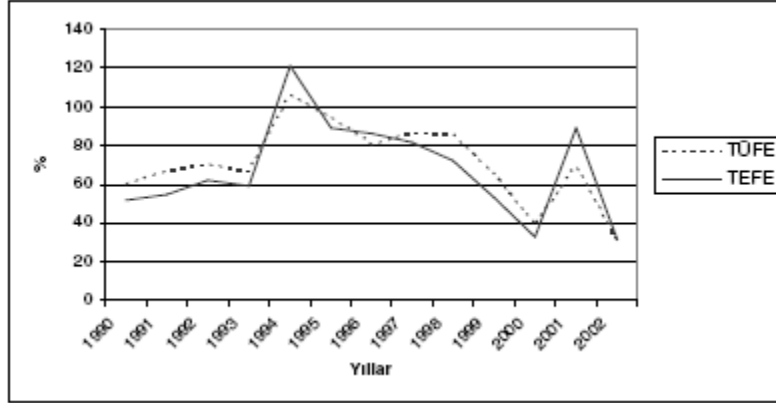
Tablo 6: Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Notları

Yıl	Derecelendirme Kuruluşu	Derece	Derecenin Anlamı
1991	Standart and Poors	BBB	Borç Ödeme Kapasitesi Uygun
Mayıs 1993	Standart and Poors	BB-	Ödeme Kapasitesi Olumsuz Değişiyor
Ocak 1994	Moody's	BA1	Kabul Edilebilir Risk Düzeyinin Altında
Mart 1994	Standart and Poors	BB	Ödeme Kapasitesinde Risk Var
Haziran 1994	Moody's	BA3	Yatırım Yapılmamalı
Temmuz 1995	Standart and Poors	B+	Uzun Dönem Borçlarda Olumlu
Aralık 1996	Standart and Poors	B	Riski Yüksek
Mart 1997	Moody's	B1	Borçlanma Şartlarına Uymama İhtimali Yüksek

Kaynak: ÜNDÜL, 1997:25

Bu arada büyük miktarlarda açık pozisyonları olan bankalar zor durumda kalmıştır. Bankacılık sektörünün açık pozisyonlarının bankaların özkaynaklarına oranı yüksek düzeylere ulaşmıştır. Döviz kurundaki bu ani hareketler, yüksek kur riski taşıyan bankaların ödeme güçlüğü içine girmesine, bazılarının ise kapanmasına yol açmış ve döviz cinsinden kredi alanların çoğu da bankalara ödeme yapamaz hale gelmiştir. Bu durum hem bankacılık sistemi için hem de ekonominin geneli için büyük sorunlar yaratmıştır. GSMH büyüme hızı yüzde 6.1 oranında düşmüş, enflasyon oranları TÜFE'de %106,3'e, TEFE'de 120,7'ye yükselmiş, işsizlik oranı artmış, imalat sanayi kapasite kullanım oranı düşmüştür. Geçmişten devralınan ve 2000'li yıllara kadar çözülemeyen enflasyon göstergeleri artık 90'larda kronik bir hal almıştır. (Bkz Şekil 2).

Şekil 2: Enflasyon Göstergeleri(1990-2002)

Kaynak: DİE, 2003:445

Görüldüğü gibi 1991’de %55,3 olan TEFE oranları 1994’de kriz döneminde %120,7’ye yükselmiş aynı şekilde TÜFE oranları da %70’den 106,3’e çıkmıştır. 1994 krizi döneminde yaşanan enflasyon Türkiye’nin yaşadığı en önemli enflasyon rakamları olarak kabul edilmiş, üstelik artık yapısal ve kronik bir hal almıştır.

Tablo 7: 1990-1995 yılları Arasında Türkiye’nin Makroekonomik Performansı

	1991	1992	1993	1994	1995
Reel Büyüme (%)	0,3	6,4	8,1	-6,1	8,0
Enflasyon (TÜFE) (%)	66,0	70,1	66,1	106,3	93,6
Enflasyon (TEFE) (%)	55,3	62,1	58,4	120,7	88,5
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	64,6	64,3	52,1	77,8	60,6
Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	-7,3	-8,1	-14,1	-4,2	-13,2
Cari İşlemler Dengesi/GSMH (%)	0,1	-0,6	-3,6	1,9	-1,3
Konsolide Bütçe Dengesi (%)	152,2	41,5	182,2	13,7	108,1
KKBG/GSMH %	10,2	10,6	12,0	7,9	5,0

Kaynak: HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, 2004: 43-44 ve DİE, 2003: 445 ve 616

Ekonomide meydana gelen bu krizin, hem bankacılık sisteminde hem de ekonominin genelinde istikrarsızlığa yol açması, bazı önlemlerin alınmasını kaçınılmaz kılmıştır. 5 Nisan Ekonomik İstikrar Kararlarının amacı, 24 Ocak

Kararlarının tipik özelliklerini taşımaktadır. Ancak amaç açısından benzerlikler taşısa da uygulanan politikalarda farklılıklar bulunmaktadır. 24 Ocak İstikrar Programı IMF destekli ortodoks istikrar politikalarından oluşurken 5 Nisan Kararları daha çok heteredoks politikalardan oluşmuştur.

5 Nisan İstikrar Programının temel hedefleri enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı, sosyal dengeleri de gözeten sürdürülebilir bir temele dayandırmak ve istikrarı sürekli kılacak yapısal reformları gerçekleştirmek ve kamunun ekonomideki rolünü açıkları azaltacak şekilde yeniden düzenlemek şeklinde düşünülmüştür (TOKGÖZ, 1999:194).

5 Nisan Kararları, özünde ekonomiyi daraltma, devleti küçültme mantığına dayandırılmıştır. 24 Ocak kararlarıyla da bu noktada buluşmaktadır. Başarısı ekonomik yük ve özverinin toplumun her kesiminin "gücü" oranında taşınmasına bağlı olduğu gibi popülist bir söyleme dayandırılmış ise de, uygulamada toplumun çeşitli kesimlerine etkisi farklı olmuş, halk kesimleri olumsuz yönde etkilenmişlerdir.

5 Nisan İstikrar Programında sıkı para ve maliye politikalarının ilke olarak bulunmasının yanı sıra, KİT ürün fiyatlarının önemli ölçüde artırıldıktan sonra altı ay süreyle dondurulması, ücret artışlarının Nisan ayında çok düşük düzeyde yapılmasının ardından Temmuz ayında hiç yapılmaması ve ücret artışlarının geçmiş dönem enflasyon oranına endekslenmeden koparılarak ileriye dönük hedefler çerçevesinde ve bütçe imkanlarıyla sınırlanması, döviz kurunun çıpa olarak kullanılması, enflasyonun denetim altına alınmasında kur artışlarının enflasyon oranının altında tutulması gibi "heterodoks istikrar tedbirleri" de uygulanmıştır (KÖSE, 2002:20).

Bütçe gelirlerinin artırılması KİT ürünlerine yapılan zamlara ve ücretli ve tarım kesimi dışında kalanlara bir defaya mahsus getirilen ek vergiye dayandırılmıştır. Yapılan zamlar ve fiyat artışları en çok ücretli çalışanları etkilemiştir. 5 Nisan 1994 Kararlarında 24 Ocak 1980' de olduğu gibi gelir dağılımının olumsuz yönde etkilenmesini önlemeye dönük sosyal amaçlı araçlar bulunmamaktadır. Ancak, ilke olarak, kararların etkilerinin toplumun her kesimine eşit düzeyde yayılması ifadesi yer almıştır. Bunun için de ekonomik ve sosyal alanda

toplumsal uzlaşmayı sağlamak amacıyla karar alma sürecine toplumun farklı kesimlerinden temsilcilerin katılımını sağlayacak Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulmuştur. Ancak, Kanun çıktığı halde Konseye gerekli işlevsellik kazandırılmamıştır.

Ayrıca söz konusu program yapısal önlemlere de yer vermiştir. Orta vadede, ekonomik kalkınmanın sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması, istikrar programının yanı sıra, kamunun yeniden yapılandırılmasını hedefleyen yapısal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, vergi reformu, özelleştirme, tarımsal destekleme politikaları alanında köklü değişiklikler yapılmaktadır (PARASIZ, 1996:229).

Özelleştirmedeki tıkanıklığın esas nedenini oluşturan yasal ve kurumsal eksikliklerin giderilmesi yönündeki çalışmalar tamamlanarak, bu doğrultuda hazırlanan yasa tasarısı meclis tarafından kabul edilmiştir. 1994 yıl sonuna kadar, Erdemir, Tüpraş, Petrol Ofisi, Petkim, Turban, Havaş, D. B. Deniz Nakliyat ve Ditaş kısmen veya tamamen özelleştirilmiş olacaktır. PTT'nin cep telefonu ve kablolu TV gibi hizmetlerinin lisansı satılacaktır ve kamu bankalarının özelleştirilmesine hız verilecektir (AYDIN, 2006:143).

IMF'in 1992'den itibaren baskı yaptığı önlemler paketinin 5 Nisan 1994'te yürürlüğe konulması ile birlikte, ekonomide gerçek anlamda bir stagflasyon yaşanmaya başlanmıştır. Yaz aylarına doğru iyimserliğin başlamasının en büyük nedeni IMF başkanı M. Camdessus ile Mayıs ayında imzalanan stand-by anlaşması ve IMF'den Türkiye'ye verilecek 713 milyon Dolarlık kredi olmuştur. Ancak bu iyimser hava yıl sonuna kadar devam eden daralma nedeniyle kısa zamanda yerini 1995 yılının getirebileceği sorunlara bırakmıştır (TOBB, 1995:9-10).

1990 yılında enflasyon oranı, 1994 yılında alınan 5 Nisan Kararları nedeniyle toptan esyada % 120,7, tüketici fiyatları endeksinde de % 106,3'e çıkmıştır. 1995'ten sonra % 80'ler civarında seyretmiş ancak kamusal mal ve hizmetlere ve akaryakıtta yapılan zamlar sonucu yine yükselmiştir. 1990'lı yılların diğer önemli bir sorunu da ortalama % 7 civarında olan yüksek işsizlik oranıdır. 5 Nisan 1994 istikrar önlemlerinin olumlu bir yansıması olarak düşme eğilimine giren işsizlik oranları, 1999 yılına gelindiğinde hızla artmıştır. 1999 yılında etkisini göstermeye başlayan

ekonomik kriz 2001'de de devam etmiştir ve bunun sonucu olarak işsizlik 1980'li yıllardan sonra ilk kez % 11 gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

C. 2000 Ekonomik İstikrar Kararları

24 Ocak ve 5 Nisan İstikrar kararları her ne kadar enflasyonla mücadeleyi hedeflemişlerse de her iki programın ortak bir noktası bu hedefin gerçekleştirilememesi yönünde olmuştur. Ancak iki plana ilişkin en önemli ortaklıklardan birisi de söz konusu programların asli amaçlarının enflasyonla mücadele değil kamu kesiminin daraltılması ve Türkiye’de serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanmasına yönelik uygulamalardır. Ayrıca 1980’lerle beraber ithal ikameciliğin terkedilip ihracata yönelik politikaların tercih edilmesinin sonuçları da programların kararlarına sirayet etmiştir.

2000’li yıllarda uygulanan planlar ise enflasyonla mücadele konusunu birincil amaç haline getirmiş, hatta 2000 yılında uygulanan programın ismi bile “Enflasyonla Mücadele Programı” olarak belirlenmiştir.

Türkiye, 22 Aralık 1999 tarihinde IMF ile bir stand-by düzenlemesine gitmiş ve yapılan anlaşma çerçevesinde süresi üç yılı kapsayan 4 milyar dolar tutarı oranında kredi öngören anlaşma imzalanmıştır. Üç yıl sürdürülmesi konusunda görüş birliğine varılan bu anlaşmanın temel amaçları aşağıda sıralandığı gibidir (ERÇEL, 1999:10):

Enflasyonla mücadelede ciddi önlemlerin alınması, bu çerçevede tüketici enflasyonunu; yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının es güdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda yüzde 25, 2001 yılı sonunda yüzde 12 ve 2002 yılında yüzde 7' ye indirmek,

- Ekonominin büyüme potansiyelini artırmak,
- Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak,
- Kamu açıklarının azaltılması,
- Özelleştirmeye hız verilmesi,

- Sosyal güvenlik reformunu gerçekleştirmek,
- Kamu mali yönetiminde Şeffaflığın sağlanması
- Vergi politikası ve idaresinde reform,
- Bankacılık sisteminin glendirilmesi ve bu alanda düzenlemelere gidilmesidir.

Program temelde bir enflasyonu düşürme programı özelliğini taşıtmaktadır.

Enflasyonu düşürme programının üç temel unsur üzerinde kurulduğu ifade edilmektedir; Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekteştirilmesi ve zelleştirilmenin hızlandırılması, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası, enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve sıkı para politikası uygulaması (ERÇEL, 99:12).

Hükümetin, bu hedeflere ulaşmak için vergilerin artırılıp kamu harcamalarının azaltılması Şeklinde bir daraltıcı maliye politikası öngörmüştür. Ayrıca faiz demleri yükünü hafifletmek ve mali uyumu sağlayabilmek için özelleştirmelerin hızlandırılması kararı alınmıştır.

Program süresince, döviz kuru politikası iki farklı kur rejimi altında Őekillendirilmiřtir. Döviz kuru politikası 2000 Ocak – 2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık sürede, “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, takip eden dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band” çerçevesinde yürütülecektir. Kur politikasının, kurların önemli ölçüde belirleyici olduğu enflasyon ve enflasyon beklentilerindeki belirsizliği minimuma indirerek ve dolayısıyla ekonomideki reel faizlerin düşmesine de katkıda bulunacağı düşünmüştür. Merkez Bankası bilançosunun temel büyüklüklerinden “Net İ Varlıklar” kalemine getirilen “tavan” limitine ek olarak, “Net Uluslararası Rezervler” kalemi de rezervlerin düşebileceği minimum seviye ile sınırlandırılarak para politikası ve TCMB bilançosu Őekillendirilmiřtir (AYDIN, 2006:177).

Programdaki yapısal reformlar, kamu finansmanını kuvvetlendirmeyi, orta vadede topluma daha iyi hizmet sunmayı, vergi yükündeki eşitsizliği gidermeyi ve kamu harcamalarındaki israfi azaltmayı hedefleyecektir. Bu amaçla, ilk olarak dört ana alanda yoğunlaşılmaktadır. Tarım reformu, sosyal güvenlik reformu, kamu mali

yönetimi ve şeffaflık ile vergi politikası ve idaresidir (AYDIN, 2006:179). Mali sektör reformu olarak en dikkat çekici gelişme ise Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun (BDDK) kurulması olmuştur.

Tablo 8: Türkiye'nin Makroekonomik Büyüklükleri (1996-2002)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reel Büyüme (%)	7,1	8,3	3,9	-6,1	6,3	-9,4	7,8
Enflasyon (TÜFE) (%)	80,4	85,7	84,6	64,9	39,0	68,5	29,7
Enflasyon (TEFE) (%)	85,9	81,8	71,8	53,1	32,7	88,6	30,8
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	53,2	54,1	58,7	65,4	51,0	75,7	69,8
Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	-10,5	-15,3	-14,2	-10,4	-22,3	-4,4	-4,4
Cari İşlemler Dengesi/GSMH (%)	-1,3	-1,3	1,0	-0,7	-4,9	2,3	-1,0
Konsolide Bütçe Dengesi (%)	291,0	81,0	65,0	147,5	40,4	122,4	36,8
KKBG/GSMH %	8,6	7,7	9,4	15,5	11,8	16,4	12,8

Kaynak: Hazine , 2004: 48-44

Türkiye'nin 1996 – 2002 yılları arasındaki makro ekonomik büyüklükleri incelendiğinde enflasyonun toptan eşyada %32,7'ye, tüketici fiyatları endeksinde ise 39,0'a gerilediği görülmektedir. Özellikle ekonominin reel kesiminden gelen haberlerin olumlu yönde olması, iş adamlarından programa destek mesajları gelmesi ve enflasyonun az-çok programa uygun gitmesi bu kanyı güçlendirmişti. Ancak program alınan önlemlerin yetersiz ve eksik olmasından dolayı başarısız olmuştur. Programın sosyal yönünün zayıf ve "ulusal" olma özelliğinden uzak olması, ekonominin krizlere karşı direnç noktasını zayıflatmıştır.

Önder ise, verimsiz bir ekonomik yapısı olan ve bunun sonucunda da yarım yüzyıldır kronik enflasyonla yaşamak zorunda kalan Türkiye için hazırlanacak bir programda, enflasyonun düşürülmesinin yanı sıra ekonomide verimi, üretkenliği artırıcı kriterler ve aynı zamanda sosyal önlemlerin olması gerektiğini iddia ederek programın yanlış kurgulandığını ifade etmektedir (ÖNDER, 2001:5).

Kasım 2000' de özellikle finans kesiminden gelen kriz haberleri programda tehlike sinyalleri vermeye başlamıştı. Kasım Krizini tetikleyen sebeplerin başlıcaları ise şöyle sıralanabilir (TÖRE, 2006:94);

- T.C. Merkez Bankası'nın bankacılık sektöründen gelen aşırı likidite talebi karşısında ikilem içinde kalması,
- İç varlıkların artırılması ve yabancı portföy yatırımcılarının bunu fırsat bilerek ellerindeki tahvil ve pay senetlerini satın dövize dönüştürmesine sebep olmuştur. Nitekim, faize esnek döviz talebinin artması sonucu, Merkez Bankası iç varlıklarını artırarak karşılık vermeye çalışmıştır. Ancak, bu durum, Merkez Bankası rezervlerinin erimesine yol açmıştır. Yani likidite sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır.
- Bankalar arası (interbank) piyasada, piyasa yapıcı bankaların gerekli likiditeyi sağlamamaları da krizi tetiklemiştir.
- Ekonomide; spekülasyona açık, hassas dengelerin olumsuz sinyallere istikrarı bozucu yönde tepki göstermesi eğiliminin ağırlıkta olması da Kasım krizinin patlak vermesinde rol oynamıştır.
- 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinin, ekonomide yarattığı tahribatın boyutlarının ekonomik yapıya yansımalarının bu döneme denk gelmesi de krizin ortaya çıkmasında rol oynamıştır.

Tüm bunların sonucunda hükümet, Şubat 2001'de enflasyonun düşürülmesinin temel dayanağı olarak gösterdiği "sabit döviz kuru" uygulaması yerine "dalgalı kur" uygulamasına geçilmesi ile birlikte programı tamamen değiştirmek zorunda kalmıştır.

D. 2001 Ekonomik İstikrar Kararları (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı)

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan mali krizler, artık Enflasyonla Mücadele Programı'nın açıklandığı haliyle sürdürülebilmesini imkansız hale getirmiştir. Dolayısıyla 2001 yılında, 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamada açıklanan yeni bir istikrar politikası olan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) uygulanmaya başlamıştır. GEGP, öncelikle krizden çıkmayı ve ardından

istikrarsızlık yaratan yapısal sorunları çözmeyi hedeflemektedir. En kısa zamanda enflasyonu kalıcı bir şekilde çözmek, kamu dengesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak ve istikrarlı bir büyüme ortamına girmek programın temel amaçları arasında yer almıştır.

Önceleri “ulusal program”, daha sonra da “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) olarak tanımlanan yeni istikrar arayışının temel amacı kamuoyuna “güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmak” şeklinde duyuruldu (BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER, 2010:12).

Bu stand-by anlaşmasında, diğer stand-by anlaşmalarında olduğu gibi enflasyon, büyüme, cari işlemler, bütçe açıkları diğer maliye ve para politikalarına ilişkin sayısal hedefler verilmiştir. Bu temel ilkeler çerçevesinde dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi sürdürmeyi, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırmayı, kamu finansman dengesini güçlendirmeyi ve etkinlik ve şeffaflığı artırıcı yapısal değişimleri gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (AKDİŞ, 1999: 370).

Bu programda, uygulanacak maliye politikasına ilişkin olarak özellikle vurgulanan nokta faiz dışı fazladır. Programda toplam kamu kesimi faiz dışı fazlanın GSMH’ye oranının 2000 yılındaki %2,8’lik düzeyinden 2001 yılında %5,5’e, 2002 yılında ise %6,5’e yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için alınması gereken kararlardan bazıları şunlardır; politikalar, başta enerji ve petrol sektörü olmak üzere ithale dayalı ürünlerin fiyatları ve kurdaki değişiklikleri, artan maliyetleri tümüyle ekonomik gerçekleri yansıtacak şekilde geciktirilmeden ayarlanmıştır. Akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilmiş ve Akaryakıt Tüketim Vergisi en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanmıştır.

Ayrıca özelleştirme de rekabetin ve etkinliğin artırılması için önemli görülmüş, bu nedenle programda özelleştirmenin de hızlandırılacağı vurgulanmıştır. Aralık 1999 Niyet Mektubu’nun iddialı özelleştirme hedeflerinin (2000’de 7.6, 2001’de 6 milyar dolar) gerçekçilikten uzak olduğu anlaşıldıktan sonra, Mayıs 2001 niyet mektubu vurguyu özelleştirme hâsılatı üzerine değil, Türk Telekom, TÜPRAŞ, THY, ERDEMİR, TEKEL, ŞEKER, TEAŞ ve TEDAŞ gibi kilit önem taşıyan KİT’

lerdeki çoğunluk hisselerinin özelleştirilmesindeki hazırlık çalışmalarının tamamlanması üzerine koymuştur. Bu vurgu diğer KİT'lerin unutulduğu anlamına gelmemektedir: “Özelleştirme İdaresi küçük ve orta büyüklükteki işletmeler portföyündeki mülkiyet devirlerini sürdürecektir”. Gerçekçi olma kaygısı ile hareket eden GEGP, özelleştirmelerden 2000 yılında (2 milyar doları bir önceki yılda gerçekleşen operasyonlardan kaynaklanmak üzere) 3 milyar dolar, 2001 yılında ise 3.5 milyar dolar hâsılat beklemektedir (BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER, 2010: 8).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda Şubat Krizi sonucunda döviz çıpası uygulamasından vazgeçilmiştir. Enflasyonun ara hedefler konularak kontrol edilmesinden çok, doğrudan enflasyon hedeflemesi sistemine geçilmesi, bunun da gerekli koşullar oluştuğunda uygulanacağı ifadesi, gelecekteki para politikası uygulamalarının kapsamını belirtmektedir.

Gelirler politikasına ilişkin olarak ise, hedeflenen enflasyonla uyumlu bir gelirler politikasının uygulanacağı, örneğin memur maaşlarının enflasyona uyumlu olarak artırılacağı, düşük gelirli çiftçilerin doğrudan gelir desteği sistemi ile güçlendirileceği belirtilmiştir.

Yine programa göre, ekonomide etkinliğin artırılarak sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için bir takım yapısal reformlar öngörülmüştür. Bunlar; mali sektörün yeniden yapılandırılması, bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, devlette şeffaflığın artması, kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabet ve etkinliğin artırılması ve sosyal dayanışmayı düzenleyen düzenlemeler şeklindedir.

GEGP hem ülke içinde hem de uluslararası piyasalarda güveni nispeten sağlayabilmiştir. Önce doların artış hızı yavaşlamış ve sonra da düşmeye başlamıştır. Türkiye'de uygulanan reformlarda önemli ilerlemeler sağlanmış, faizler ve enflasyon düşmeye başlamıştır. IMF İcra Direktörleri Kurulu, Türk hükümeti tarafından desteklenen ekonomik programa ilişkin, 2002-2004 yılını kapsayan dönemde, 16 milyar dolar tutarındaki üç yıllık stand-by anlaşmasını onaylamıştır. Bu karar Türkiye'nin IMF'den hemen 9 milyar dolar çekebilmesine olanak tanımıştır. 2002 yılı için verilmesi planlanan yaklaşık 14 milyar dolarlık kredinin geri kalan 5 milyar

dolarlık kısmı ise diğer gözden geçirmeler çerçevesinde serbest bırakılmıştır (EKODIALOG, 2007: 1)

Ancak programın en sakıncalı ve stratejik olarak sürdürülemez yanı toplumsal bölüşüme yapacağı olumsuz etkilerdir. Öncelikle işçi ücretlerinin ve maaşların genelde hedeflenen enflasyona göre ayarlanacağı ilkesi kaçınılmaz olarak reel ücretlerin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. Çalışanlar arasında verimlilik ve adalet sorununun sadece kayıtlı çalışanlar arasında çözümlenecek bir sorun olmadığıdır. Böylece programın başarısı için gerekli olan ücretleri bastırma politikasına toplumsal ve siyasal destek sağlamaya çalışılırken bir yandan da programa karşı oluşması olası toplumsal muhalefeti bölmek hedeflenmiştir (BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER, 2010: 23). 24 Ocak Kararlarından bu yana uygulanan antienflasyonist politikalar ve iç talebi daraltarak ihracata yönelik büyüme stratejileri sonucunda reel ücretler devamlı erimiş ve yaşanan krizler doğal olarak toplumsal alanda da huzursuzluklar yaratmaya başlamıştır. Dolayısıyla oluşan bu muhalefeti eritmek, ücretlerin enflasyona göre ayarlanacağı konusundaki bir söylemin en büyük nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

Programın temel hedefi, "sürdürülemez boyutlara" varmış olan kamu borçlarına yol açan "borç dinamiğinin" ortadan kaldırılarak Türkiye ekonomisinin "bugünkü gibi olağanüstü bir dış yardıma muhtaç kalmayacak" bir yapıya kavuşturulmasıdır. Programın ana hedefi olan kamu kesimi borçlanma dinamiğinin kırılması için gerekli olan koşul ise bankacılık kesimine yeniden işlerlik kazandırılmasıdır. Bu amaçla GEGP malî piyasalar ve para piyasalarına ilişkin düzenlemeleri zorunlu görmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mevcut program, öncelikle parasal sermayenin krizden çıkış programı niteliğindedir (BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER, 2010: 4).

Sonuç olarak Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı iki temel konu üzerinde durmaktadır. Bunlardan birisi kamu açığının azaltılması ve faiz dışı faiz yaratılması yoluyla iç dengenin sağlanması, diğeri ise dalgalı kur rejimi ile dış dengenin sağlanmasıdır. Ayrıca bu program yalnızca bir istikrar programı değil aynı zamanda bir yeniden yapılanma programı niteliği de taşımaktadır.

E. 2003 Ekonomik İstikrar Kararları

2000 yılında başlayan sürecin devamı olarak 2002 yılına gelindiğinde 16 Kasım'da, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Genel Başkanı olan Tayyip Erdoğan tarafından bir basın duyurusu olarak ilan edilen Acil Eylem Planı (AEP), 3 Ocak 2003 tarihinde Başbakan Abdullah Gül tarafından ilan edilmiş ve uygulanmaya başlamıştır. 16 Kasım'da yapılan basın duyurusunda Erdoğan, AEP'nin periyodunun önceliklerine göre 1 ay, 3 ay, 6 ay ve 1 yıl olarak belirlendiği açıkladı.

İlk bir ay içerisinde kamu yatırımları stoku gözden geçirilecek ve öncelikler belirlenecektir. Yine ilk bir ay içerisinde Mali Milat kaldırılacaktır. İlk üç ay içerisinde vergi yükünü tabana yayan tedbirler alınacak, vergi mevzuatı basitleştirilecek, vergi barışı projesi hayata geçirilecektir. İlk altı ay içerisinde günümüz koşullarına cevap vermeyen 1050 Muhasebe-i Umumiye Kanunu değiştirilerek bütçe birliği sağlanacak ve bütçe uygulamasında mali saydamlık ve hesap verilebilirliği artıracak yeni bir kamu mali yönetim kanunu çıkarılacaktır. Harcama politikalarında kamuda tasarruf ilkesi çerçevesinde birtakım reformlar yapılacak. Bu bağlamda serbest piyasanın daha iyi iyileşmesi için gerekli koşulların oluşumunu sağlamak, ekonomideki etkinlik ve verimliliği artırmak için bir an önce özelleştirme çalışmalarına hız verilecektir. Bu kapsamda en geç üç ay içerisinde özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar gözden geçirilerek yeni bir özelleştirme stratejisi ve takvimi belirlenecektir (ACİL EYLEM PLANI, 2002: 1).

Reel sektörün canlandırılması için ilk üç ay içerisinde yatırımcılara bedelsiz arsa tahsisi, Doğrudan Yabancı Yatırımların özendirilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve çok ortaklı şirketlerin hak ve çıkarlarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır. Etkin ve kaliteli bir sağlık sistemi için, Devlet Hastanesi, sigorta hastanesi, kurum hastanesi ayırımını kaldırmaya dönük çalışmalar, genel sağlık sigortası, aile hekimliği ve özel sektörün sağlık alanına yatırım yapmasının özendirilmesi şeklinde maddeler yer almaktadır.

Dönemin halen önemli bir problemi olan işsizlik konusunda ise Erdoğan basın duyurusunun sonunda şunları söylemiştir: “Türkiye'nin en acil meselesinin işsizlik olduğunu hepimiz biliyoruz. Kurulacak 58. hükümetimizin en öncelikli meselesinin işsizliğe çözüm bulmak olacağını meydanlarda haykırdığımız gibi bugün

de aynı kararlılıkla bu gerçeğin altını bir kez daha çiziyorum.” (ACİL EYLEM PLANI, 2002: 2). AEP'nin dördüncü bölümü olan ve 45 önlemden oluşan Sosyal Politikala bölümünün yalnızca 8 maddesi yoksullukla ilgili olmakla beraber bunların hiçbirisi işsizliği önlemeye yönelik somut adımlar içermemektedir. Söz konusu sekiz madde şöyledir: “Açlık sınırı altındaki aileler belirlenecek, bu ailelere yardım programı başlatılacak, yoksul aile çocuklarına temel eğitim ve sağlık yardımı yapılacak, esnek çalışma biçimlerini düzenleyen mevzuat değişikliği yapılacak, insan gücü planlaması etkin bir şekilde yapılacak, kayıt dışı istihdam ve kaçak işçi çalıştırılması önleneyecek, çocuk işçiliğinin önlenmesi için tedbirler alınacak” (ACİL EYLEM PLANI, 2002: 2).

Kısaca Acil Eylem Planı'nı; kamu yönetimi reformu, ekonomik dönüşüm programı, demokratikleşme, hukuk reformu ve sosyal politikalar olmak üzere dört ana politika üzerinden 205 faaliyetten oluşan bir plan olarak tanımlamak mümkündür. Açıklamalarımızın başında da söylediğimiz gibi AEP'nin 2000'li yılların istikrar önlemlerinden hiçbir farkı yoktur ve onların devamı niteliğindedir. Amaç ekonominin serbest piyasa mekanizması işlevi konusundaki yeterliliğini sağlayacak makro ekonomik politikaların devamlılığını sağlamaktan öteye gitmemektedir. Dikkat edilirse 24 Ocak'tan bu yana yapılan her plan ve istikrar önleminde olduğu gibi AEP'de de vergi, harcama, özelleştirme, yatırım ve mali sektör alanlarında alınacak önlemler önceliği taşımakla beraber eğitim, sağlık, işsizlik ve çarpık kentleşmenin yarattığı sorunlar bu planda da en sonlara bırakılmıştır. Nitekim eğitim ve sağlık alanlarındaki tek somut önlem ise bu alanlarda özel sektörün teşvik edilmesine ilişkin önlemlerdir. Sağlık alanında aile hekimliği konusundaki madde günümüzde uygulamaya geçmekle beraber AEP'nin maddelerinden birisi olan aile hekimliği uygulaması “koruyucu sağlık” alanındaki çalışmaların geliştirilmesine ilişkin toplumumuzda önemli çelişkileri de beraberinde getirmekte ve önemli sağlık kuruluşlarının halen tepki duyduğu bir uygulamadır. İşsizlik konusunda ise Plan'ın açık bir planı olmadığı ortadadır. Yoksul ailelere yapılacak yiyecek ve giyecek yardımı ya da çocuklarının eğitimlerinin sağlanması gibi önlemler ülkemizdeki köklü işsizlik problemine karşı alınabilecek köklü bir önlem özelliği taşımamaktadır. Yoksulluğun yaratacağı sosyal tramvaların ve gelir dağılımı mücadelelerinin yumuşatılabilmesi gibi bir takım amaçlar taşıyan

söz konusu önlemler asıl soruna odaklı olmadıklarından dolayı çözümden de oldukça uzaktırlar. Ayrıca programın dördüncü bölümünün “sosyal politikalar” başlığını taşıması da başka bir tartışma konusudur. Bölümde eğitim, sağlık, gecekondulaşmayı önlemek ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak program bu alanlarda devlet eliyle değil de özel sektör yatırımlarının bu alanlara kaydırılması amacını taşıdığından dolayı sosyal adaleti sağlayabilirliği konusunda önemli soru işaretleri taşımaktadır.

F. Türkiye'nin Krizlere Yönelik İzlediği Politikalar ve Sonuçlarına İlişkin Değerlendirme

Türkiye uzun yıllar krizlerle yaşayan bir ülke konumunda kalmıştır. Türkiye'de yaşanan krizleri daha iyi anlayabilmek için biraz eskiye gitmek daha yararlı olacaktır. Türkiye'de 1923-1929 döneminde başlayıp, 1990-2001 dönemini de içine alan periyotlar halinde incelendiğinde çok sayıda kriz ortamı yaşanmıştır. Özellikle 1990 sonrasında krizlerin sayısında bir artış olmuş ve 1994, 1999, 2000/2001 ve en son 2007'de ABD'de çıkan finansal krizin ekonomimize yansımaları sonucunda Türkiye ekonomisinde enflasyon ve büyüme oranlarında ve diğer ekonomik göstergelerde önemli değişiklikler görülmüştür.

Bu durumda sık aralıklarla yaşanan krizlerin ekonomik ve sosyal etkileri de çok ağır olmaktadır. Krizlerden etkilenenler toplumdaki farklı gruplar olmaktadır. Bunlar, küçük esnaf, işsizler, ücretliler, emekliler ve çiftçilerdir. Yaşanan krizin süresi ve derinliği de bu etkiyi arttırmaktadır. Ayrıca krizi aşmak için uygulanan programlar da reel kesimi ve özellikle halkın büyük bir kısmını yoksulluğa itmektedir. Çünkü uygulanan bu programların öncelikli amacı, yatırımı, üretimi, ihracatı ve istihdamda yaşanan problemleri çözmekten çok finansal ve parasal içerikli problemleri çözmeyi hedeflemektedir (GÜNŞOY, 2009: 81).

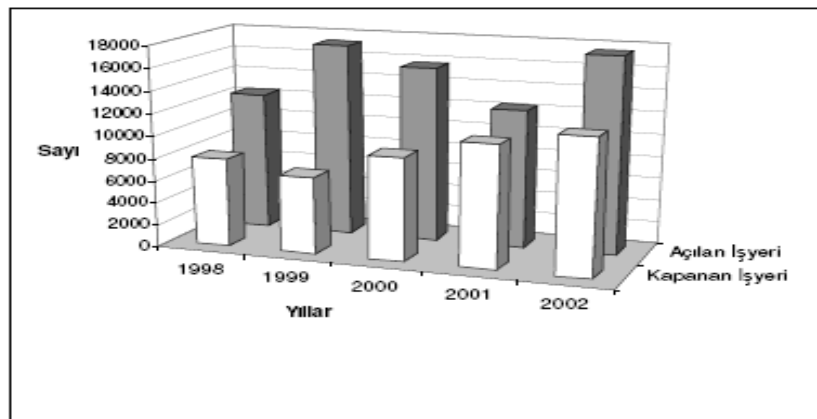
Tablo 9: Türkiye'de Krizli Yıllar ve Bazı Sosyo Ekonomik Büyüklükler

	1999	2000	2001	2002	2003
Büyüme Oranı(%)	-6,1	6,3	-9,5	7,8	5,9
Fert Başına GSMH (Dolar)	2916	3049	2718	2892	3020
FertBaşına GSMH (Bin TL)	758,18	792,75	706,81	752,12	785,23
TEFE (12 Aylık Ortalama)	62,9	32,7	88,6	30,8	16,5
TÜFE (12 Aylık Ortalama)	60,8	39	68,5	29,7	20
İşsizlik Oranı (%)	7,7	6,5	8,4	10,3	11,2
İşsiz Sayısı (Bin Kişi)	1830	1452	1967	2464	2493
İstihdam Oranı (%)	48,7	46,7	45,6	44,4	43,2
Özel Tüketim Harc. (%)	-3,8	7,1	-7,1	3,6	5,3
Nominal Faiz Oranı	106,2	38	99,1	63,5	44,1
Reel Faiz Oranı	32	-9,5	35,5	30,3	28,6

Kaynak: Günsoy, G, 2009:83

Tablo 9'dan da görülebileceği gibi krizli dönemlerde büyüme oranları azalırken, işsizlik oranı da gittikçe daha da artmaktadır. Hatta Türkiye 2001 krizinde tarihi bir daralma yaşamış ancak 2002'de yine büyümeye geçebilmiştir. Ancak 2000/2001 Krizleri gerek tüketim harcamaları, enflasyon, büyüme ve gerekse istihdam açısından son derece olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu dönemde açılan ve kapanan işyerlerinin miktarı bu durumu aydınlatıcı bir istatistik olacaktır.

Şekil 3: Açılan ve Kapanan İşyeri Sayısı (1998-2002)

Kaynak: DİE, 2002:11

Görüldüğü gibi 2001 Şubat ayında krizin hemen ertesinde pek çok işyeri faaliyetlerini durdurmuş bir kısmı da kapanmıştır. Bu durum doğal olarak işsizliğin

artışıyla birlikte reel ücretlerideki düşüşü de beraberinde getirecektir. (Bkz. Tablo 10)

Tablo 10: Türkiye'de Reel Ücretlerde Değişmeler: (1999-2003)

	1999	2000	2001	2002	2003
İşçi					
Kamu	42,1	6,9	-11,5	-9,2	1,3
Özel	11,6	1,1	-20,3	-1	-0,4
Memur	4,5	-11,5	-3,8	5,7	-0,9
Asgari Ücretli	34,4	-14,4	-14,1	8	3,7

Kaynak: GÜNŞOY, 2009:99

Krizlerin etkileri yalnızca işsizliğin artışı gibi bir faktör üzerinde rol oynamamış aynı zamanda çalışanların reel ücretlerinde de sürekli düşüşler yaşanmıştır. 2001 yılında kamuda çalışan bir işçinin ücreti %11.5, özelde çalışan bir işçinin %20.3, memurun %3.8, asgari ücretlininse %14.1 oranında değer kaybetmiştir. Bu durumun bir nedeni elbette krizin yarattığı olumsuzluklardır. Ancak bu durumda daraltıcı politikaların her zaman talep daraltıcı yönünün ortaya çıkartılıp reel ücretlerin düşürülmesi yönünde alınan önlemlerin de payı bulunmaktadır. Üstelik ücretlerdeki bu reel düşüşler hızlı bir şekilde toplumsal katmanların sosyal yaşamlarına yansımıştır. Bu açıdan kriz dönemlerindeki eğitim ve sağlık göstergeleri çarpıcı niteliktedir. (Bkz. Tablo 11)

Tablo 11: Türkiye'de 1999-2002 Yıllarında Harcamalar Yönünden Seçilmiş Sağlık Göstergeleri

	1999	2000	2001	2002
Konsolide Bütçe İçinde Sağlığa Ayrılan Pay (%)	2,8	2,3	2,7	2,5
Kişi Başına Sağlık Harcaması (Cari Fiyat/%) (\$)	133,9	116,4	135,3	81,4
Toplam Sağlık Harcaması / GSMH (%)	4,1	4,3	3,9	4,3
Toplam Sağlık Harcaması / GSYİH (%)	6,4	6,6	6,5	6,5

Kaynak: DPT, 2003:161

Tablo 11'den de görüleceği gibi krizlerin üretim ve geliri etkilemesiyle birlikte hükümetin sağlığa ayırdığı kaynaklarda ve harcamalarda bir azalma

olmuştur. Türkiye’de konsolide bütçe içinde sağlığa ayrılan payda kriz yıllarında daha önceki yıllara göre bir azalma görülmektedir. Sağlıkta durum bu şekilde iken eğitim konusunda da harcamaların gittikçe düştüğü görülmektedir (Bkz. Tablo 12).

Tablo 12: Türkiye’de Seçilmiş Eğitim Göstergeleri (1999-2002)

Eğitim Göstergeleri	1999	2000	2001	2002
Okullaşma Oranları İlköğretim (%)	1999-2000 97.6	2000-2001* 100.7	2001-2002 9.8	2002-2003 96.3
Öğrenci Sayısı (İlköğretim) (1000)	1999-2000 10.053	2000-2001* 10.460	2001-2002 10.343	2002-2003 10.332
Konsolide Bütçe İçinde Eğitime Ayrılan Pay (%)	12.2	10.1	14.5	11.4
MEB’e ayrılan Pay (Cari Fiyatlarla, %)	7.85	7.13	8.37	7.50
GSMH İçinde Eğitim Harcamalarının Payı	3.70	3.65	3.07	3.61

Kaynak: DPT, 2003:166

Tablo 12’de ise aynı sorunun eğitim alanında da yaşandığı görülmektedir. 1999 yılında GSMH içinde eğitim harcamalarına ayrılan pay %3.70 iken, 2000’de 3.65, 2001’de 3.07 ve 2002 yılında yine 3.61 olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak söylenebilir ki 90’lı yıllarda ülkemizdeki beşeri sermaye harcamaları sürekli azalmıştır. Tabii ki bu durum nitelikli bir işgücü noksanlığına neden olmakla birlikte kalkınma hedeflerimizden de uzaklaştığımız anlamına gelmektedir.

III. KÜRESEL KRİZ VE İSTİKRAR KARARLARI

1980’lerin sonlarından itibaren dünya genelinde yaşanan finansal serbestleşme hareketleriyle birlikte bankalar arasında rekabet artmış, finansal denetim azalmış ve bununla beraber görülen finansal krizlerin sıklığı da artmıştır. Üstelik küreselleşme olgusuyla birlikte düşünülmesi gereken finansal serbestlik

ortamı krizleri artık tek bir ülkenin problemi olmaktan çıkarmış, büyük bir hızla tüm ülkelere sıçrayabilecek küresel bir problem haline dönüşmüştür.

Ancak tabii ki söz konusu bu küresel finansal krizlerin etkileri ve kriz karşısında alınan önlemler, istikrar kararları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Tezimizin bu bölümünde ülkemizin de birçok açıdan etkilendiği son küresel krizin ortaya çıkış nedenlerini, yayılışını, Türkiye'nin ne ölçüde krizden etkilendiğini, krize karşı alınan önlemleri ve bu süreçte Türkiye'nin IMF ile ilişkilerini inceleyeceğiz.

A. Küresel Krizin Oluşumu ve Yayılışı

2007 yılının sonlarına doğru Birleşmiş Milletler'in "Yüzyılın Krizi", IMF'nin ise "dünya ekonomisinin 1930'lardan bu yana karşılaştığı en tehlikeli finansal şok" olarak tanımladığı ekonomik kriz, öncelikle Amerika'da bir finansal kriz olarak baş göstermiş ardından hızlı bir şekilde küresel bir krize, üstelik reel sektörü de içine alan bir küresel krize dönüşmüştür.

2001 yılının ilk çeyreğinde ABD ekonomisinin durgunluğa girmesi ve aynı yılın 11 Eylül'ünde meydana gelen saldırının ekonomiye duyulan güveni olumsuz yönde etkileyerek finansal bir çöküşe yol açabileceği korkusu Amerikan Merkez Bankası (FED) 'in kısa vadeli faiz oranlarını %6,5 civarından %1,75'e kadar düşürmesine yol açmıştır. Ekonomide bir durgunluğun yaşanması ihtimaline karşı önlem olarak indirilen faiz oranları, kolay borçlanmanın da önünü açmıştır. Borçlanma (ya da kredilerde artış) aracılığıyla, tüketim ve yatırım harcamaları arttırılarak toplam talebin canlandırılması ve dolayısıyla durgunluğun önlenmesi, reel sektördeki kar sıkışıklığı aşılarak sermayenin finansal sektör üzerinden yeniden değerlendirilmesi ve sermayenin aşırı kar hırsının tatmini hedeflenmekteydi. Bu dönemde borsada fiyatlar çökerken, para konut piyasasına yönelmiştir (DURMUŞ, 2009:57-58) .

FED' in 2000'li yılların başındaki durgunluğu engellemek için 2003 Haziran'ında faiz oranlarını son 45 yılın en düşük oranı olan %1'e indirmesi ve bunun da gayrimenkul köpüğünü teşvik ederek ABD'de yüzbinlerce aileye konut sahibi olma fırsatını sunması ile balon şişirildi. 2006 yılı sonunda ABD'de hane halklarının borç stoku 13 trilyon dolara yaklaşırken, bunun %75'i mortgage

kredilerinden oluşuyordu (EGELİ, vd., 2010:127) . Ancak asıl problem bu kredilerin kimlere verildiği ile başlamıştır. Bazı finansal kuruluşlar eşik altı (subprime) olarak adlandırılan düşük gelirli ve riskli bir mali güce sahip kişilere de kredi vermişlerdir.

Bu süreçte ortaya çıkan borçlanmanın düzeyinin görülmesi açısından Goldman Sachs'ın durumu çarpıcı niteliktedir. 20 Eylül tarihi itibariyle Goldman Sachs'ın 42 milyar dolar özsermayesi varken, 1.1 trilyon dolarlık pozisyonu söz konusuydu (GÜR SOY, 2009:191).

Emlak kredilerine dayalı olarak ortaya çıkan finansal bazlı karmaşık türev ürünler çok hızlı bir şekilde el değiştirmiş ve bunlardan kaynaklanan riskler de hedge fonlara devredilmiş ve risk daha da büyümüştür. Bu tür sözleşmelerin en fazla büyüdüğü Lehman Brothers, sözleşmelerin yerine getirilemeyeceği söylentisinden en fazla zararı görmüş ve ödemelerini yapamaz duruma gelmiştir. Bu kurumdan alacaklı olan tüm banka ve aracı kuruluşlar da olağanüstü zararlar etmişlerdir. Diğer yandan ABD'nin yıllardır devam eden ve sürdürülemez konuma gelen cari açıkları ile petrol, gıda ve metal fiyatlarında oluşan hızlı yükseliş oluşan bu olumsuz havayı daha da ağırlaştırmıştır. Bütün bu etkenler birleşince küresel krizin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Kuralların yetersizliği ve denetimin eksikliği nedeniyle oluşan kontrolsüz türev ürünler piyasasının neden olduğu küresel kriz ulusal ekonomilerde çok önemli ekonomik kırılmalar oluşturmuştur (EĞİLMEZ, 2008:68-69).

Kredi kullananların özellikle orta ve alt gelir grubunda yer alıp ödeme gücüne düşecek profilde olmalarına ve bu bilinmesine karşın konut kredisi verilenlerden alınan senetler hemen menkul değerlere dönüştürüldü. Bu senetler paketlenerek, fon adı altında diğer piyasalara satılmaya başlandı. Ancak FED faiz oranlarını arttırdınca, kredi kullanan düşük gelirli gruplar kredileri geri ödeyemez duruma geldiler. ABD'de bankalar konut kredileri için gereken parayı yatırım bankalarında ihraç ettikleri tahviller ile borçlanarak sağladıklarından, kredilerin ödenmesi zora girince yatırım bankaları ve ABD mortgage piyasası için de tehlike başladı. Bankalar ve finansal kuruluşlar ellerinde çok önemli miktarlarda değersiz toksit kağıt olduğu gerçeğiyle karşılaştılar. Toksik kağıtları satın alan kalmadığından, piyasa değerleri de sıfıra indi. Varlıklarının bir bölümü bu kağıtlardan oluşan banka

bilançoları da olağanüstü bozuldu. Bankalar birbirine kredi vermeyi kestiler ve finansal sistem felce uğradı (EGELİ, vd., 2010:128).

Bu durum ilk olarak 2007 yılında ABD'nin ipotekli emlak sektöründe ortaya çıktığında sorunun yalnızca emlak sektörü ile sınırlı olduğu düşünülmüş ancak çok kısa bir süre içerisinde finansal sektörde başlayan kriz reel sektöre de sıçramıştır. Krizin reel ekonomiye yansımaları sonucunda da sanayi üretimi hızlı bir şekilde azalmıştır.

B. Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Ekonomik İstikrar

Son yaşanan küresel kriz, ülkemizdeki makroekonomik dengeleri gelişmiş ülkelerde olduğu kadar değiştirmemiş olsa da birçok gösterge üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkmıştır.

Küresel kriz Türkiye'yi özellikle 2008 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren etkilemeye başlamış, ekonomik faaliyet yavaşlamış ve bu durum ekonomi genelinde satış, üretim, istihdam, verimlilik gibi göstergeleri olumsuz yönde etkilemiştir. Toplam talebin daralmasına paralel olarak azalan satışlar üretimi azaltırken istihdamı da geriletmiştir (Bkz. Tablo 13)

Tablo 13: Türkiye'de İşsizlik ve Büyüme Oranları (2002-2008)

Yıl	İşsizlik Oranı (%)	Büyüme Oranı (%)
2002	8,5	6,2
2003	10,5	5,3
2004	10,3	9,4
2005	10,3	8,4
2006	9,9	6,9
2007	9,9	4,5
2008	13,6	0,9
2009	15,5	-4,7

Kaynak: IMF World Economic Outlook – Ekim 2009,

Tablo 13'ten de görüldüğü gibi 2009 yılında Türkiye ekonomisi %4,7 oranında küçülmüştür. Ayrıca 2009'un üçüncü çeyreğinde, cari açık 1,9 milyar dolar iken, 2009 son çeyreğinde 4,7 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca işsizlik oranı 2007 yılında bir fark göstermemiş olsa da krizin etkileri ancak 2008 yılında, özellikle de 2009 yılında ortaya çıkmaya başlamış, işsizlik 2009 yılında %15,5'e yükselmiştir.

Tablo 14: Makro Ekonomik Göstergeler (2007 – 2009)

(Milyon \$)	2007	2008	2009 Q1	2009 Q2	2009 Q3	2009 Q4
MAKRO EKONOMİK BÜYÜKLÜKLER (Milyon \$)						
GSYİH (Milyon \$)	648.754	742.094				617.611
İHRACAT (FOB) (2) (3)	107.272	132.028	123.366	111.000	99.928	102.139
İTHALAT (CIF) (3)	-170.063	-201.964	-181.667	-158.485	-138.935	-140.869
CARİ İŞLEMLER DENGESİ (3)	-38.219	-41.812	-31.562	-21.364	-15.315	-13.853
TCMB REZERVLER (BRÜT)	73.317	71.008	67.121	65.861	70.918	70.689
TCMB REZERVLER (NET)	76.439	74.236	70.545	69.361	74.644	74.809
DIŞ KREDİ KULLANIMLARI (3,4)	64.120	65.867	57.135	42.041	36.020	35.639
DIŞ BORÇ SERVİSİ (3,4)	48.680	53.379	53.205	56.630	59.904	57.735
ANAPARA	37.868	41.591	41.677	45.222	48.758	47.404
FAİZ	10.812	11.788	11.528	11.408	11.146	10.331

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2009: 43

Yine Hazine Müsteşarlığı verilerinden oluşan Tablo 14'deki makro ekonomik göstergelere göre 2008 yılında 742.094 milyon dolar olan GSYİH 2009'da 617.611 milyon dolara gerilemiş, ihracat azalırken ithalat artış göstermiştir. Bu da cari açığın 2009 yılında daha da artmasına neden olmuştur.

Krizin yalnızca mali alanda sınırlı kalmadığı, reel ekonomiye de sıçradığının en somut göstergesi sektörler bazında incelendiğinde daha açık görülmektedir. (Bkz. Tablo: 15)

Tablo 15: Sektörel Büyüme Hızı

YILLAR		SANAYİ	TARIM	HİZMETLER	GSYH
2005	I	6,6	4,3	6,8	7,5
	II	3,9	8,2	6	4,7
	III	5,7	7,5	8,7	8
	IV	10,1	-0,1	10,9	10,2
2006	I	6,4	-2,7	6,4	5,9
	II	12,2	0,5	9,9	9,7
	III	9	0,2	7	6,3
	IV	5,7	6,2	5,7	5,7
2007	I	10,1	-4,4	8,2	8,1
	II	4,6	-1	4,6	4,1
	III	5	-8,2	5,8	3,3
	IV	4,1	-10,2	5,5	3,6
2008	I	8,8	7,9	6,7	7,3
	II	5	-1,2	2,2	2,8
	III	0,9	5,3	0,3	1,2
	IV	-9,6	4,2	-6,2	-6,2
2009	I	-17,6	-2,7	-12,9	-13,8

Kaynak: TÜİK

Tablo 15'ten de görüldüğü gibi 2008 yılının dördüncü çeyreğinde gerçekleşen GSYİH'daki daralmada en büyük daralma sanayi sektöründe, ardından hizmetler ve sonra tarım sektöründe yaşanmıştır. Tabii ki üretim alanındaki daralmaları talepteki daralmalar izlemiş ve 2008'in birinci döneminde 5.9 olan toplam tüketim 2008'in dördüncü çeyreğinde -3.1'e kadar gerilemiştir.

Tablo 16: Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

	YILLAR						
	2006	2007	2008	2008/I	2008/II	2008/III	2008/IV
Toplam Tüketim	5,1	4,9	0,5	5,9	0,7	-1	-3,1
Kamu	8,4	6,5	1,8	5	-5	1,2	6,1
Özel	4,6	4,6	0,3	6,1	1,5	-1,3	-4,6
Sabit Sermaye Yat.	13,3	5,4	-4,6	9,5	-1,2	-6,9	-17,5
Kamu	2,6	6,3	13,1	18,3	14,9	5,4	15,9
Özel	15	5,3	-7,3	8,6	-3,4	-8,9	-23,5
Stok değişimi*	-0,1	0,7	0,3	1,2	2,2	1,9	-4
Toplam Nihai Yurtiçi Talep	7	5	-0,8	6,8	0,2	-2,4	-6,7
Toplam Yurtiçi Talep	7	5,7	-0,5	8,1	2,3	-0,5	-10,7
Net Mal ve Hizm. İhr.*	-0,3	-1,2	1,6	-1,1	0,3	1,7	5
Mal ve Hizmet İhracatı	6,6	7,3	2,6	13,3	3,9	3,6	-8,2
Mal ve Hizmet İthalatı	6,9	10,7	-3,1	14,9	2,2	-2,8	-23
GSYH	6,9	4,7	1,1	7,3	2,8	1,2	-6,2

* GSYH Büyümesine Katkısı

Kaynak: ÇİÇEK, 2010: 8

2008'in dördüncü çeyreğinde -6.2'lik bir daralma yaşayan GSYH ile birlikte Toplam Yurtiçi Talep de -10.7'ye kadar gerilemiştir. Bu durum ülkemizde artan işsizliğin ve yaşanan ekonomik daralmanın en somut göstergesi olmuştur.

Kısaca Türkiye'nin küresel kriz sonucunda kaldığı bir takım riskler söz konusudur. Bunlar; ihracatımızda %60 payı olan AB ülkelerinin yaşadığı önem daralma sonucunda yaşanan talep daralması, ihracata dayalı büyüme modelinin tıkanması, ihtiyaç duyulan dış kaynak girişlerinin azalması, dış borçların ödeme güçlüklerinin yaşanması, cari açığın artması, işsizlik ve yoksulluğun artması şeklinde sıralanabilir.

C. Küresel Kriz Döneminde Türkiye IMF İlişkileri

20. stand-by anlaşmasına yönelik olarak yapılan Türkiye – IMF görüşmeleri 8 Ocak 2009 tarihinde başlamış ancak bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Türkiye bu görüşmeler sonucunda IMF ile stand-by yapmaya gerek duymadığını açıklasa da görüşmeler öncesinde aldığı bir takım önlemler ve görüşmelerin hemen sonlandırılmaması aslında bir anlaşma ihtimalinin olduğu yönünde değerlendirilmiştir.

2009 yılına gelindiğinde, 20. stand-by anlaşmasının imzalanmasına yönelik girişimlerle ilgili olarak hükümet, IMF heyetinin Türkiye'ye gelmesinden önce hazırlıklara başlamış ve bu kapsamda alınabilecek tedbirler ve bunların alternatiflerini masaya yatırmıştır. Harcamaların kısılmasına yönelik olarak cari giderler üzerinde tasarrufa gidilmesi kararlaştırılmış, 29 Mart yerel seçimleri öncesinde gelirleri bir hayli arttırılan belediyelerden kesinti yapıp yapılamayacağı hususunda değerlendirilmiş hatta bu konuda çeşitli görüş ayrılıkları oluşmuştur. 31 Aralık 2008 tarihinde süresi dolan ve 49 ili kapsayan Teşvik Yasası kapsamında "Sektörel ve Bölgesel Teşvik" adı altında yeni bir düzenlemeye gitmeyi planlayan hükümet, krizin etkilerini de göz önünde bulundurarak bu planını ertelemiş ve mevcut sistemin korunmasına yönelik kararlar almıştır. Bunun dışında mevzuatla ilgili düzenlemelere de gidilmiş ve öngörülen yeniliklerin mevzuata uygun hale getirilmesi için üzerinde çalışılmıştır (ÖVGÜ, 2009:18).

Söz konusu görüşmelerde birçok konu üzerinde durulmasına rağmen üç konuda tıkanma yaşanmıştır. Bunlardan ilki "Nereden buldun" yasasının yeniden hayata geçirilmesidir. Mükellefin harcamalarının vergisi ödenmiş gelire yapıp yapılmadığını amaçlayan bu yasa, hükümet tarafından sermaye kaçışına neden olabileceği gerekçesiyle kabul edilmemiştir.

İkinci anlaşmazlık konusu ise Türkiye'nin hedeflediği makroekonomik büyüklükler konusunda yaşanmıştır. IMF'nin bütçe ile ilgili planlamalarda büyüme hedeflerinin daha gerçekçi rakamlara dayandırılması gerektiğine dair söylemleri vardı. 2009 yılı başında %4 olarak açıklanan Türkiye'nin büyüme hedefi, dünyayı saran ekonomik kriz göz önünde bulundurulduğunda inandırıcılıktan uzak görünüyordu. IMF'nin ekonomik büyüme ile ilgili olarak %1.5'lik küçülme öngörmesi de harcamaları azaltabileceği endişesiyle Türkiye açısından bir sorun oluşturmaktaydı. Özetle makro ekonomik hedeflerin değiştirilmesi ve 2009 yılı için ek tedbir paketi hazırlanmasına ilişkin IMF talebine ilişkin olarak Türkiye, 2009 yılı harcamalarının kısılmasını amaçlayan tedbir paketini hazırlamıştır. Ek paketin yaklaşık 8 milyar TL'lik bir boyutta olduğu bilinmektedir (ÖVGÜ, 2009:19).

Üçüncü anlaşmazlık konusu ise IMF tarafının belediyelerin kaynaklarının azaltılmasına yönelik görüşlerinden kaynaklanmıştır. Türkiye ise yerel yönetimlerin

merkezi yönetimden daha bağımsız bir yapı içine geçirilmesine yönelik düzenlemeleri öngörmekteydi. Sonuç olarak Türkiye IMF ile 20. stand-by anlaşmasını yapmamış ve krizle mücadele konusunda tedbirlerini kendisi oluşturmuştur.

D. Küresel Kriz Karşısında Uygulanan Maliye Politikası Önlemleri ve Ekonomik İstikrar

Birçok ülke krizden çıkış amacıyla; toplam talebi artırmak, finansal sektörü desteklemek ve ekonomide güveni tekrar tesis etmeye yönelik mali teşvik paketleri uygulamaya koymuşlardır. Bu paketlerin ülke kamu maliyeleri üzerinde getirdiği ilave maliyetin yanı sıra ekonomik faaliyetlerin hacminde meydana gelen düşüş nedeniyle vergi gelirleri önemli ölçüde azalmıştır. Bu etkiler bir taraftan kamu harcamalarında artışa yol açarken diğer taraftan kamu gelirlerinin azalmasına ve kamu kesimi açıklarının ve dolayısıyla kamu borç yükünün artmasına neden olmuştur. Ancak krizin etkileri ve krize karşı alınan önlemler ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Örneğin para ve sermaye piyasaları dünya ile entegre olmamış ülkelerde kriz, finansal kesimi ve bu ekonomileri diğer ülkelere oranla daha az etkilemiştir.

Küresel krize ortak bir çözüm bulmak ve gelecekte bu tür krizler yaşanmamasını sağlamak için ortak kararlar alabilmek amacıyla Kasım 2008'de G20 ülkelerinin katılımı ile Londra zirvesi düzenlendi. Washington Zirvesinin devamı niteliğinde düzenlenen zirveden çıkan kararlar; likidite desteği sağlanması, finans kuruluşlarının yükümlülükleri karşılığında devlet garantisi verilmesi, finans kuruluşlarına sermaye enjeksiyonu yapılması, tasarruf ve mevduatın korunması, değerini tümüyle ya da büyük ölçüde yitirmiş varlıkların devralınması da dahil olmak üzere bankaların bilançolarının güçlendirilmesini kapsamaktadır (EĞİLMEZ, 2009:62).

Türkiye ise kriz önlemleri adına ilk olarak geçici KDV ve ÖTV indirimleri yoluna giderek otomotiv ve beyaz eşyadaki stokları eritmeyi hedeflemiştir. Bunun dışında Merkez Bankası tarafından alınan likidite desteğine ve vergi politikalarına ilişkin önlemlerin bazıları aşağıdaki gibidir (PARASAL.NET, 2009:1)

- Bankaların bilanço büyüklükleri dikkate alınarak Döviz ve Efektif Piyasalarında işlem yapma limitleri 14 Ekim 2008 tarihinde 5,4 milyar ABD Dolarına, 23 Ekim 2008 tarihinde ise 10,8 milyar ABD Dolarına yükseltilmiştir.
- Yüzde 11 olan yabancı para zorunlu karşılık oranı 2 puan azaltılarak yüzde 9 düzeyine indirilmiştir.
- Bankacılık sektörünün özkaynak yapısını daha da güçlendirmek amacıyla bankaların kar dağıtımına sınırlama getirilmiş ve bankaların kar dağıtabilmesi BDDK onayına bağlanmıştır.
- Kamuoyunda Varlık Barışı Yasası olarak bilinen, yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmeyi teşvik amaçlı vergi indirimleri ve vergi muafiyetlerini içeren kanun yürürlüğe konulmuştur.
- Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan yüzde 10'luk stopaj sıfıra indirilmiştir.
- 1 Eylül 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının onsekiz ay süreyle yüzde 3 faizle taksitlendirilmesi imkanı getirilmiştir.
- Kurumlar vergisi mükellefi olma niteliklerini taşımayan yabancı fonların portföy yönetim şirketleri, Türkiye'de kurulu portföy yönetim şirketleri aracılığıyla sadece elde ettikleri kazanç kadar vergi ödeyeceklerdir. Böylece şirketlerin bu fonlarını Türkiye'de değerlendirmelerinin önü açılmıştır.
- Menkul Kıymet Yatırım Fonları ile Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının sermaye piyasasında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirlere BSMV muafiyeti getirilmiştir.
- Yurt dışı tedarikçilerden sağlanan kredilerde stopaj oranı yüzde 5'e indirilerek vergi yükü azaltılmıştır.
- Kablolu, kablosuz ve mobil internet servis sağlayıcılığı hizmetine ilişkin Özel İletişim Vergisi yüzde 15'ten yüzde 5'e indirilmiştir.
- Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresi uzatılmıştır.

- Yatırım ve istihdamın teşvikine ilişkin 5084 sayılı kanunun gelir vergisi, sigorta primi ve enerji desteği teşviklerinden yararlanma süresi 1 yıl uzatılmıştır.
- Gerçek kişilere kullandırılan kredilerdeki Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) kesintisi oranı yüzde 15'ten 10'a indirilmiştir.

Bilindiği gibi bir finansal kriz olarak ortaya çıkan küresel kriz kısa zamanda reel sektörü de krize sürüklemiş, üretimde önemli daralmalar yaşanmıştır. Türkiye'de de kendini gösteren bu daralmaya karşı üretim ve ihracata yönelik de bir takım önlemler alınmıştır. Bunlardan en önemlileri; KOBİ'lere verilen kredi destekleri, Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitelerinin inşaatlarının yapılması için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen kredilerin yıllık faiz oranlarının yarı yarıya düşürülmesi örnek gösterilebilir.

Sonuç olarak Türkiye krize karşı likiditeyi arttırıcı kararlar alarak, vergilerde indirimler sağlayarak ve yatırımları destekleyici kredi politikaları uygulayarak IMF ile bir stand-by anlaşmasına başvurmadan bir takım önlemler almıştır. Ancak daha köklü bir vergi ve sosyal güvenlik reformu yapma yoluna gitmediğinden dolayı yukarıda sayılan bir takım riskler hala daha varlığını devam ettirmektedir.

SONUÇ

Küresel mali yönetimin bir unsuru olan IMF Yapısal Uyum Programları'nın geliştirmekte olan ülkelere etkilerini ve bu ülkelerde yaşanan dönüşümleri irdeleyen çalışmamız, öncelikle küresel mali yönetimin kuramsal ve kurumsal arka planının yapılmasını hedeflemiştir. Kuram olarak bakıldığında birçok alanda farklı farklı tanımlamaları yapılan küreselleşme sürecinin aslında ideolojik bir kavram olduğu artık yaygın bir görüştür. Kapitalizmin geldiği her yeni evrede sermayenin daha da güçlenebilmesi ve serbestleşmesi mümkün kılınmış, küreselleşme ise tam da bu amaca hizmet eden bir kavram olmuştur. Tam da bundan dolayıdır ki, küresel mali yönetimin kurumsal arka planında ise başta ABD olmak üzere kapitalist merkez ülkelerin hakimiyetinde kurulan IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler gibi kurumlar bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan, yani henüz tek kutuplu bir dünyanın olmadığı bir dönemde kurulan tüm bu kurum ve kuruluşların temel amaçları ise kapitalizmin ve serbest piyasa ekonomisinin evrenselleşmesi ve ileride oluşacak tek kutuplu dünyanın zeminini hazırlamak olmuştur.

Özellikle bu amaç ABD dış politikalarının temel dayanak noktasıydı. Avrupa'nın savaşta uğradığı tahribatın onarılması ile yeni bir rol üstlenen ABD, klasik sömürgeciliğin çözülüş sürecinde de sömürgelerin bağımsızlığından yana tavır almıştır. Çünkü asıl amacı sömürgelerin sosyalist bloğa entegre olmalarının önüne geçip kapitalist bloğu ve pazarlarını genişletmek olmuştur. Diğer bir ifadeyle her durumda pazar kaygısı ön plandadır. Bunun en büyük ispatlarından birisi tam da bu dönemde birçok GOÜ'nin ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlemiş olmasıdır. Üstelik bu ülkelerin ithal ikameci sanayileşme modelini izlemelerinin en büyük nedenlerinden biri bu ülkelerin gelişmişlik konusunda Avrupa'yı model almalarıdır. Ülkemizin de dahil olduğu "Avrupa tipi kalkınma yarışı" en büyük desteğini yine Amerika ve en büyük oy hakkının Amerika'da olduğu IMF'den almıştır. İthal ikameci sistem birçok yatırım malının, teknolojinin hatta ara malların temini konusunda bu ülkeleri dışa bağımlı hale getirmiştir. Özellikle de teknoloji temini konusu ülkelerin devasa bir borç yükü altına girmelerine neden olmuş ve bu ülkelerin

bağımlılıklarını pekiştirmiştir. Amerika için ise hiçbir problem söz konusu değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler ABD'den yapacakları ithalatı arttırdıkça sermaye yeniden hegemonik güç olan ABD'ye geri dönmüş, üstelik katlanan borçları dışa bağımlılığı arttırmıştır.

İthal ikameci ve dışa bağımlı kalkınma çabaları 1970'li yıllara gelindiğinde önemli bir tıkanmayla yüzyüze gelmiştir. Dönemin krizlere yol açan en önemli problemlerinden biri, birçok ülkenin artık sürdürülemez bir borç dinamiğine ulaşması ve dış borç krizine girmiş olmalarıdır.

1973 yılında ise öncelikle gelişmiş merkez ülkelerin, birkaç yıl sonra da gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı bir stagflasyon krizi patlak vermiştir. Bu döneme kadar hiç karşılaşılmayan bir problem olan enflasyon içinde durgunluk olarak tanımlanan stagflasyon olgusu bu dönemde önemli bazı değişimlere de neden olmuştur. Başta Keynesyen politikaların eleştirilmesine ve Monetarist İktisadın güçlenmesine sebep teşkil etmiştir. ABD'de ve İngiltere'de yaygınlaşan neo-liberal iktisat politikaları tabii ki IMF ve Dünya Bankası'nın da Keynesyen iktisattan hızlı bir şekilde arınmasını sağlamıştır. Akabinde gelişmekte olan ülkelerin dış borç sorunları ele alınmış ve bu durumun tek sorumlusu olarak söz konusu ülkelerin korumacı politikaları görülmüştür. Bu nedenle krizin çözümü olarak devletin iktisadi alandaki faaliyetlerinin sınırlandırılması bir zorunluluk olarak gösterilmiş ve böylelikle tüm dünya Arz Yanlı İktisat Politikalarının etkisi altına sokulmuştur.

Bu ekseninde yapılan yapılan ilk hamle derhal ithal ikame stratejisi uygulayan ülkelerin hızlı bir biçimde dışa dönük ihracata yönelik bir büyüme stratejisine geçirilmeleri olmuştur. Böylelikle ithal ikameci kalkınma stratejilerinin itici gücü olan kamu kesimine artık ihtiyaç kalmaması ve serbest piyasa ekonomisinin gerekleri hızlı bir şekilde yerine getirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde 1970'lerden devralınan büyük borçlar yüzünden zaten kaynak bulmak zorunda olan gelişmekte olan ülkeler teker teker IMF ile yapısal uyum programları yapmışlardır. Bunlardan Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika ülkemizde uygulanan politikalarla neredeyse aynı reçetelerle karşı karşıya kaldıklarından dolayı çalışmamızda, ülkemizde ve Latin Amerika'da uygulanan yapısal uyum programları incelenmiştir. Sonuç olarak da benzer etkilerle karşı karşıya kaldığımız tüm bu ülkelerde IMF programları başarısız

olmakla kalmamış, söz konusu ülkelerin sosyal yapılarında da önemli kaoslara neden olmuş ve bu ülkeler aşırı yoksullaşmışlardır.

Küreselleşmenin boyutlarının en güncel göstergelerinden birisi 2007 küresel krizidir. ABD’de batan iki bankanın yarattığı sarsıntının mali sektörden reel sektöre geçiş hızının yüksekliğine ve tüm dünya ülkelerini nasıl etkisi altına aldığına yakın zamanda şahit olunmuştur. Bu sonuçlar altında dev küresel mali kurumların tüm dünya insanlarını kısa bir sürede işsizliğe ve yoksulluğa sürükleyebilecek bir güce ulaşmış olmaları ise korkutucu ve ayrıca düşündürücüdür. Son krizde farklılık yaratan bir durumsa birçok ülkenin krizden korunma politikaları arasında IMF’ ye yer verip vermeme tartışmalarının içerisinde olmalarıdır. Örneğin aylarca IMF ile görüşmelere devam eden Türkiye Hükümeti, son noktada IMF ile hareket etmeyeceğini açıklamıştır. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken; alınan önlemler ile aslında IMF’nin önereceği önlemler arasında çok büyük farklılıkların olmadığıdır. Süreç bizim açımızdan aslında küreselleşen neo klasik iktisat politikalarına hala entegre olma çabalarımızın yüksek olmasıyla, diğer bir ifadeyle kurum olarak IMF’nin artık ideolojik misyonunu tamamlamasıyla açıklanabilir. Bunun en önemli göstergelerinden biri ise; 2000’li yılların başından bu yana heteredoks politikalardan oluşan IMF önerilerinin, söz konusu gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarında içselleşmesi ve gelenekselleşmesidir.

KAYNAKÇA

Akdiş, M. (1999) *Para Teorisi ve Politikası*. Beta Basım Yayıncılık A.Ş.. İstanbul

Albayrak, G.C. (2002). *Az Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan IMF Politikalarının Globalizasyon Sürecine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Amin, S. (1999). *Küreselleşme Çağında Kapitalizm*(Çev. Vasıf Erenus). Sarmal Yayınevi. İstanbul

Apak, Sudi. (2002). *Arjantin Ekonomik Krizi ve Türkiye*”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 14

Arıcanlı, T, Rodrik, D. (1990). “*An Overview of Turkey’s Experience with Economic and Structural Adjustment*” World Development 18, (10)

Ardıç, H. (2005). *1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.

Aydın, Ü. (2006). “*Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi*”. İktisadi Araştırmalar Vakfı. İstanbul

Bahçeci, S. (1997). “*Ortodoks ve Heteredoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi*” Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/bahcecis/istikrar.html>, (22.03.2010)

Barnet, R., Cavanagh, J. (1995), *Küresel Düşler İmparator Şirketler Ve Yeni Dünya Düzeni*, Çev., Gülden SEN, Medya Holding A.Ş., İstanbul.

Başkaya, F. (1994). “*Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*”. İmge Kitabevi Yayınları. 3. Baskı. Ankara

Berksoy, T. (1982) “*Türkiye’de İstikrar Arayışları ve IMF*”. Ankara. Savaş Yayınları

Bozkurt, V. (2000). “Küreselleşme: Kavram – Gelişim ve Yaklaşımlar”, İşgüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Sıra 1, No 87, <http://www.isguc.org/?p=makale&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000> (21.02.2009)

Cangızbay, K. (1998). “Küreselleşme Ve Kamusal Alan”. Küreselleşme Sivil Toplum Ve İslam. Ankara Vadi Yayınları,

Chossudovsky, M. (1999). “Yoksulluğun Küreselleşmesi”. Çivi yazıları. İstanbul

Connars, M. (1989). “Economic Stabilization and Structural Transformation: Lessons from the Chilean Experience. 1973-87”. World Development. Vol.17, No.4

Çiçek, U., Hatırlı, S.A. (2010). “Küresel Krizin Türkiye İmalat Sektörüne Etkilerinin Analizi”<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma35.pdf>, (10.05.10)

DİE. (2002). Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllığı. DİE Matbaası. Ankara

DİE. (2003). “1990-2002 İstatistikî Göstergeler”. DİE Matbaası. Ankara

DPT. (2003). “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2003”. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/> (12.04.2010)

Durmuş, M. (2009). “Kapitalizmin Krizi”. Tan Kitabevi Yayınları. Ankara

Egeli, H.A., Kahyaoğlu, H., Egeli, P. (2010). “Finansal Krizin Gelişmekte Olan Ekonomilere Etki Mekanizmaları”. Uluslar arası Global Mali Kriz Konferansı. Bişkek

Eğilmez, M. (1996). “Hazine”. Finans Dünyası Yayınları. İstanbul

Eğilmez, M. (1996). “IMF, Dünya Bankası ve Türkiye”, Tütünbank, Finans Dünyası Yayınları. No.2. Ankara

Eğilmez, M. (1997). “IMF, Dünya Bankası ve Türkiye”. Creative Yayıncılık. İstanbul

Eğilmez, M.(2008). “Küresel Finans Krizi, Piyasa Sisteminin Eleştirisi”, 4. Baskı. Remzi Kitabevi. İstanbul

Eğilmez, M. (2009). “Küresel Kriz Önlemleri ve Türkiye”.
<http://www.scribd.com/doc/20053022/Mahfi-E%C4%9Filmez-Makaleleri-CNBC-E-Business> ,(26.04.2010)

Eker, A., Asuman, A., Sakal, M. (1994). “Maliye Politikası: Teori, İlkeler ve Yöntemler”. Ankara. Takav Yayıncılık

Erkan, H. (1990). “Ekonomi Politikasının Temelleri”. İzmir. Aydın Yayınevi

Erçel, G. (1999). "2000 Yılı Enflasyonu Düşünme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması"

Eren, C.S. (2000). “Dış Borçlanmada İstikrar Programlarının Türkiye'nin Kalkınma Sürecine Etkisi (IMF Örneği)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniv. Ankara

Esen, O. (1989). “Heteredoks İstikrar Programları: Teori ve Uygulama”. ODTÜ Gelişme Dergisi. Cilt: 16 Sayı: 3-4. Ankara

Eşkinat, R., Kutlu E. (2005). “Dünya Ekonomisi”. T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim. Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No: 150. Eskişehir

Evirgen, D. (2004). “Arjantin Krizinin Nedenleri - Sonuçları Ve Türkiye Karşılaştırması”. Mevzat Dergisi. Yıl:7. Sayı:77.

Gilpin, R. (2001). “Global Political Economy: Understanding the International Economic Order”. Princeton: Princeton University Press

Günalp, B. (2001). “Brezilya'nın Düşüşü”. ASOMEDYA.
<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyaya/nisan2001-ft.html>

Güneş, S.(2008). “IMF Anlaşmaları'nın İstikrar Programlarının Güvenilirliğini Artırmadaki Rolü: Türkiye Örneği”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dalı

- Günsoy, G.(2009). “*Ekonomik Krizlerin Etkileri*”. Nisan Kitabevi. Ankara
- Gürsoy, M.(2009). “*Ekonomik ve Finansal Krizler*”. MG Yayınları. İstanbul
- Hacıhasanoğlu, B. (2005). “*Meksika 1994 ve Arjantin 2000-2001 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi*”
<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/burcinhacihasanoglu.pdf>,
(22.03.10)
- Hasan, T. (2002). “*Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi*”. C.Ü. İ.İ.B.F Dergisi. Cilt 3. Sayı 2
- Hirst, P., Thompson, G. (2000). “*Küreselleşme Sorgulanıyor*”. Dost Kitabevi. İkinci Baskı. Ankara
- Karabıçak, M.(2000). “*Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 5(2),
- Karluk, R. (1998). “*Uluslararası Ekonomi*”. Beta Yayınları. 5. Baskı. İstanbul
- Karluk, R. (1996). “*Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*”. Tütünbank Yayınları. İstanbul
- Karluk, R. (1998). “*Uluslararası Ekonomi*”. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul
- Karluk, R. (1999). “*Türkiye Ekonomisi*”, Beta Basım Yayım. İstanbul
- Kazgan, G.(1995). “*Yeni Ekonomik Düzen’de Türkiye’nin Yeri*”. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul
- Kazgan, G. (2005). “*Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*”.İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 4.Baskı. İstanbul
- Korkmaz, E. (2010). “2009 Büyüme Oranı Neyi İfade Ediyor?”.
<http://www.esfenderkorkmaz.com/yenicag/2009-buyume-orani-ne-ifade-ediyor.html>,
(02.04.2010)

Kepepek, Y. (1987). “12 Eylül’ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi”. Ankara, Verso Yayınları

Kepepek, Y., Yentürk, N. (2000). “Türkiye Ekonomisi”. Remzi Kitabevi. İstanbul

KİGEM. (2005). “Yok Hükmünde Anlaşma, IMF Niyet Mektubu, Standby Düzenlemeleri”. Birleşik Metal İş Yayınları. İstanbul
http://www.birlesikmetal.org/kitap/kitap_05/kigem.pdf, (10.04.10)

Kozanoğlu, H. (2005). “Meksika’da Kriz”, Birikim Dergisi, Sayı:75, Yıl:2005

Köhler, H. (2003). “Managing Director of the International Monetary Fund At the Annual Meeting of the Society for Economics and Management at Humboldt University Berlin”

<http://www.imf.org/external/np/speeches/2003/051503.htm>, (09.02.2009)

Köse, Ö.H. (2003). “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal Ve İşlevsel Dönüşümü”. Sayıştay Dergisi. Sayı 49

Köse, S. (2002). “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”. Planlama Dergisi. Özel Sayı. Ankara

Kübalı, V. (2000). “1994 – 1995 Meksika Krizi”. Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi. Sayı2. <http://kamyon.politics.ankara.edu.tr/dergi/belgeler/kydd/38.pdf>, (23.03.10)

Mortan, K. (2001). “Uluslararası Kaos mu? Türkiye’de Kriz mi?”. Dünya Yayıncılık.

Marcuse, P. (2000). “The Language of Globalization”, Monthly Review. Volume 52, n.3

Nazım, Ö. (2002). "IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt:57. Sayı:4.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/469/5372.pdf>. (25.02.10)

Önder, İ. (2001), "Programın Kurgusu Doğru Değil". <http://www.activefinans.com>. (25.02.2010)

Öner, E. (2001), “*Mali Olaylar ve Düzenlemeler Işığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare*”, Maliye Bakanlığı Yayın No:359, Ankara

Övgü P. (2009). “*IMF – Türkiye İlişkilerinde Son Durum*”, AR&GE Bülten. http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/12059/imfturkiye_opinar.pdf, (10.04.2010)

Parasız, İ. (2004). “*Uluslararası Ekonomik, Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar*”. Ezgi Kitabevi. Bursa

Parasız, İ. (1991). “*Uluslararası Para Sistemi*”. Ezgi Kitabevi Yayınları. Bursa

Parasız, İ. (1996). “*Uluslararası Para Sistemi*”, Ezgi Kitabevi Yayınları. Bursa

Parasız, İ. (1995). “*Kriz Ekonomisi*”. Ezgi Kitabevi Yayınları. Bursa

Parasız, İ. (1998). “*Türkiye Ekonomisi 1923’den Günümüze İktisat Politikaları*”. Ezgi Yayınevi. Bursa

Parasız, İ. (2001). “*Enflasyon – Kriz, Ayarlamalar Dünyada ve Ülkemizde Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunlar*”. Ezgi Kitabevi. Bursa

Parasız, İ., (2002). “*Eflasyon, Kriz, Ayarlamalar*”. Ezgi Kitabevi. Bursa

Seyhun, D. (1996). “*Uluslararası Para Fonu Destekli İstikrar Programları ve 1980 sonrası Türkiye Uygulamaları*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Seyidoğlu, H. “*Uluslar arası İktisat*”. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir

Seyidoğlu, H. (2003). “*Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*”. İstanbul

Seyidoğlu, H. (1997). “*Uluslararası Finans*”. Güzem Yayınları. İstanbul

Seyidoğlu, H. “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt:4, No:2, (22.02.10)

http://www1.dogus.edu.tr/dogustru/journal/cilt_4_sayi_2/M00091.pdf,

Sönmez, S. (1998). “Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye” Ankara, İmge Kitabevi Yayınları

Şen, Ali. (2005). “Washington Konsensüs ve Gelişmekte Olan Ülkeler Sorunları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, C.10, S.2, Y. 2005, s.183, <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2005-2-11.pdf>. (10.01.10)

Şenkal, A. (1999). “Genel Olarak Dünya’da ve Türkiye’de Sendikasıız Endüstri İlişkileri”. Kamu-İş İşletmeleri İşverenleri Sendikası Yayını. Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi

Şenses, F. (2004). “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”. Kalkınma ve Küreselleşme. İstanbul. Bağlam Yayınları

Şimşek, H. A. (2003). “Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Anayasal İktisat Alternatifi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”. DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:5. Sayı:3

Temiz, H.E. (2004). “Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri”. Genel İş Matbaası. Ankara

TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu. (2007). “Ülke Örnekleri İle Kalkınma Ve Sanayileşme Modelleri”, Y.B. / C.K. – Kasım 2007,

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (1995). “1994 Ekonomik Rapor”. Ankara

Tokgöz, E. (1999). “Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914 – 1999)”. İmaj Yayınevi. Ankara

Töre, S. (2006). “Dünya Ekonomisinde IMF’nin ve Yapısal Uyum Politikalarının Yer ve İşlevi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul

Türel, O. (1984). “*Ekonomik İstikrar Politikalarına Genel Bir Bakış, Türkiye’de ve Dünyada Yasanan Ekonomik İstikrar Bunalımı*”. Ankara. Yurt Yayınevi

TÜSİAD. (1995). “*1995 Yılına Girerken Türk Ekonomisi*”. TÜSİAD Yayınları. İstanbul

UNCTAD, (2008). “*World Investment Report 2008, Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge*”. United Nations Conference on Trade and Development, New York - Geneva.

<http://www.unctad.org/en/docs/wir2008p1şen.pdf> (29.10.2008)

UNDP. (1999). “*Human Development Report 1999, United Nations Development Programme*”. Oxford University Press. New York

Üçgöz, S. (2005). “*IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması*”. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. SBE. Yüksek Lisans Tezi.

Ündül, G. (1997). “Derecelendirme Notları”, İstanbul Sanayi Odası Dergisi. Sayı: 373

Vural, Y. İ. (2000). “*Türkiye’de Uluslararası Para Fonu Destekli İstikrar Programları*”. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi. Cilt:2. Sayı:1

Walden, B. (1998). “*Karanlık Zafer*”. İmge Kitabevi. Ankara

Williamson, J. (2002). “*What Should the World Bank Think About the Washington Consensus*”, The World Bank Research Observer, 15, no.2

Winham, G. R. (2007). “*The Evolution of the Global Trade Regime, Global Political Economy*”. Oxford University Press

Yalçın, D. (1982). “*IMF Kıskaçında Türkiye*”. İstanbul. Tekin Yayınevi

Yaşa, M. (1980), “*Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*”. Akbank Kültür Yayını. İstanbul

Yeldan, E. (2003). “*Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küresellesme*”. Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar. İletişim Yayınları. İstanbul

Yeldan, E.(2005). ““Küreselleşme” Denilen Tılsımlı Sözcük”.
http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan10_2Sub05.pdf, (23.03.2009)

Yıldırım, H. (2000). “*Yapısal Uyum Programları ve Sağlık Reformları: Türk Sağlık Reformları İçin Çıkarılacak Dersler*”. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. Cilt:5. Sayı:1 http://www.absaglik.com/hhy_YUP.pdf, (12.04.10)

WEB ADRESLERİ

<http://www.imf.org/external/np/exr/glossary/showTerm.asp#91>, (04.04.2009)

<http://www1.worldbank.org/economicpolicy/globalization/> (15. 11.09)

<http://www.un.org.tr/>, (15. 11.09)

<http://www.imf.org/external/about.htm>, (01.04.2009)

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:29708,00.html>, (16.11.09)

http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_amac.htm, (13.11.09)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm#origins>, (15.02.10)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/aa01.htm>, (16.11.09)

<http://imf.org/external/country/tur/rr/pdf/intro.pdf>(15.11.09)

<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/DisBorcIstatistikleri> (10. 03.2010)

<http://www.parasal.net/kuresel-krize-karsi-turkiyede-alinan-onlemler-t377.html?s=a576eb6f4e3f727b525c21b048fe0b3b&>

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/changingT.pdf>, (24.01.2010)

http://www.ekodialog.com/Makaleler/imf_ile_nereye_kadar.html (01.12.2010)

<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/iktisatg.htm>, (12.03.2010)

http://www.belgenet.com/eko/acileyem_161102.html (15.03.2010)